

PRYČ S TYRANY A ZRÁDCI VŠEMI!

Příspěvek
ke komunistické
kritice
proletářského
hnutí v Českých
zemích rakousko-
uherské
monarchie
1914-1918

Proletářská autonomie – Komunistická revoluce – Diktatura proletariátu

TRÍDNÍ VÁLKA

Rudý prapor

*Pryč s tyrany a zrádci všemi,
necht' zhyne starý, podlý svět!
My nový chcem život na zemi,
v němž nesmí býti žádných béd.*

*Dále jen, dále jen, vnesme zpěv!
Náš prapor nade trůny vlaje,
nese on pomsty hrom, lidu hněv,
volnosti seje zjev
a rudě do krvava plaje,
je na něm pracovníků krev!*

*Krev naše prolévána katy
my oplýváme slzami,
však jednou přijde den odplaty,
kdy potom budem soudit my!*

*Dále jen, dále jen, vnesme zpěv!
Náš prapor nade trůny vlaje,
nese on pomsty hrom, lidu hněv,
volnosti seje zjev
a rudě do krvava plaje,
je na něm pracovníků krev!*

*Nuž spějme, bratři, ruku v ruce,
v šik svorný, mocný jako proud,
jak veletok, jenž proudí prudce,
musíme cíle dostihnout.*

*Dále jen, dále jen, vnesme zpěv!
Náš prapor nade trůny vlaje,
nese on pomsty hrom, lidu hněv,
volnosti seje zjev
a rudě do krvava plaje,
je na něm pracovníků krev!*

Rudý prapor patřil mezi nejtradičnější revoluční proletářské písně. Zejména mezi česky hovořícími dělníky se až do vzniku kontrarevoluční KSČ těšil větší oblibě než Internacionála. Jeho verše, „Pryč s tyrany a zrádci všemi, necht' zhyne starý, podlý svět,“ provázely bojovnou část naší třídy v celé totalitě jejího života: od prozpěvování si našich prababiček při úklidu jejich nuzných příbytků, přes davové burácení při stávkách, nepokojích, vzpourách a pokusech o povstání. Právě zpěvem prvních dvou řádek často odpovídali nejmilitantnější proletáři na pokusy sociální demokracie udusit jejich boj, právě jimi ukazovali na nepřátele sociální revoluce. Snad proto také KSČ tuto píseň postupně vytlačila vlastní verzí Internacionály, z níž byl vykleš-těn všechen třídní obsah, jenž do ní Eugène Pottier původně vložil. Tento text věnujeme památce všech našich třídních bratrů a sester, kteří (nejen) s Rudým praporem na rtech sváděli svoji bitvu s kapitálem a námezdní prací a v praxi tak pomáhali formulovat historický program komunistické revoluce.

SLOVO ÚVODEM

„Podle nás revoluci věrolomně nepromarnili ti, kdo padli zahaleni do nešťastného praporu poražené revoluce, nýbrž ti, kdo následovně jakožto mentoři mas od svých mudrcovských stolů či ze svých pódii nedokázali z této oběti vyvodit nic více než několik málo frází demagogického obdivu doprovázeného poraženeckými komentáři.“

Amadeo Bordiga

(Od Komuny k Třetí internacionále, 1924)

Jak hluboce pravdivý je tento citát rozporuplného italského leninisty Amadea Bordigy¹ i ve vztahu k revolučnímu hnutí dělnické třídy v Čechách, Slezsku, na Moravě, Slovensku, ale také na Podkarpatské Rusi od roku 1917 do roku 1921! Toto třídní hnutí oplývající revoluční touhou odstranit kapitalismus a vytvořit skutečně lidskou společnost došlo tak daleko, jak jen mu objektivní podmínky a jeho vlastní slabiny umožňovaly. Bolševická kontrarevoluce, která nakonec pohltila a zničila veškerý revoluční potenciál tohoto hnutí, jej na jedné straně oslavovala a na straně druhé jej připravila o jakýkoli revoluční obsah. Jeho slabiny povýšila na ctnosti a celou tuto zkušenost proletariátu použila jen jako mýtus podporující její vlastní ideologii. A dnes je toto hnutí zapomenuto i těmi, kdo se považují za třídní revolucionáře. Začasto jen díky přetrvávající zátěži bolševického mýtu, ale také proto, že tehdejší třídní militanti nestáli pod tím či oním praporem a nehlásili se k té či oné jediné správné ideologii.

Právě držíte v rukou první ze série textů, jež hodláme danému tématu věnovat. Zabývá se první fází třídního hnutí v Českých zemích rakousko-uherské monarchie a jeho souvislostmi. Proto začíná vypuknutím světové války v roce 1914 doprovázeným mnoha projevy protiválečného odporu, které zhruba v roce 1917 začaly získávat revoluční proletářskou perspektivu, jenž v přímých akcích naší třídy obtížně usilovala o svoji realizaci až do definitivní porážky v roce 1921. První fáze hnutí se ovšem uzavírá zhruba koncem roku 1918 s první dočasnou porážkou proletariátu. A tou také končí tato brožurka.

Celkově jsou boje proletariátu na území bývalého Československa v letech 1917-1921 nedílnou součástí revoluční vlny, která koncem první světové války začala otřásat světem, a rovněž jsou důležitou součástí dějin naší třídy. Jestliže se k nim dnes, málem po sto letech, vracíme, nečiníme tak z jakési potřeby být dějepisci proletariátu. Jsme třídní militanti, komunisté, a naším cílem a smyslem veškerého našeho snažení je sociální revoluce. A proto odkrývání zkušeností našich třídních bratrů a sester, zkušeností dávno překrytých a překroucených nánosy buržoazní ideologie (stalinistické, liberální...), by samo o sobě sice bylo zajímavým a záslužným počinem, nicméně coby komunisté se především snažíme prolomit ideologickou separaci mezi teorií a praxí, mezi pouhým vyjmenováváním a popisováním minulých třídních bojů a vyvozením praktických poučení pro boje současné a budoucí.

Jinými slovy, v tomto textu nám nejde o to, abychom imitovali buržoazní historiografii a vršili na sebe fakta, jimž budeme podle ideologického klíče přikládat kladné nebo záporné znaménko. Fakta jsou pro nás důležitá jen k tomu, abychom si na základě praktických zkušeností tehdejšího proletářského hnutí osvojili všechny body a roviny, které představují rozchod tehdejších třídních militantů s kapitalismem a potvrzení i rozvoj historického programu naší třídy. A samozřejmě, že se nechceme jen přihlásit k silným stránkám onoho hnutí, ale rovněž podrobit kritice jeho slabiny.

¹ Jako rozporuplný leninista se nám Bordiga jeví, protože jeho praxe byla silně leninistická, obzvláště pak jeho dlouhodobé angažmá ve Třetí internacionále, které nezačalo ničím jiným než spoluautorstvím kontrarevolučních 21 podmínek pro vstup do internacionály a vylučováním skutečných komunistů. Přesto v pozdějších letech svého života Bordiga nabídnul řadu zajímavých teoretických reflexí na téma kapitalismu a komunismu, které ovšem znovu doplňoval sociálně demokratickou praktickou aktivitou.

Revoluční proletářské hnutí v Československé republice a před jejím vznikem totiž nenazíráme izolovaně. Bylo jen jednou ze součástí, jedním z momentů, celosvětového proletářského hnutí. Tak jako kapital je globální společenský vztah, tak i proletariát je globální třídou a globální je rovněž z něj povstávající komunistické hnutí, které směřuje k podvrácení kapitalistického světa. Hnutí na území Československa rozhodně nepatřilo k vrcholům tehdejší revoluční vlny. Jinde (především v Německu) došla v některých aspektech proletářská revoluce dále a přinesla mnohem vyšší míru objasnění historického komunistického programu. Stejně jako třeba třídní militanti, kteří v prosinci 1920 vedli povstání na Hodonínsku, i my jsme konkrétním projevem sumy zkušeností, které komunistické hnutí nahromadilo za celou svoji existenci v čase i prostoru. A proto na jedné straně dělnické boje v letech 1917 až 1921 nazíráme jako zdroj praktických poučení pro budoucnost a na straně druhé při jejich analýze aplikujeme praktická poučení ze všech velkých konfrontací, kterými naše třída prošla.

Závěrem je ještě nutno dodat, že náš text zcela jistě není plně vyčerpávající, neboť není v našich silách odkrýt a prostudovat všechny materiály, které lze ještě dnes nalézt. Tato slabina je patrná i z disproporční délky jednotlivých podkapitol: některým velice důležitým tématům se dostalo menšího prostoru než jiným, a to čistě proto, že jsme k nim nezískali větší množství detailních informací. Proto je třeba tento text dále diskutovat, rozvíjet a prohlubovat. Proto také vyzýváme všechny militanty, kteří chápou smysl programatického odkrývání dějin naší třídy, aby se do procesu dalšího rozvoje tohoto textu zapojili hledáním a studiem dalších pramenů, jež by mohly být užitečné. Tento text není ani akademický, takže nečekejte, že bude splňovat všechna kritéria buržoazní vědeckosti. Je zamýšlen jako první příspěvek nejen k oživení paměti proletariátu, ale zejména k vyjasňování a osvojování si jeho historického revolučního programu. Proto se v něm zabýváme primárně analýzou samotného třídního hnutí, neboť jen z něj vychází komunistické hnutí a revoluce. Nehledáme tedy jakési ideologické předky, kteří byli zaručenými a výlučnými nositeli komunistické uvědomění a programu, abychom je včlenili do rodokmene té či oné „posvátné“ ideologické rodiny (což je typické pro ideology všemožného sociálně demokratického ražení). Hledáme poučení pro konfrontace, které proletariát teprve čekají.

Třídní válka

2008

VÁLKA A REVOLUČNÍ DEFÉTISMUS

„Lépe vykrváceti v třídním boji, spolu s třídními přáteli jiných zemí, než pro zisky našich nepřátel na bojišti!“

Jugend Internationale
(č. 1 z 1. září 1915)

Roku 1914 vypukla pro kapitál životně nutná a dlouho očekávaná první světová válka. Skrze masovou destrukci měla obnovit cyklus zhodnocování kapitálu². Část proletářů (70 milionů) byla navlečena do uniforem, postavena pod národní vlajky a pod velením své „vlastní“ buržoazie měla v zájmu kapitálu ničit jeho variabilní podobu (své třídní bratry, nadbytečnou pracovní sílu – zahynulo na 10 milionů lidí) i podobu fixní (přebytečné výrobní prostředky) a dobývat nové trhy. Kromě této části, která byla vystavena přímému nebezpečí fyzické likvidace na frontě, tu byla i část druhá. Ta byla podrobena vyšší míře vykořisťování v zázemí: více práce za klesající mzdy, válečné daně a později už jen čím dále tím hubenější přídělky, hladovění a vojenská disciplína na pracovištích. Byl to proletariát, kdo, stejně jako v míru, tak i ve válce (která je jen pokračováním kapitalistické konkurence a sociálního smřú), platil strádáním a smrtí za reprodukci kapitálu jako sociálního vztahu.

Mezi proletáři rakousko-uherské monarchie však od samého začátku válka nebyla až tak jednoznačně populární, jak by se mohlo zdát z oficiálního proválečného nadšení. Jak napsal český levicový básník Josef Hora:

*„Nechtěl jsem, musel jsem
s patronami v pase.*

² Vzájemná konkurence jednotlivých kapitálů totiž produkovala táhlou krizi, kterou se nedařilo dlouhodobě vyřešit. Stávající trhy byly saturovány a bylo třeba dobýt nové a především klesala hodnota výrobků a výrobních prostředků. Válka byla jedinou cestou z krize – masová likvidace přebytků, konstantního i variabilního kapitálu. Všeobecná destrukce (devalorizace) totiž umožňují znovu nastartovat cyklus zhodnocování skrze rekonstrukci.

*Poručili střílet:
„Bráňš vlast, ty prase!“³*

Někteří se snažili vyhnout povolání do armády předstíráním vážné nemoci nebo se skrývali na venkově, i když jim za to hrozily tvrdé tresty. Již od srpna 1914, kdy válka začala, tedy můžeme pozorovat více méně individuální akty třídního odporu – počátky revolučního defétismu. Pravděpodobně třídně nejuvedomělejší vzdor proti odvodům do armády se objevil ve vídeňských dělnických čtvrtích Döbling a Simmering, kde již v roce 1915 docházelo k občasným přestřelkám mezi dělníky na jedné straně a četníky a odvodními komisaři na straně druhé.

Ani němečtí proletáři z Českých zemí nebyli zdaleka všichni tupými rakousko-uherskými patrioty a rychle se u nich vyvíjelo protiválečné vědomí. V září 1915 byl například v Ústí nad Labem zatčen německý dělník a frontový voják Emil Friedrich za zpěv mezi německy hovořícími vojáky rozšířené písně „Ich bin Soldat“, v níž se objevují následující verše: „...donucen byl jsem, jako zvíře hnán/ já místo v práci stojím na stráží/ namísto svobody teď salutuji..., když v pole táhnem, musím vraždit bratry...“ I mnozí německy hovořící proletáři dezertovali, sabotovali plnění rozkazů a dobrovolně volili zajetí stejně jako „čeští“ proletáři⁴.

Mezi česky a slovensky hovořícími vojáky totiž od počátku převládala nejasně definovaná neochota umírat za nenáviděné mocnářství⁵. Tato nechuť byla často výsledkem jakési směsi rudimentárního, instinktivního třídního odporu vůči válce a vlivu buržoazních ideologií národního osvobození a panslavismu. Například, když v září 1914 odjížděl z Prahy na frontu další praporek 28. pluku, zpívali vojáci spolu s pražským obyvatelstvem panslavistickou píseň Hej Slované a na transparent si napsali pozměněnou sloku známé lidové písně: „Červený šátečku, kolem se toč, my jedem na Rusa, nevíme proč!“ A samozřejmě, že protiválečné postoje se transformovaly i v praktický odpor. Dva prapory téhož 28. pražského regimentu se posléze, 3. dubna 1915 během těžkých bojů v Dukelském průsmyku, bez jediného výstřelu vzdaly jednomu ruskému praporu, protože vojáci již nechtěli dále sloužit jako potrava pro děla na válečných jatkách. A nebyli jediní. Již 11. března 1915 se na ruské frontě dobrovolně nechaly zajmout tři setniny terezínského 42. pěšího regimentu a devět setnin píseckého 11. pěšího pluku. 6. května 1915 jejich příklad v průběhu ruského útoku následoval jeden praporek 36. mladoboleslavského pěšího regimentu, jehož další dva polní prapory v počtu 31 důstojníků a 1543 mužů se bez boje vzdaly v noci z 26. na 27. května. Pansla-

³ *Dál nad námi vlá rudá vlajka čistá*, Praha 1952, s. 135.

⁴ Uvědomujeme si, že výrazy typu „čeští proletáři“ nejsou zrovna případným vyjádřením třídní reality, ale stejně jako v mnoha jiných případech jsme zde zajatci buržoazního jazyka. A to právě ve chvíli, kdy se snažíme napadat nacionalistickou ideologii a národovecké mýty obklopující soumrak Rakouska-Uherska a zrod československého buržoazního státu. Chceme totiž čtenáři ukázat, že rebelství nebylo výsadou „Čechů“, nýbrž proletariátu na obou stranách národního dělítky. Proto žádáme čtenáře o pochopení a shovívavost vždy, když v našem textu na podobné buržoazní výrazy narazí.

⁵ Amíralo se ve velkém..., tedy jak kdo. Jen v prvních dvou letech války padlo na rakousko-uherské straně 450 000 prostých vojáků z řad městského a venkovského proletariátu a 50 vojáků z řad továrníků a velkostatkářů.

vismu později část těchto vojáků, kteří se místo plnění svých povinností, válčení a umírání nechali zajmout Rusy (v roce 1917 bylo v Rusku kolem 300 000 československých zajatců), přivedl ke vstupu do carské armády. Jednotlivci i malé skupiny rakousko-uherských vojáků přebíhali do zajetí nejen na ruské frontě, ale také na srbské a později italské frontě.

Jak většina českých a slovenských vojáků chápala význam dezercí a vzdávání se bez boje výstižně dokumentuje výrok jednoho z nich, Josefa Hrubína, kterým odpověděl na opilecké posměšky nějakého slovenského vojáka, že Češi nejsou pořádní vojáci, protože vedou jen zdvihat ruce a vzdávat se „nepříteli“: „Kdyby to udělali všichni, byl by konec toho utrpení. Ať se císařové perou mezi sebou...“ Slovinský voják byl ovšem opravdu otrocká duše, oznámil tyto podvrtné řeči českému štábnímu lékaři, který nelenil a Hrubína udal. 7. ledna 1915 byl tak onen žižkovský koč odsouzen vojenským soudem v Lublani k trestu smrti a zastřelen...

Rozšířeným fenoménem bylo rovněž tzv. uleváctví, které v podstatě znamenalo sabotování rozkazů a vyhýbání se boji. Svědectvím tohoto neviditelného anonymního odporu jsou dnes především „velezrádné“ písně frontových vojáků jako třeba:

*„Mlejnskej kámen ten se točí
nás ta vojna neroztočí...“*

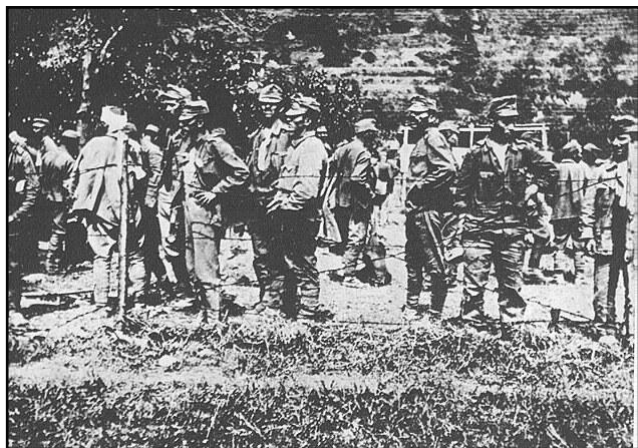
*„Na té Drině, na té Drině
sedíme furt na latríně...“*

*„Čtvrtá výzvo, vstávej!
Už tu nejní žádnej!
Terezie prohrála Slezsko!
Franta prohraje všecko!“*

V posledně citované sloce zaznívá dokonce velmi jasné vyjádření faktu, že proletáři svým odporem proti kapitalistické válce vědomě přispívali k porážce „svého vlastního“ státu. A zde je úryvek z ještě jedné takové písně:

*„Až nám trubka zapovolí
tráďaryta tydlitá
pambu ví, že zahodíme
všichni flinty do žita!“*

Samotné akty individuálních i kolektivních dezercí, sabotování rozkazů a přebíhání do nepřátelského zajetí tedy rozhodně byly praktickým projevem třídního antagonismu, neboť dělníci v uniformách bezprostředně odmítli být potravou pro děla v zájmu svých vykořisťovatelů. A touto neposlušností podrývali válečné úsilí „vlastního“ státu a „vlastní“ buržoazie a přispívali k jejich porážce. O praktickém odporu proti „vlastní“ buržoazii můžeme bez přehánění mluvit i mezi proletáři z Českých zemí a Slovenska. A to nejen proti německé a maďarské buržoazii, která byla „jejich vlastní“ v témže smyslu jako ta česká a slovenská: všechny bezprostředně organizovaly jejich

Rakousko-uhersští dezertéři v ruském zajetí

vykořisťování. Většina české a slovenské buržoazie totiž od počátku války až téměř do jejího konce stála na pozicích tzv. austroslavismu. Byla tudíž loajální frakcí rakousko-uherské vládnoucí třídy a válka byla i jejím zájmem.

Důvod byl prostý. Česká buržoazie byla ve významné míře buržoazií agrární a i podstatná část její průmyslové frakce byla spjata s bezprostředním zpracováním zemědělských plodin a masa a s obchodováním se zemědělskými výrobky. Agrární a průmyslový kapitál spravovaný českou buržoazií pak byl dodavatelsky i obchodně úzce propojen s převážně průmyslovým kapitálem německé buržoazie z pohraničních oblastí Českých zemí Rakouska-Uherska. A vším se proplétal finanční kapitál obou národnostních frakcí buržoazie. Ty se zformovaly jako národnostní během procesu vývoje kapitalistických vztahů v Českých zemích. Historicky mladší česká buržoazie se totiž jako jedna z nositelek kapitalistických výrobních a společenských vztahů musela prosazovat nejen proti pozdně feudální skořápce politického uspořádání, ale také proti své o málo starší německé sestře, jež mohla snáze využívat německého charakteru absolutistického státu a měla tak politicky silnější postavení. Proto česká buržoazie své mocenské aspirace ideologizovala jako aspirace národní a tudíž do jisté míry protiněmecké. Od roku 1848 do roku 1908 však dosáhla víceméně rovnoprávného společenského postavení i politického zastoupení a její ekonomické zájmy byly pevně ukotveny v rámci Rakouska-Uherska a notně se kryly se zájmy německé buržoazie. To znamenalo, že se v podstatě ztotožňovala se zájmy habsburského státu a usilovala jen o co nejvýhodnější postavení v rámci jeho mocenské struktury, které by odpovídalo jejímu rostoucímu ekonomickému významu. Proto valná část české buržoazie v roce 1914 ani v nejmenším nepomýšlela na zpochybnění Rakouska-Uherska či války a na založení samostatného národního státu.

Při vypuknutí války však císař přistoupil k výraznému omezení parlamentní moci a politického života a k posílení úlohy samotného byrokratického vládního aparátu, čímž opět vystoupil do popředí jeho německý charakter. To vše těžce nesli zejména panslavisté (kteří se nemohli smířit s válkou proti srbským a ruským „bratrům Slovanům“), radikální buržoazní liberálové a zarytí nacionalisté. Část české buržoazie tak nabývala pocit, že „vše české“ je znovu potlačováno, ale jen některé její politické frakce a často jen pouhé politické osobnosti zaujaly hned zpočátku „vlastizrádný“ postoj v přesvědčení, že česká buržoazie nikdy nebude mít v Rakousku-Uhersku jistou budoucnost a daleko více by mohla profitovat v jiném politickém uspořádání. Realističtější část těchto nacionalistických disidentů se orientovala na západní část dohodových mocností v touze po důsledné přeměně sociopolitických vztahů a tradicionalistická část ve znovu oprášeném panslavistickém sentimentu snila o tom, jak posadí českou korunu na hlavu ruského cara. To však byly jen menšiny. Ještě v roce 1916, kdy se politické strany české buržoazie spojily do Českého svazu, jehož

Ruský zajatecký tábor pro rakousko-uherské vojáky

nejvyšším orgánem byl Národní výbor, neučinily tak proti monarchii, nýbrž za účelem koordinace společného reformního postupu v jejím rámci.

Co se Slovenska (součást uherského království) týče, je třeba říci, že ještě na počátku první světové války bylo téměř nedotčeno industrializací. Slovenská i maďarská buržoazie tam byly doposud početně poměrně slabé a koncentrované v několika málo průmyslových ostrůvcích. Jednalo se tedy o převážně agrární zemi. Byť největším vlastníkem půdy byla stále katolická církev a maďarská šlechta, nemůžeme o Slovensku hovořit jako o feudální zemi. Půda byla komoditou, zemědělská výroba se rychle kapitalizovala, její podstatou byla námezdní práce a cílem zisk. Na rozdíl od své české souputnice ale byla slovenská buržoazie v době světové války stále natolik slabá, že vlastní perspektiva slovenského národního osvobození pro ni zatím vůbec nepřipadala v úvahu, neboť kromě nejistého protimaďarského sentimentu se neměla o co opřít. Proto národně osvobozenecskou ideologii na Slovensku představovali pouze jednotlivci (Milan Rastislav Štefánik, Vavro Šrobár, Ivan Dérer...), kteří neměli jinou možnost než své aspirace prozatím spojit s českým národně osvobozenecským odbojem a společně s jeho vůdčími ideology vytvořit koncept „česko-slovenského národa“. Zbytek slovenské buržoazie své zájmy spojoval s monarchií, a to až do jejího faktického zhroutení v říjnu 1918, kdy jen slepí mohli nevidět, že Slovensko skončí buď jako součást nového českého státu, nebo zůstane v Uhrách. Teprve tehdy nejozrohodnější část slovenské buržoazie vsadila na český příslib (podepřený vojenskou silou vítězí Dohody – takže fakticky neměla na vybranou), že nový stát bude „česko-slovenský“ a poskytne jí větší záruku rovnoprávného postavení a vývoje než Maďarsko.

Pro danou chvíli však setrvejme v letech 1914 až 1918 a než se dostaneme k samotným bojům naší třídy, podívejme se ještě krátce na levice buržoazního politického spektra.

Sociálně demokratické spojenectví s buržoazií

„Po dobu války zavřeno.“

(Tabulku právě s tímto nápisem vystihujícím kontrarevoluční úlohu sociální demokracie umístil na sekretariát Socialistické internacionály mládeže ve Vídni její tajemník Robert Danneberg.)

Začneme Československou sociálně demokratickou stranou dělnickou (ČSDSD). Ta tvář v tvář světové válce pokračovala v politice třídní kolaborace stejně jako celá Druhá internacionála. Byť válečné úsilí rakousko-uherské monarchie nepodporovala otevřeně a aktivně jako to dělala třeba SPD v Německu, pozastavila svoji reformisticky politickou a odborářskou činnost a vykládala dělníkům, že mají se svým bojem proti vykořisťování počkat až po skončení války. *Právo lidu* a další její tiskové orgány se ničím nelišily od ostatních buržoazních novin. Sociálně demokratická strana se tak stala spolupachatelkou válečných jatek, do nichž byl proletariát zatažen. Za této situace v roce 1916 pozdější předák levicové opozice v sociální demokracii, Bohumír Šmeral, vtáhnul stranu do spojenectví s buržoazními stranami v Českém svazu, čímž měly být podle jeho marxistického pohledu podpořeny pokrokové reformní tendence. Ve skutečnosti tento krok jen dále potvrzoval její kontrarevoluční charakter.

Byl za něj kritizován nacionalistickou frakcí (vedenou Františkem Modráčkem), jež se v ČSDSD během války vylíhla a která již tehdy, na rozdíl od Českého svazu, sledovala národně osvobozenecskou linii a obviňovala Šmerala, že spojenectvím s austroslavistickými frakcemi české buržoazie zradil národní zájmy.⁶ Na jeho hlavu však dopadla i částečně třídní kritika za zpronevěření se zájmům proletariátu tím, že je svazuje se zájmy buržoazie. Tato kritika přicházela nejen z řad levice v ČSDSD, ale také od tzv. centralistů, což byla zejména na Moravě fungující Česká sociálně demokratická strana, která se již dříve odštěpila na protest proti rozbití mezinárodních odborů v Rakousku-Uhersku podle národnostního klíče.

Byť tehdejší Šmeralovi leví kritikové uvažovali v buržoazním rámci politických stran, musíme se k jejich kritice přihlásit do té míry, do jaké rozpoznali, že proletariát nikdy nemůže mít v buržoazii spojení a že musí sám proti vládnoucí třídě bojovat za svůj historický zájem, kterým je svržení panství kapitálu. Jenže do tohoto zájmu v žádném případě nespadá národní osvobození. Jedním ze základních bodů historického komunistického programu, který proletariát ve svých bojích vyjadřoval a osvojoval si jej, je heslo, „Proletář nemá žádnou vlast!“ A v tomto bodu notně kulhali i „centralisté“, kteří byli sice občas schopni zaujmout třídní stanovisko, ovšem jen proto, aby je vzápětí neutralizovali vlastní variantou sociáldemokratismu, která se kontrarevolučního práva národů na sebeurčení rozhodně nezříkala. Proto se také sami již na podzim 1918 stali součástí „socialistického“ křídla národně osvobozenecského hnutí.

⁶ Šmeral byl stejně jako rakouská sociální demokracie stoupencem tzv. austromarxismu. To znamená, že uznával a aktivně obhajoval buržoazní právo národů na sebeurčení. To se v marxistické ideologické optice pojilo s buržoazní revolucí, jež jediná byla podle jeho mechanistického pojetí dějin v habsburském mocnářství na pořadu dne. A jelikož nutným vyústěním dějin pro něj byla následná přeměna (samozřejmě provedená sociální demokracií) národních buržoazních států v mezinárodní federaci (národních) socialistických republik, preferoval před rozbitím Rakouska-Uherska na malé samostatné národní státy jeho reformu ve federaci národních celků. Díky tomu, že jako jediný z významných předáků strany setrval na levičáckém heslu „socialistické republiky“, se tak již za války stal vůdcem levicových proudů v ČSDSD. To ovšem nic nemění na skutečnosti, že svoji praktickou politikou vehementně pomáhal národně osvobozenecké kontrarevoluci podmanit si proletářské hnutí (jak ještě dále v textu uvidíme). Již v roce 1917 jej pravicová a mnohem více nacionalistická frakce ve straně odstavila z funkce předsedy. Po ustavení Československé republiky byl protirakouskými nacionalisty obviňován z nevlásteneckého postoje, takže jej ČSDSD stáhla z veřejného života a uklidila do Švýcarska.

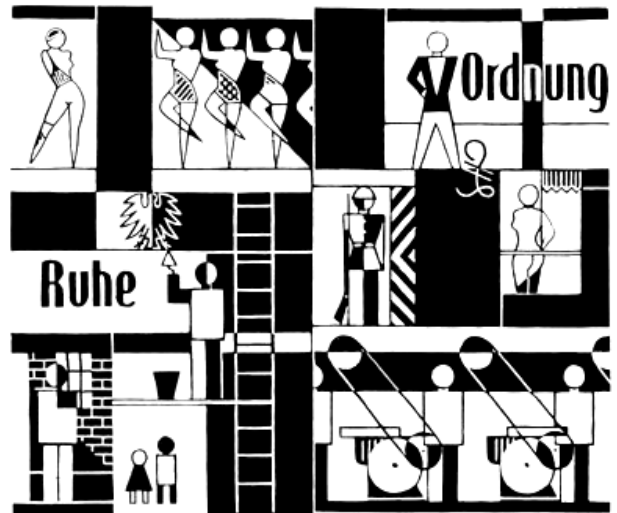
V rámci Českého svazu ČSDSD spolupracovala s Českou stranou národních socialistů (ČSNS), která byla další reprezentantkou historické sociální demokracie v českých zemích. Vznikla v době, kdy měla rakousko-uherská sociálně demokratická strana ještě jednotný mezinárodní charakter a snažila se na základě radikálních hesel organizovat ty nejmilitantnější proletáře. I když jejich boje za lepší podmínky rekuperovala do kapitalistického rámce (jeho zničení a překonání socialismem patřilo do sféry častých, leč čistě rétorických cvičení) jevila se tehdejší buržoazii, která nebyla ochotna s dělnictvem vyjednávat víceméně o ničem, jako nebezpečná organizace. Proto tehdy maloburžoazní radikálové dělníkům založili Českou stranu národních socialistů, která měla oslabit „protinárodní“ sociální demokracii (jež měla ve svých prvopočátcích skutečně ještě některé internacionalistické a třídní prvky), dělníky organizovat na národnostním základě a usilovat o zlepšení jejich života skrze poklidnou spolupráci s českou buržoazií. Od té doby byla ČSNS vždy stranou sociálpatriotů, která nicméně měla značnou kapacitu krotit řadu dělnických bojů.

O pár desítek let později spolu obě strany naleznou společnou kontrarevoluční řeč v tzv. Socialistické radě, kterou na poslední chvíli vytvoří v roce 1918 jako socialistický orgán národně osvobozeneckého hnutí, podřízený Národnímu výboru. Zformují ji všechna konkrétní zhmotnění historické sociální demokracie v reakci na nespokojenost a militantnost dělnické třídy, která se začala objevovat na přelomu let 1916 a 1917 a vrcholila v roce 1918 a měla tendenci vymykát se kontrole buržoazně socialistických politických stran i odborů.

K tomuto úsilí ČSDSD a národních socialistů kooptovat proletářské boje proti vykořisťování do rámce buržoazní politiky se nakonec přidala rovněž Federace českých anarchistů komunistů (FČAK). Přestože anarchisté a revoluční syndikalisté minimálně před rokem 1910 do jisté míry představovali projev třídní bojovnosti, před vypuknutím války mezi nimi nabyla navrch frakce představovaná Bohuslavem Vrbenským, která zastávala kontrarevoluční národně osvobozenecké pozice. V pojetí této sociálně demokratické tendence z anarchistického komunismu FČAK nezůstalo nic jiného než politické hnutí směřující v podstatě k samosprávnému kapitalismu. Na počátku války se FČAK stejně jako třeba Kropotkin postavila proti německému imperialismu, ovšem na stranu Dohody.⁷ Proto, byť tito libertiniští sociální demokraté ve spolupráci s národně socialistickou mládeží organizovali řadu antimilitaristických akcí a později ve víru války participovali na proletářském revolučním defétismu, nečinili tak z pozic třídního internacionalismu a revolučního defétismu, ale českého nacionalismu a prodohodového pacifismu. Válečné represe zahynaly „anarchisty“ do ilegality, oslabily je a ještě více mezi nimi prohloubily kontrarevoluční tendence: snahu podřídit třídní emancipaci národní emancipaci a touhu po masovém vlivu. FČAK se tedy začala v praxi stavět proti historickým zájmům naší třídy a v souladu s tím se snažila stát se důležitou silou v rámci buržoazní politiky. Přestala tudíž být silou pro její revoluční zničení.

Sílící boje proletariátu v českých zemích, kterým v roce 1917 další impuls dodala ruská revoluce (počínaje tou únorovou), uvedly do pohybu nejburžoaznější místní socialistickou stranu, ČSNS. Aby neskončila v propadlišti dějin, musela do svého sociálpatriotského rámce začlenit radikální rétoriku o revoluci, rozbití monarchie, „socializaci“ ekonomiky a nezávislé socialistické republiky. Tento ideologický manévr doprovodila manévrem taktickým, kdy volala po utvoření jednotné české socialistické strany. I když FČAK (která stále více zabředala do buržoazní politiky) pro svůj tradiční ideologický odpor k „marxismu“ koncem roku 1917 odmítla iniciativu směřující ke sloučení s ČSDSD, nadšeně vyslyšela volání národních socialistů a o Velikonočních 1918 se s nimi sloučila do Československé strany

⁷ „Čeští komunisté anarchisté – aspoň valná většina jejich – vedení dobrou úvahou a zdravým pudem zaujali ihned na počátku války rozhodné stanovisko proti největšímu a nejbližšímu nebezpečí, proti německému a rakouskému imperialismu. Dnes, kdy máme již zprávy o dokumenty z ciziny, vidíme, že také jinde nejlepší naši kamarádi postavili se na stranu protiněmeckou. (...) K imperialismu jinému máme samozřejmě stejné stanovisko jako k německému. Ale imperialism západních mocností nebude bohdá nutno potíratí válkou; ten bude odstraněn pomalu vítězným socialismem. Nevěříme, že by anglosaští vojáci byli někdy ochotni táhnouti na socialistickou Evropu kontinentální.“ „Sjezd českých anarchistů komunistů“, Červen, II., 1919, č. 1, str. 6-9; č. 2, str. 14-15.

socialistické (ČSS) a stala se její „Anarchokomunistickou“ sekci. Nakonec i představitelé dvou zneprátených ideologických rodin, „anarchistický“ antimarxista Vrbenský a „marxista“ Šmeral, zasedli vedle sebe v Socialistické radě, aby společně naplnili historický úkol a podstatu existence sociální demokracie (ať se ohání praporem „anarchismu“, „marxismu“ nebo národovectví): ovládnout třídní hnutí a kanalizovat je pro kapitál neškodným směrem, kterým se v tomto případě mělo stát národní osvobození.

Vynořuje se radikální proletářské hnutí

„Raději konec s hrůzou než hrůza bez konce! Raději revoluce než pomalé umírání hladu!“

(Heslo proletářských žen během divokých stávek a hladových bouří za první světové války.)

To však již předbíháme událostem. Materiálním důvodem tohoto sjednocování a spolupráce všech dříve zneprátených podob sociální demokracie totiž byl rychlý a prudký nástup nového třídního hnutí, které ve velké míře jednalo mimo rámec sociálně demokratických struktur, avšak zatím nikoli proti nim. Třídní hnutí se tehdy nedokázalo vědomě na programatické rovině rozjet se sociální demokracií, a proto mohlo být později kooptováno starými i novými podobami historické sociální demokracie.

V roce 1916 však již měla dělnická třída plné zuby války, vykořisťování a hladu a dala se do pohybu, neboť velká průmyslová centra tou dobou silně pociťovala nedostatek životních potřeb: rostly tržní ceny těchto potřeb i spekulace s nimi a přiděly potravin či třeba topiva nestačily, navíc klesaly a mnohdy ani nebyly proletářům dodány. Nedostatek surovin a pracovních sil – i přes zintenzivněné vtahování dělnických žen a mládeže do námezdního vztahu – ukončil přechodnou válečnou konjunkturu a došlo k poklesu výroby, zejména ve spotřebním průmyslu. Například brněnské textilky tehdy zaměstnávaly již jen 2/3 předválečného stavu. Nahlédnout do každodenní mizérie a do vědomí tehdejších proletářů nám umožňují například vzpomínky textilní dělnice ze severních Čech, Karly Pfeiferové:

„Pracovala jsem jako tkadlena v šumburské Mauthnerce a se mnou mé dvě mladší sestry. Čím déle válka trvala, tím větší byl v zemi hlad. Hladověli jsme při práci, i v noci hlad trápil. Vždyť dělnictvo, a většinou to byly ženy, poněvadž muži byli na frontách, žilo o cikorkovém odvaru a vařeně řepě bez tuku.“

Dělnické děti čekají ve frontě na polévku pro chudé

Chleba z kukuřičné a bobové mouky bylo poskrovnu, a tak se dělnice ve čtvrtém roce války vlekly podvýživou a mnohé z nás měly opuchlé nohy. Boháči však měli všeho dostatek a pracující se museli dívat, jak se paničkám nebo jejich služebným otvírají zadní dveře obchodů a jak odtud odnášejí balíky masa, cukru a všeho, co dělnické rodiny již po léta ani nespátřily. Pracovali jsme pod vojenským dozorem a velitelem byl rakouský obrlajtnant. Ředitel Mauthnerky Hamburger byl jako nepostradatelný zproštěn vojenské povinnosti. Stejně nepostradatelní byli buržoazní synkové. To pobuřovalo masy. Pamatuji se, jak dělnice jednou stály kolem ředitelova auta, když se v něm odvážely koše potravin ze skladu závodní kuchyně. 'Jak dlouho potrvá válečné vraždění, kdy bude konec hrozného hladu dětí?' To byla otázka, která hýbala myslí nás všech. Hněv však ještě dále stoupal, když byly z kostelů odváženy zvony, které kněží doprovázeli božím požehnáním. Neexistovaly již železné ploty, mosazné kliky byly vyměněny, a vědomí, že se kostelní zvony mají proměnit ve vražedné kulky, aby mohla být prodloužena krvavá válka, pobouřilo nábožensky cítící lidi, takže kostely byly poloprázdné. Zpráвам v novinách už nikdo nevěřil, ani sociálně demokratickému tisku, který stejně jako tisk buržoazie hlásal nutnost vytrvat v boji až do vítězství nad nepřítelem."

V podobném duchu na válečné strádání dělníků v zázemí vzpomínala i jiná proletářka, Františka Hrabálková z Kroměříže, která popisuje i to, jak se do zázemí dostávaly zkušenosti proletářů z fronty:

„Šla jsem do nemocnice posluhovat raněným. V novinách byly zprávy o samém vítězství a hrdinství, ale v nemocnici vyprávěli vojáci něco docela jiného. Předčítala jsem raněným vojákům, hovořili jsme o zprávách v novinách a přitom jsem se naučila číst mezi řádky. Denně jsem kolem sebe viděla umírající mladé zdatné muže, a tu jsem pochopila, že po válce bude nutno něco proti tomu udělat. Sama sobě jsem přísahala, že po válce vstoupím do organizace, která bude opravdu bojovat proti kapitalismu, který plodí takové peklo.“

Takže když v říjnu 1916 levicový socialista Friedrich Adler⁸ zastřelil ve Vídni ministerského předsedu, hraběte Stürgkha, byl jeho akt proletářského teroru jen nejviditelnější špičkou mnohem širšího a mocnějšího hnutí doutnajícího pod povrchem válečného Rakouska-Uherska.

Na přelomu let 1916 a 1917 se českými zeměmi přehnal první menší vlna divokých stávek. Po ní následovaly další. Zejména od března do srpna 1917 docházelo, mnohdy opakovaně, k živelným stávkám, hladovým demonstracím a bouřím v Praze, Nymburce, Prostějově, Plzni, Českých Budějovicích, Mladé Boleslavi, Hradci Králové, Mostě, Liberci, Pardubicích, Kladně a Ostravě. Proletáři, kteří tyto stávky vyvolávali, nečekali na posvěcení od odborů a socialistických stran udržujících sociální smír, obešli je a zasáhli kapitál i s jeho válečnou mašinérií stávkami za vyšší mzdy, hladovými bouřemi a masovými demonstracemi proti válce. Důležitou úlohu v těchto třídních zápasech hrají ženy, které musely v

továrnách nahradit řadu mužů odvedených na frontu. Podle národovecké „anarchistky“ Luisy Landové-Štychové (která spolu s FČAK vstoupí do ČSS a osobně se bude podílet na kontrarevoluční činnosti Socialistické rady – její vzpomínky jsou tedy primárně vzpomínkami sociální demokratky, jež participovala na snahách o zkrocení tehdejších třídních bojů, které tak ovšem rovněž popisuje):

„(...) to byly hlavně ženy, které strhávaly muže k revoltám a hnaly je do stávek, sabotáží a do demonstrací. Ženy, hroživé mstitelky svých ve válce trpících mužů a hladem uvadajících dětí, volaly na stávkách a demonstracích nejhlasitěji: „Raději konec s hrůzou než hrůza bez konce! Raději revoluce než pomalé umírání hladu!“ Tehdy posílali četníci a policajti ustrašená hlášení svým nadřízeným, že v Čechách už nejde jen o hladové bouře, ale o nebezpečné politické hnutí.“

Byť všechny tyto boje vedla jen menšina naší třídy, zatímco zbytek dál v trpné pasivitě reprodukoval kapitalistická jatka, citelně zasáhly všechna průmyslová centra, přičemž narušily válečnou výrobu a začaly rozvracet sebevražednou kázeň a poslušnost ostatních dělníků. Tehdy si však stát díky nečinnosti zbytku třídy ještě mohl dovolit proti stávkám a demonstracím poslat armádu, aby je rychle násilím potlačila. Na několika místech vojáci střelili do bouřících se proletářů. Koncem dubna 1917 byla takto krvavě potlačena divoká stávka a hladová demonstrace v Prostějově, přičemž vojáci smrtelně zasáhli i třináctiletého školáka. Následovaly další případy střelby do bojujícího dělnictva: Plzeň, Kladno, Nymburk. 2. července bylo v Ostravě zastřeleno šest účastníků mohutných demonstrací proti drahotě a bídě – čtyři z nich byli ve věku 16 až 22 let.

Represe ovšem třídní hnutí nezlomila. Vykořisťování dále hnalo dělníky do boje a únorové revoluční události v Rusku jim dodávaly vlastní perspektivu. Navzdory všem kapitalistickým bariérám, které nás separují od našich třídních bratrů a sester v jiných koutech světa, jsme totiž všude stejně vykořisťováni a dennodenně zabíjeni (na frontě či v práci) pro zhodnocování kapitálu a všude vedeme tentýž boj proti svému postavení vykořisťované a pracující třídy. Nejinak tomu bylo i tehdy, a proto pád carismu a vysoká míra třídního boje ruského proletariátu, která našla svoji organizační formu v sovětech, měla nesmírný dopad na dělnictvo celého světa. České země nebyly výjimkou.

V květnu 1917 se tak v Praze utvořila první dělnická rada v českých zemích, která byla samozřejmě ilegální. Spojili se v ní dělničtí důvěrníci z několika pražských továren za účelem podněcování pražských proletářů k protiválečným a protistátním akcím. Její činnost však brzy oslabil perzekuce, neboť mnozí důvěrníci byli pozatýkáni a za trest posláni na frontu. Druhá dělnická rada vznikla pod vlivem zpráv o říjnové revoluci v Rusku 18. listopadu 1917. Její meze trefně kritizuje tehdejší kladenský militant z Poldiny huti, Karel Verner:

„Oportunistům se však podařilo, že členy této dělnické rady byli zvoleni většinou smířlivci z řad dělníků a funkcionářů strany, kteří se pak dali svěst poslancem Ludvíkem Austem. Ten neměl

Proletáři zastřelení při hladové demonstraci v Prostějově (duben 1917)

⁸ Bratr Viktora Adlera, vůdce rakouské sociálně demokratické strany.

ani pomýšlení vést dělnictvo do revolučních akcí. Byl předsedou okresní vyživovací komise, což byl přece státní rakouský válečný úřad. Vodil pak členy dělnické rady na úřady do Prahy i do Vídně zebrať o větší přiděly potravin. Tak se splnilo „revoluční“ poslání této dělnické rady, od které dělnictvo očekávalo, že je povede do bojů za osvobození z rakušácké poroby, z hladu a bídy a za ukončení války. Prošby na úřadech stejně nepomáhaly a dělnictvo se muselo samo, živelnými stávkami, bránit vyladovávání.“⁹

Říjnová revoluce v Rusku – ozbrojené povstání proletariátu využité a usměrňované Leninovou frakcí bolševické strany – byla celkově vzato důležitým impulsem pro šíření třídní bojovnosti do dalších doposud pasivních složek proletariátu. V Rusku samotném se však bolševici díky povstání zmocnili buržoazního státního aparátu a pod nálepkou „diktatura proletariátu“ jej okamžitě začali rekonstruovat a obnovovat diktaturu kapitálu nad proletariátem. Zbytek světa však o tomto kontrarevolučním vývoji v Rusku neměl ještě ani potuchy. A tak když v listopadu 1917 do Českých zemí dorazila zpráva o tom, že v Rusku proběhla další revoluce, zpráva, podle níž se proletariát chopil moci a vyhlásil mír, zvedla se nová vlna divokých stávek, nepokojů a protiválečných demonstrací, z nichž byl vznik nemohoucí dělnické rady na Kladně jen jedním momentem (tím slabším). V továrnách, dolech, na velkostatech, zkrátka všude dělníci živelně přestávali pracovat, shromažďovali se a diskutovali o proletářské revoluci v Rusku a o potřebě provést revoluci také doma. Například dělnice Růžena Rollová, která tehdy pracovala v Českomoravské v Praze - Libni, ve svých vzpomínkách popisuje situaci, která se opakovala na stovkách pracovišť:

„Když k nám došla zpráva o událostech v Rusku, zastavili jsme stroje a v prostorné automobilce se rozhostila nezvyklá chvíle ticha. Někdo vykřikl: 'Ať žije revoluce v Rusku!' Mistr Fleischmann vylétl ze své kanceláře celý zbrunátnělý v obličejích a zařval: 'Kdo zastavil stroje?' Odpovědí mu byl jasný, veselý výbuch smíchu. Ve chvíli stála celá Českomoravská.“

Ve slovenských Vrútkách se vliv revolučních událostí v Rusku promítnul ve stávce tamních železničářů. Ta byla zlomena a její organizátoři skončili ve vojenském vězení v Prešpurku (dnešní Bratislavě).

Neklid a podvrtné tendence proletariátu se stávaly čím dále tím všeobecnějšími. V polovině ledna 1918 vypukla ve Vídně generální stávka, v níž někteří místní proletáři volali po diktatuře dělnických a vojenských rad. Přes jihomoravské průmyslové centrum Brno se stávka rychle a především spontánně rozšířila do českých zemí, kde se k ní přidávají desetitisíce dělníků a požadují okamžité ukončení války a zlepšení svých životních podmínek. Stávkovalo se od 18. ledna 1918, a to zejména v Brně, Kladně, Praze, kde stávce 17. ledna předcházely hladové bouře a demonstrace, v Nymburce, Mostě a Moravské Ostravě. Československá sociálně demokratická strana dělnická se okamžitě snažila chopit kontroly nad generální stávkou. Vnásela do ní kontrarevoluční požadavek národního sebeurčení, aby ji zbavila jejího podvrtného obsahu a rozdělila české a německé dělnictvo. Kde mohla, tam ji sabotovala a nakonec ji ruku v ruce s rakouskou sociálně demokratickou stranou rychle ukončila, aby dělníci nemohli podniknout mnohem rozhodnější a internacionalističtější kroky.

Relativní snadnost, s jakou sociální demokracie mohla generální stávku zlomit, ukazuje na význam již dříve zmiňované slabiny podvrtného hnutí proletářů za války: na rozdíl třeba od komunistických menšin v Německu či Holandsku ještě nedošlo k poznání, že sociální demokraté, národní socialisté a tzv. „anarchisté“ nejsou jejich stranami, nýbrž stranami třídního nepřítele, buržoazie. I přes svoji krátkodechost ale lednová generální stávka zároveň znamenala další krok v radikalizaci proletariátu českých zemí, neboť naší třídě dodala pocit a vědomí vlastní síly. Množí se sabotáže v průmyslové výrobě a demonstrace proti imperialistické válce. Luisa Landová-Stychová nám zanechala svědectví o snahách státu potlačit

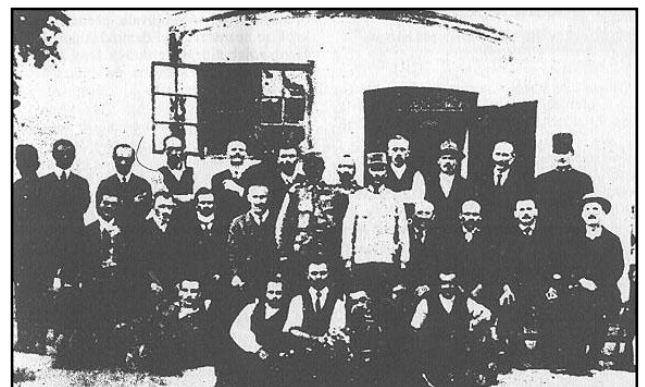
⁹ I zde musíme čtenáře upozornit, aby si povšimli tlhy, s jakou buržoazní ideologie ležela v myslích tehdejších třídních bojovníků. Karel Verner používá obraty jako „rakušácká poroba“, byť proletariát se nalézá v kapitalistické porobě a je lhostejno, zda ji spravuje rakouský nebo český státní aparát.

První zpráva o říjnovém povstání v Rusku, která se objevila v českém sociálně demokratickém tisku

demonstrace vojensky, ale také o počínajícím rozkladu morálky vojenských jednotek v týlu a o jejich sbratřování s revoltujícími sestrami a bratry proletáři:

„Tyhle demonstrace, to nebyla lehká věc. Proti nám postavili vojáky. Ale naše ženy byly velmi pohotové. Myslím, že to bylo 22. ledna 1918. Ženy napekly placky z toho mála, co měly doma, a navarily kafe nebo čaj, třeba jen z višňového listí a kafe ze žaluďů, vybraly tátům z kapes tabák na cigarety, co fasovali ve fabrice, nadělaly cigarety. A takto vyzbrojeni jsme šly proti vojákům. Oni toho měli už v roce 1918 také dost. Vojáci šli proti nám s bodáky, ale naše ženy se nezalekly, na bodáky jim napichovaly ty placky a rozešly se mezi ně s bandaskami s kávou a čajem. Tak jsme je pohostily a mluvíly o sbatření vojáků s lidem a přesvědčovaly je, aby flinty zahodili a šli s námi dělat revoluci. A teď se dělníci hrnuli ze všech fabrik do Prahy na Staroměstské nebo Václavské náměstí.“

Organizátoři železničářské stávky ve Vrútkách v roce 1917 (fotografie z vojenské věznic v Bratislavě)

Dělnický leták volající po vzpouře proti válce a vykořisťování z počátku roku 1918 (špatně čitelný nápis dole zní „Všichni za jednoho – jeden za všechny!“ – nikde ani slovo o českém národě a národnostním útlaku!)

Posledním dozvukem generální stávkou byla rozsáhlá divoká stávka horníků na Ostravsku. Práce v dolech, stejně jako ve všech důležitých provozech, byla militarizována a podniky střežily vojenské posádky. Horníci byli navíc odvedeni do armády, ale vzhledem k důležitému místu své práce ve válečném úsilí monarchie, byli mobilizováni pro pracovní frontu, kde podléhali vojenskému velení a za neuposlechnutí rozkazu mohli být zastřeleni. Přesto vyhladovělí horníci inspirovaní bojem svých třídních bratrů a sester doma i v Rusku zahájili koncem ledna stávku, v níž se postavili proti vykořisťování a vzepřeli se ozbrojené státní moci. Hned druhý den však vojenské velitelství vyhlásilo stanné právo a oznámilo, že každý, kdo do 24 hodin nenastoupí práci, bude zastřelen. Jen do Orlové - Lazů byl za tímto účelem povolán celý prapor vojáků z Bosny. Ti však odmítli svoji policejní funkci plnit. Znejistělé velitelství je odvolalo a místo nich nakomandovalo maďarské honvédy, ale ve všeobecné atmosféře třídních bojů, revolučních nálad, uvolnění disciplíny a dezercí na frontách se neodvážilo sáhnout k popravám. A tak vojáci jen brzy ráno pod vedením štajgrů obcházeli dělnické kolonie a tahali horníky z postelí, aby šli na ranní směnu. Jenže v šeru, které venku panovalo, se jim hloučky horníků zase rozprchly. Stávka trvala 14 dní a nakonec byla zlomena násilným zatčením každého desátého horníka a jeho odesláním na frontu.

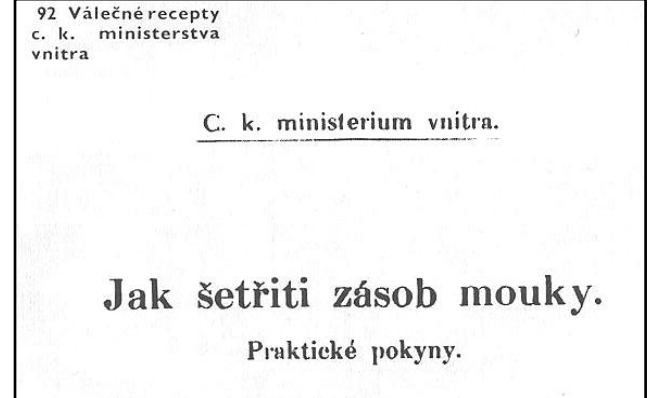
Odpor slíhl i v jiných uhelných revírech. Horníci sjížděli do šachet, ale nerubali. „Kolik na lžici, tolik na lopatu,“ bylo heslem dne. O boji havířů na Mostecku se můžeme dovědět od třídního militanta Roberta Brožíka:

„Po říjnu¹⁰ už šlo do tuhého a stávky zprvu jen hladové, jak se jim říkalo, nabyly rázem jiného, politického charakteru. Začalo se sabotovat, v dolech se dělala pasivní rezistence, ulevváctví rostlo, makat pro Rakousko se nám nechtělo. (...) Na poli se kradlo obilí a brambory, prostě vše, co noc zrovna dala, ale bylo

to spojeno s nebezpečím života. Nejednou se stalo, že nám přitom postřelili, ba i zabili kamaráda – a zavírání pro polní pých bylo na denním pořádku. Fárat se nechtělo, ale v šachtě nás štajgrí honili: 'Jak nedáš dnes aspoň 20 vozů, zavřeme tě, chlape mizerná!' řvali na nás. Často se havíř dostal do basy za nesplnění úkolu nebo promeškanou šichtu. Pro tu nás hnali k raportu a o nedělní odpočinek jsi měl postaráno – poseděl jsi jej v závodní base. Přesto naše sebevědomí rostlo, disciplína se uvolňovala, nálada se změnila v živelnější odpor a my jsme se pomalu přestali bát i pronásledování. Honiče s polními i domácími četníky jsme se vyhýbali útěkem do lesů, kde jsme se stýkali s vojáky od 'zelených kádrů'. Byli to dezertéři, kteří se po dovolené nevraceli zpět ke svým plukům a museli se skrývat v lesích. Vzpouře hladových však neustaly. V revíru bylo plno cizího vojska, které každé naše větší shromáždění ihned rozptýlilo. Byli tu Maďaři, Poláci, avšak nejzuřivější z nich byli Němci od 59. pluku ze Solnohradu. Řezali jsme se s nimi pak už skoro na potkání, ba i děti je kamenovaly. Všude nás proháněli a z vyššího příkazu nás často doprovázeli až k dolům; do šachty za námi nejeli, tam se báli. Revolta šla za revoltou, demonstrovalo se i ve vzdálených obcích. Na tábory jsme chodili do Mostu, Lomu a často z Litvínova až do Duchcova, který byl tehdy sídlem Revolučního dělnického výboru.“

Jak je patrné z Brožíkova vyprávění boj proti vysoké míře vykořisťování začal nabírat nové a hlubší rozměry. Jestliže samotné stávky nevedly ke splnění požadavků a zlepšení životních podmínek proletariátu, dostaly ještě třídnější charakter. Nadto byly doplněny vzpourou proti pracovní kázní, každodenním odporem proti námezdní práci a praktickým popřením směnné hodnoty zosobněným krádežemi zemědělských plodin na polích. To vše přirozeně plynulo z třídního antagonismu a stále výhodnějšího celkového poměru sil, který se utvářel mezi proletariátem a buržoazií a postupně dodával horníkům stále větší sebevědomí. Možná, že se nic z toho okamžitě netransformovalo v plnou autonomii proletariátu a ve vznik uvědomělého komunistického jádra, ale svými činy horníci z Mostecku prakticky potvrzovaly základní body historického komunistického programu: boj proti námezdní práci, směnné hodnotě a směnným vztahům. Nadto centralizovali svůj boj mezi sebou navzájem, ale také s dalšími složkami proletariátu, včetně dezertérů, utvářeli si své vlastní revolučně třídní sdružení a pouštěli se do násilné konfrontace s represivními silami státu.

A zdaleka nebyli jediní, kdo představoval takovou míru bojovnosti a rozvinutosti třídního hnutí. Podobná situace existovala na mnoha dalších místech českých zemí: například v rosicko-oslavanském uhelném revíru a zejména na Kladensku. I tam nutnost nastolená třídním antagonismem přivedla proletariát na stejnou úroveň boje. Kupříkladu v dubnu 1918 se okresem Rumburk (o němž ještě uslyšíme) přehnal hladové bouře. Večer 4. dubna vypukly ve Šluknově hladové demonstrace, v jejichž čele stály rabující ženy frontových vojáků se svými hladovými dětmi, a trvaly až do odpoledne následujícího dne, kdy je potlačila armáda. 6. dubna se bouře a rabování přelily do Starých Křečan a Varnsdorfu. Nakonec 16. dubna zachvátily i samotné město Rumburk. V šest hodin večer se v ulicích shromáždila asi tisícovka žen a dětí, která s výkřikem „Hunger“ a „Brot“ (hlad a chléb) začala rozbíjet okna a výkladní skříně a plenit obchody. Brzy se k ní přidali i někteří vojáci místní posádky a další proletáři. Teprve

Vládní rady proletářům, jak „chutně“ hladovět

¹⁰ Míneň říjen 1917 a vliv ozbrojeného povstání v Rusku.

po pěti hodinách je rozehnalo četnictvo s pomocí vojska. Druhého dne asi pětisetřetřadvácet lidí dav dělníků násilivě zabránil odvozu obecních brambor z nedaleké Chřibské, jen aby o čtyři dny později danou rekvizici umožnila vojenská asistence.

7. května 1918 došlo na Kladensku k hladovým bouřím. Převážně dělnické ženy vzaly útokem mlýny soustředěné kolem potoka Kačák a vyrabovaly v nich uskladněné zásoby mouky a brambor. A rabování jakožto velice praktická kritika komodit a směny – čili výroby zboží na prodej a nikoli pro přímou spotřebu – kdy si proletáři přímo bez prostřednictví peněz přivlastňují to, co potřebují, provázelo skoro každou tehdejší hladovou bouří a nutně s sebou neslo i násilný střet s kapitálem a státem. Takže během květnových hladových bouří na Kladně byl jeden z dělníků vyvlastňujících komodity zastřelen mlynářem, kterého rozružený dav následně zlynčoval. Po skončení bouří četnictvo řadu dělníků a dělnic pozatýkalo a uvěznilo.

Nesnesitelnost jejich situace, neexistence rezerv a jasné vědomí, že nemají co ztratit, ale získat mohou vše, hnalo k praktické kritice komodit i proletářské děti. Když 21. června 1918 nakládali vojáci v Plzni chléb z pekárny, vyhladovělé děti je marně prosily alespoň o kousek. A tak se na vůz vrhly a začaly si chleba brát samy. Zasáhla vojenská hlídka a její velitel dal povel k palbě. Po této obraně soukromého vlastnictví zůstalo na dlažbě Koterovské ulice v Plzni ležet pět mrtvých chlapců a další byli těžce zraněni. Jejich pohřeb se stal mohutnou demonstrací proti válce, hladu, vykořisťování a habsburskému státu.

Proletariát v českých zemích, ale i v celém Rakousko-Uhersku se stával stále militantnějším a revolučněji naladěným. V této fázi se proletariát skrze svoji praxi třídního boje začal rozcházet s kapitalismem a mnoha aspekty sociálního demokraticismu. Vydal se na cestu ke své třídní autonomii, která vede přes vymanění se z klecí a obojků, jimiž nás kapitál v tisíci podobách krotí a drží v rámci svých sociálních vztahů, a končí komunistickou revolucí. A počátky dělnické autonomie se nerozvíjely jen v zázemí, ale také na frontách.

Rozvrat v ozbrojených silách

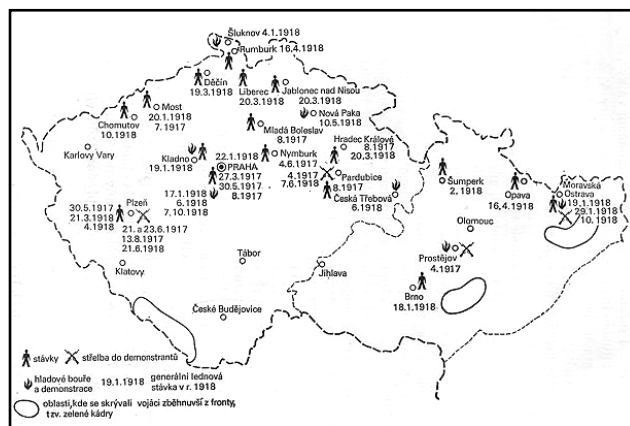
„My se smrti už nebojíme a více se nám státi nemůže.“

František Noha
(jeden z vůdců rumburské vzpoury)

Ve stejném období (1917-1918) se rychle rozkládala rakousko-uherská armáda a málo obydlené oblasti monarchie přetékaly dezertéry prostoupenými revolučním duchem – byly to již zmiňované „zelené kádry“. V českých zemích se shromažďovaly v lesnatých oblastech, především pak na Moravě (v Beskydech a na východ od Brna), kde jen za první polovinu roku 1918 četníci a policie zadrželi 7380 zběhů. Spíše po stovkách se „zelené kádry“ skrývaly na Šumavě a v severočeských lesích. Jejich skupiny se často pouštěly do menších expropričních akcí proti buržoazii, kdy přepadaly zejména sedláky a přivlastňovaly si z jejich „naketášených“ zásob potraviny, aby přímo uspokojily své potřeby, ale také peníze.¹¹ V září 1918 dokonce došlo ke vzájemným násilným střetům mezi četnictvem na jedné straně a „zelenými kádry“ spolu s místním obyvatelstvem na straně druhé v obcích Chvalnov¹² a Zástřizl na Kroměřížsku. Daleko masiv

¹¹ Antonín Klimek ve své knize *Říjen 1918 – vznik Československa* (Paseka, Praha a Litomyšl 1998) cituje z dobového buržoazního tisku: „29. září rolník Jan Machek z Doubravic u Bílé Třemošné byl na obecní cestě blíže svého statku zavražděn. Pachatelé... ostrým nožem mu přetali tepnu na krku a uloupili mu peníze. Zločin spáchalo 5 až 6 mužů ve vojenském stejnokroji a byli ozbrojeni puškami opakovačkami. U rolníka Josefa Hrdiny z Doubravic uloupili z komory 2 velké peřiny a 84 kg žitné mouky v úhrnné ceně 2700 korun... Pachatelé vraždy byli pronásledováni a na útěku vypálili 25 ran z pušek. Zmizeli a dosavadní pátrání bylo bezvýsledným“.

¹² Podle vyprávění Jakuba Sedlářka se ve Chvalnově oddíl četníků vedený

Dělnické boje v Českých zemích v letech 1917-1918

nějším a radikálnějším a zjevně však byly revoluční bandy dezertérů – zvané „Zelené gardy“ – v pohraničních oblastech mezi Chorvatskem a Maďarskem. Ve Slavonii tvořilo tzv. „Zelenou brigádu“ na 30 000 dezertérů. Tam na četníky útočili zcela záměrně¹³ a kromě toho se pouštěli do rozsáhlejšího vyvlastňování buržoazie.

Po hromadných dezercích však následovaly i otevřené vzpoury v armádě. Revoluční defetismus zachvátil nejen proletáře v zázemí, ale také celé vojenské jednotky, které odpíraly poslušnost svým důstojníkům, opouštěly své bojové pozice a jejich jediným heslem a cílem se stalo okamžité ukončení války a/nebo revoluce.

Námořnická vzpoura v Boce Kotorské

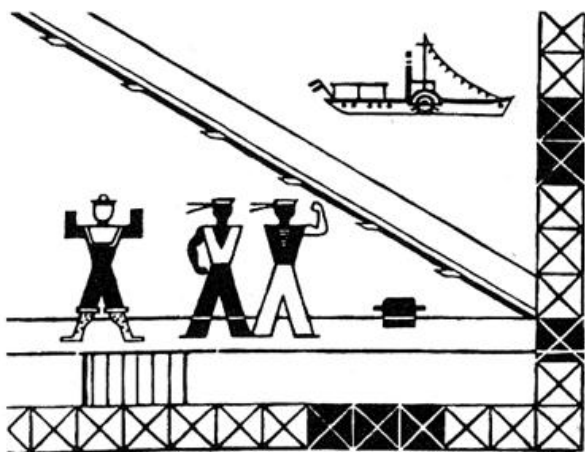
V únoru 1918 se vzbuřili námořníci rakouského válečného loďstva v Boce Kotorské. Špatné živení námořníků, vyčerpání válkou a nadšení zprávami o vyhlášení míru revolučním Ruskem, ale také ovlivnění stávkou v Pule, která se konala 25. ledna a mezi jejími požadavky patřil i mír, se postavili na odpor důstojnictvu.

Radikálnější jádro námořníků¹⁴ plánovalo vlastní protiválečnou akci na poledne v neděli 3. února a nakonec termín změnilo na pátek 1. února. Velení se o tomto plánu nějak dovědělo a 1. února dopoledne nechalo nastoupit mužstvo admirálské lodi Sankt Georg a varovalo je, že jakékoli vzepření se vůli důstojníků je trestné. Přesto v pravé poledne vzpoura začala na obyvatelce lodi Gaa – mužstvo křičelo, „Hurá – mír – hurá“, a posádka nedaleko kotvičního křížníku Sankt Georg stejnými slovy odpověděla. Na stožáry obou lodí jako smluvný symbol příslušnosti ke vzpouře vyletěla červená čtvercová signální vlajka č. 2, z níž se tak stal rudý prapor vzpoury. Na admirálské lodi spolu s ní na stožár vyletělo i vědro a špinavý hadr. Symbolické oběšení těchto dvou nenáviděných pracovních nástrojů, s nimiž museli námořníci denně drhnout palubu, vyvolávalo salvy smíchu.

strážmistrem Kolomazníkem pokusil dopadnout „zeleného kádra“ a revolučního agitátora, Františka Kršku. Místo něj však četníci náhodně zatklí jiného „zeleného kádra“, Antonína Herodka. Zpráva o Herodkově zatčení se rychle rozšířila a další dezertéři se zbraní v ruce zastavili četníky, když chtěli zatčeného odvést z vesnice. Doprovázení nadávkami zástupu místních lidí se četníci stáli zpět do vesnice, do Herodkova domu, ale odmítali „zeleného kádra“ propustit. „Asi 15 mužů se dohodlo, jak Herodka osvobodí. Vnikli do domu dvorem, dostali se až do kuchyně a přepadli četníky. Kolomazník dal sice povel ke střelbě, ale útočníci jeho provedení násilně znemožnili a Herodka osvobodili. Zbití četníci již jen prosili, aby jim lidé nebrali zbraně, že by na to doplatili svým propuštěním ze služby. Akce se zdařila, Herodek uprchl, útočníci se rozešli. A pak bylo už jen vidět četníky, jak se v rozrhaných uniformách a znavení ztrácejí humny směrem ke Střilkám.“

¹³ K členění likvidací četníků ovšem docházelo i v českých zemích. 25. října 1918 četnictvo provedlo zátaž na zběhy v bystrčkových lesích u Brna. Zatkl 22letého dezertéra Střechu a jeho tři soudruhy podezřel z vraždy třicetiletého četnického strážníka Macourka, pověstného tím, „že velmi horlivě stíhal zběhy“. Ten byl 15. října nalezen v řece u Komína, na jeho těle bylo shledáno 20 těžkých ran a mrtvole byly ukradeny boty.

¹⁴ Zřejmě se jednalo o ad hoc seskupení radikálně naladěných námořníků, kteří se potkávali v přístavních hospodách.

Rozhodující pro vzpouru byl právě vývoj situace na Sankt Georgu, kde byla nejpočetnější, asi 900členná posádka s největším počtem prostých námořníků čítající asi sedminu všech naloděných mužů v Boce Kotorské. Radikální menšina se již předem ve skladištích zmocnila několika pušek, rychle na svoji stranu strhla ostatní a za pár minut admirálskou loď společně ovládli. Těžce při tom postřelili důstojníka, který se jim horlivě postavil do cesty. Lodní kapela, která původně měla hrát důstojnictvu k obědu, nakonec hrála řízné marše a kvílely sirény. Střílelo se i z děla proti torpédovce, která chtěla vyplout bez rudé vlajky. Dělostřelec byl za to o 10 dní později odsouzen polním soudem k trestu smrti. Postupně se k těmto dvěma lodím přidávaly další, některé třeba až v podvečer.

Vzbouření námořníci překypovali vztekem proti všemu, co zosobňovalo jejich porobu, i štěstím z náhlého osvobození. Veselili se při popíjení lodního vína, za veselého pokřiku házeli do moře stroje z kanceláří, tělocvičné nářadí, kotle s odporným jídlem a v admirálské jídelně rozbíjeli porcelán. Stovky z nich balily své věci, chtěly odejít na pevninu a odjet domů.

Na některých lodích byli důstojníci internováni, na jiných jim byly pouze odebrány zbraně a mohli se volně pohybovat. Internovanému veliteli eskadry viceadmirálu Hansovi vzbouřenci nedopatřením ponechali přístup k jeho osobní radiostanici a tak mohl na pozemní velitelství poslat zprávu o vzpouře. Aby získal čas a kanalizoval ducha vzpoury do mantinelů vyjednávání, požádal vzbouřence, aby své požadavky sepsali. A tak místo toho, aby usilovali o rozšíření své vzpoury na pevninu (což jedině mohlo nejen dovést tuto třídní vzpouru dále, ale také jim zachránit život), ztratili půl dne organizováním námořnického komitétu a sepisováním devítibodového dokumentu nazvaného „Co chceme“. Mezi požadavky bylo uzavření míru, sociální požadavky a zaručení beztrestnosti pro účastníky vzpoury, kterou sami námořníci nazývali „demonstrací, manifestací za mír“.

Viceadmirál Hansa přislíbil například zlepšení stravy, více dovolenek a beztrestnost těm, kteří nestříleli. Námořníci se začali štěpit: některým to stačilo, radikálové mu nevěřili. Mezitím pozemní velitelství připravovalo protiakce a opakovaně posílalo námořnickému komitétu ultimátum, aby se vzdali a stáhli rudé vlajky, jinak budou jejich lodě ostřelovány z pobřežních pevnostních baterií.

Vzpouře v Boce Kotorské bývá obvykle spojována se jménem českého vyššího námořního poddůstojníka a sociálního demokrata, Františka Rasche. Byť jej stalinisté opěvovali jako revolučního vůdce vzpoury, nic nemůže být pravdě vzdálenějšího. Ztotožnit se nemůžeme ani s pohledem dnešních buržoazních historiků, kteří jej líčí málem jako Ježíše Krista, jenž se v poslední minutě pokusil zachránit tlupu zdvořelých námořníků před jistou smrtí a sám přitom obětoval svůj život. Z třídního hlediska Rasch využil slabin vzpoury a pomohl ji zadusit.

Rasch se na palubu Sankt Georgu dostal až 2. února s cílem sehrát úlohu hasiče vzpoury. O tom, jak chápal svoji roli ve vzpouře, Rasch jasně vypověděl před vojenským soudem, který mu přičítal, že vzpouru podněcoval a organizoval. Tehdy Rasch odpověděl:

„Jaképak podněcování. Co tam ještě bylo k podněcování, když

jsem druhý den dopoledne přišel na Sankt Georg? Naopak, chtěl jsem akci navrátit charakter manifestace za mír, zabránit anarchii a dát jí určitý pořádek a organizaci.“

Ačkoli nebyl členem posádky křižníku, řada námořníků jej znala a měl jejich důvěru. Po několika minutách jej zvolili předsedou lodního komitétu a stal se z něj mluvčí vzpoury. Okamžitě sepsal nových pět požadavků známých jako *Memorandum*. Pomocí radiostanice na Sankt Georgu se pokoušel kontaktovat sociálně demokratické poslance ve Vídni, předsedu Českého svazu a také hraběte Karolyiho v Budapešti, ale žádný z těchto telegramů pro slabé lodní vysílačky nikdy nedorazil na místo určení. Ústředním motivem všech jeho výzev byl požadavek míru a žádost o ochranu. Chtěl, aby některá z politických osobností přijela do Kotoru a byla přítomna jednání vzbouřenců s námořním velením.

Mezitím na pevnině armáda obklíčila kotviště lodí. Vzpouře neměla žádný další směr a utápěla se v nikam nevedoucích jednáních s velením. A tak mezi námořníky narůstala skepse. Některé lodě už 2. února stahovaly rudou vlajku a vracely se pod kontrolu důstojníků. Během noci na 3. února odpadlo i druhé centrum vzpoury, loď Gaa, a její lodní rada stáhla rudou vlajku. Rasch je přemlouval, aby vytrvali, přičemž přislíbil, že ráno nastoupí mužstvo na Sankt Georgu a nechá demokraticky hlasovat o pokračování nebo ukončení vzpoury. Svůj slib splnil. Pokračovat už ale chtěl jen hlouček radikálů. Rasch tedy nařídil ukončení vzpoury se slovy: „Stáhněte vlajku a já se půjdu Hansovi do podpalubí vzdát.“ 7. února stanul Rasch s dalšími vzbouřenci před soudem a 11. února byli popraveni. Není to vždy jen vděk, čím vládnoucí třída oplácí sociálně demokratickým hrobařům třídních vzpour...

Na událostech v Boce Kotorské jasně vidíme, jak cizí a protikladné jsou komunistickému hnutí demokratické praktiky, vyjednávání a prostředníci. Když válečné lodě zachvátila vzpoura a v jejich posádkách triumfoval revoluční defetismus, na počátku nestálo žádné všeobecné shromáždění a hlasování. Militantní jádro námořníků prostě udělalo to, co chtěli a muselo udělat, a svým činem a příkladem, který vyjadřoval i touhu a třídní zájmy ostatních námořníků, strhli zbytek posádek. Naopak ve chvíli, kdy vzbouřenci přistoupili na formulování částečných požadavků, vyjednávání o nich, volení mluvčích atd. – zkrátka když akceptovali demokraticismus vlastní kapitalistickým vztahům, které předpokládají, že všichni jsou izolované jednotky, které mezi sebou mohou dosáhnout jednoty pouze na odcizené rovině zprostředkování – pozbyli organickou jednotu, která se mezi přirozeným předvojem a zbytkem utvořila ve chvíli přímé akce. Opustili logiku svého třídního boje a vrátili se do rámce logiky kapitálu, kde je buržoazie reprezentovaná důstojnictvem a sociálním demokratem Raschem chtěla mít. Dalším poučením, které z této námořní vzpoury plyne, je, že nesnaží-li se proletářské povstání a/nebo nemá-li šanci stát se všeobecným, nutně končí zmasakrováním třídních bojovníků buržoazií.

Sbratřování rakousko-uherských a ruských vojáků na frontě – silně ovlivnilo i některé budoucí rumburské vzbouřence

Rumburská vzpoura a její souvislosti

Další vzpoury v rakousko-uherské armádě přišly v důsledku vývoje situace na ruské frontě. Německá armáda v únoru 1918 podnikla úspěšnou ofenzívu proti revoluční Ukrajině. Mnozí rakousko-uherský vojáci, kteří se v předchozích letech nechali zajmout ruským vojskem, při obsazování Ukrajiny znovu padli do rukou monarchie. Navíc v důsledku této ofenzívy byla v březnu roku 1918 uzavřena brestlitevská mírová dohoda, na jejímž základě byli další váleční zajatci přímo vydáni zpět rakouské armádě. Bolševická vláda mír s německým a rakousko-uherským imperialismem podepsala, aby získala čas a sílu k rekonstrukci diktatury kapitálu v Rusku. Bolševici tak Německu a Rakousku-Uhersku přenechali provádění kontrarevolučního teroru na ukrajinských proletářích, aby jej sami mohli provádět na proletářích ruských.

Zpět získaní zajatci – do října 1918 se jich vrátilo takřka 700 tisíc – byli okamžitě v transportech odesíláni do týlu, kde se z nich měly zformovat posily pro italskou frontu. Pro jejich špatný zdravotní stav a politickou nespolehlivost (mnozí totiž pod vlivem ruských událostí začali přemýšlet o tom, jak udělat proletářskou revoluci u sebe doma) byli nejprve posíláni do sběrných táborů. Tito vojáci již ale měli války dost a odmítali nadále bojovat a umírat za zájmy kapitálu. Po návratu do monarchie byl jejich vztek ještě umocněn bídou, hladem a smrtí, které řádily mezi jejich blízkými doma. Proto třeba vojenské velitelství Litoměřice 15. května 1918 konstatovalo, že „bylo zjištěno, že vojenské osoby, které tráví dovolenou ve svých domovských obcích, vyjednávají u politických úřadů jako zvolení řečníci a mluvčí obyvatelstva nebo jako účastníci vyslaných deputací v zásobovacích záležitostech. Staly se dokonce případy, že se takové vojenské osoby zúčastnily shromáždění, demonstrací, manifestací a nepokojů, které vypukly v souvislosti s nedostatkem potravin.“

A tak zatímco se proletářští revolucionáři v Rusku stavěli proti Leninově a Trockého kontrarevoluční politice a na Ukrajině vedli revoluční třídní válku, navrátilí se váleční zajatci v Rakousko-Uhersku nakonec vyvolali během května a června 1918 řadu vzpour v těchto vojenských táborech: Rumburk, Rimavská Sobota, Šumperk, Bratislava, Trenčín, Kragujevac, Judenburg, Piotrków, Miškolc atd. Všechny tyto vzpoury byly utopeny v krvi.

Podívejme se blíže na to, co se stalo v Rumburku, německo-jazyčném městě na severní hranici Českých zemí. Právě sem byl roku 1915 přeložen náhradní prapor plzeňského 7. střeleckého pluku v rámci velké stěhování vojenských útvarů. Do českých měst tehdy přicházely jednotky s převahou německy a maďarsky mluvících vojáků, zatímco převážně české útvary putovaly do měst německých a maďarských. Rakouská vláda se tak snažila zabránit rozkladnému vlivu, jež v domácím prostředí na vojenskou morálku měla válečná bída a vykořisťování. Stejně jako všechny náhradní prapory i rumburský „ersatzbatalion“ na jaře 1918 připravoval nováčky, nově povolované záložáky a navrátilce (tzv. Heimkehreren – počestně „hajmkéři“) z ruského zajetí pro frontové nasazení. V samotném Rumburku sídlilo jen praporeční velitelství, štábní setnina a III. náhradní setnina. Zbytek praporu (jenž měl celkem 1200-1600 vojáků) byl ubytován po okolních vesnicích a městech.

U praporu panovaly velmi špatné životní podmínky. Jídla byl zoufalý nedostatek a ještě k tomu bylo často zkažené. Stísněné ubytovací prostory byly k prasknutí přecpány vojáky, hygiena více než mizerná a to vše doplňoval kasárenský dril. Posádce dominovali bývalí váleční zajatci z ruské fronty (v květnu 1918 jich v Rumburku bylo již 839). Do rumburského tábora byli navíc odesíláni dělníci (především z Plzně a jejího okolí), které stát za účast v divokých stávkách potrestal odvedením do armády a plánovaným nasazením na frontě. Někteří vojáci „K.u.K. Landwehr-Infanterie Regiment Pilsen Nr. 7“ se v dubnu 1918 rovněž účastnili spolu s místními proletářkami hladových bouří na Rumbursku, zatímco zbytek je pomáhal potlačovat. Řadové vojáky tyto policejní operace proti vlastní třídě nikterak netěšily, neboť si uvědomovali, že na Plzeňsku jejich příbuzné stejným způsobem pronásledují němečtí a maďarské vojáky. Směr jejich nespokojenosti ovšem poskytl až muži, kteří se vrátili ze zajateckých táborů na Ukrajině a kterým přezdívali „bolševici“.

Vojín František Noha, který patřil k tvrdému jádru rumburských vzbouřenců, na frontě v Karpatech v zimě 1914

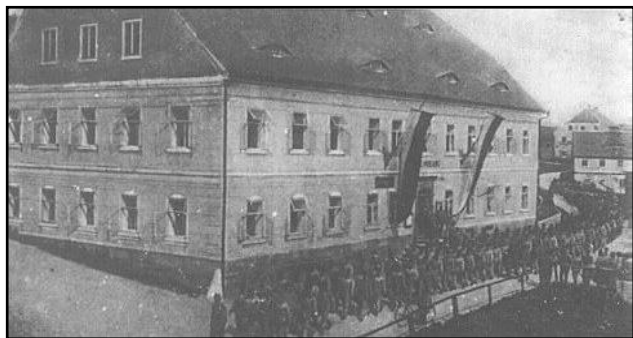
„Hajmkéři“ ovšem nebyli „bolševiky“ v dnes známém kontrarevolučním významu tohoto slova. Pod tímto označením se ve skutečnosti skrývalo – zkušenostmi a ruskou revolucí vytvořené – nepříliš utříbené přesvědčení, že všeobecným vzbouřením vykořisťovaných lze okamžitě zastavit imperialistickou válku, v níž odmítali dále bojovat. Jejich „bolševismus“ rovněž znamenal silnou vzájemnou pospolitost a neúctu k důstojníkům, kdy o každém rozkaze chtěli hned schůzovat. Pokud víme, přímou zkušenost s praktickou účastí v sociální revoluci měl snad jen plzeňský zedník, vojín Václav Burda, který nějaký čas bojoval v řadách Rudé gardy na Ukrajině¹⁵. Klíčovým organizátorem menšinového předvoje, jenž se měl postavit do čela vzpoury, byl ovšem vojín František Noha (bývalý soustruzník plzeňské Škodovky a poté kulisák tamního divadla). Právě on mezi rumburskými vojáky tajně agitoval pro vzpouru a dával dohromady devatenáctičlenné tvrdé jádro. Věřil, že k vyvolání revoluce stačí pouhá přímá akce revoluční menšiny:

„My to tady nadzvedneme, jen co nás hajmkérů bude více. Jak začneme, hned budeme mít dráhy a telegrafy v ruce a už to půjde. Našinci jsou u všech regimentů, českých, německých, maďarských i polských, zkrátka všude. Praskne-li zázemí, je konec války, fronta se zhroutí jako důsledek revoluce uvnitř...“

V duchu Nohovy představy, že vše půjde jaksi samo, předvoj, který kolem sebe shromáždil, ve skutečnosti nepodniknul téměř žádnou přípravu vzpoury. Nepokusili se vytvořit společný plán s místními dělníckými civilisty ani vzbouřit v jiných městech dislokované jednotky náhradního praporu a ani se nedohodli na hrubém akčním plánu. Všechny tyto nedostatky se záhy projeví na chaotickém průběhu jejich revolty a některé z nich za ně zaplatili svojí smrtí.

Vzpouru chtěli údajně vyvolat někdy během června, ale vývoj událostí jim vnutil mnohem dřívější datum. Mnoho „hajmkérů“ totiž mělo být v rámci XLI. pochodové marškompanie odesláno na frontu již 6. června 1918, takže bylo třeba si pospíšet. Buřičská menšina prý začala mezi vojáky šířit heslo, „Jednadvacátého pojedeme na dovolenou!“ V pondělí 20. května byla navíc snížena denní dávka chleba pro osobu na 1/12 vevy, čímž všeobecná nespokojenost v posádce ještě více narostla. Noha se svými „bolševiky“ ji téhož dne vyhroutil, když se v kanceláři velitele setniny neúspěšně domáhal vyplacení zadržo-

¹⁵ Ruská revoluce však skutečně zapůsobila na nespočet dalších zajatců, jak dokazují například vzpomínky jednoho z rumburských vzbouřenců, Josefa Veselého: „Byl jsem tehdy jako zajatec na zemědělských pracích v Chersonské oblasti, když k nám začala pronikat říjnová revoluce se všemi důsledky. Bratra jsem měl u 7. střeleckého pluku „Tatranského“ československých legií. Toho času byl v Charkově, dopisovali jsme si, ale já měl jiné názory než on, který se chystal k transportu do Francie na frontu. Věřil jsem, že je třeba zahájit odboj přímo doma a s válkou se vyrovnat po ruském vzoru...“ S tímto cílem se Veselý a několik set dalších zajatců vydalo v lednu 1918 ze Žitomíru domů. Chtěli proklouznout rusko-rakouskými liniemi a v Českých zemích dělat revoluci. Koho však nepostříhly zbytky ruské armády, toho se opět zmocnila rakouská armáda.

Hostinec Helgoland v Horním Jindřichově, kde sídlila náhradní kulometná setnina, která se rovněž přidala ke vzpouře

vaného žoldu za dobu zajetí. Onoho pondělí večer se pak spiklenci dlouho do noci radili, načež se z ubikací III. náhradní setniny chvíli ozývalo skandování, „Vojno povol – hej rup!“ Potom již bylo ticho až do rána...

21. května 1918 po šesté hodině ranní přišlo na nástup 67 mužů 7. čety, které „bolševici“ zagitovali, s nabitými puškami v rukou a s nasazenými bodáky, což bylo v přímém rozporu s rozkazem. Na výzvy poddůstojníků, aby složili zbraně, reagoval voják František Paur výkřikem, „Pušky nevydáme, budeme je možná ještě dneska potřebovat!“ Ozbrojení muži se začali dožadovat jídla a žoldu, načež se je hejtman Klepfer pokusil uklidnit pohádkami, že i on trpí hladem. Z řad nastoupených vojáků se ozval památný výkřik:

„Hovno...“

Zkoprnělý hejtman několikrát zařval otázku, kdo to řekl, a potom začal vojákům nadávat do bolševiků, sociálních demokratů a českých svinů. Ale to již někdo další z čety křiknul, „Hod' mu ji!“ Klepfer dostal pažbou do hlavy a skácel se k zemi. Vzápětí vzbouřenci zbili přítomné poddůstojníky a zmocnili se dalších zbraní, střeliva a ručních granátů. Podle výpovědi nováčka Karla Honsy, „Bolševici běželi do školní budovy a vynášeli ven bedny s municí a pušky. Křičeli: Pojďte, poďte pro kvéry...“ Dále obsadili útvarovou kuchyni, osvobodili vězně a vzbouřili ubytovnu druhé části setniny.

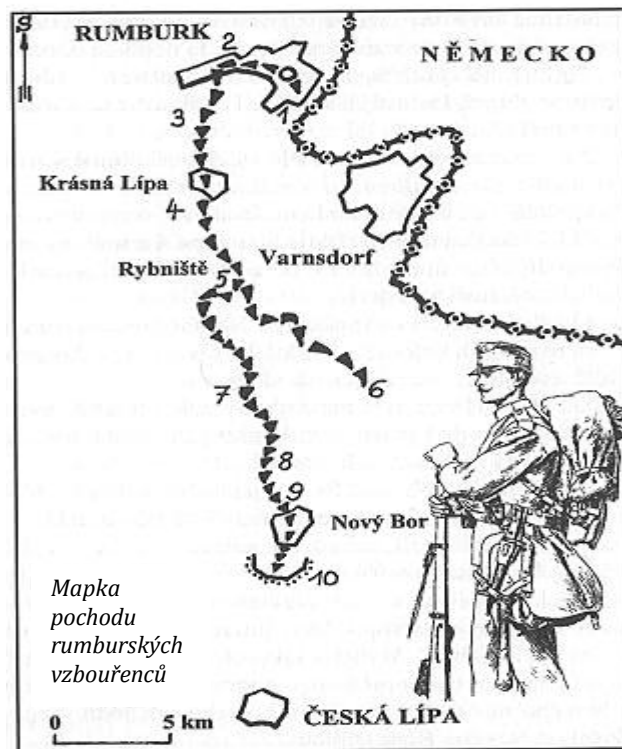
Jejich čin vyjadřující revolučně defetistické naladění většiny III. náhradní setniny se stal podnětem k její všeobecné vzpouře. Neexistoval žádný rozdíl mezi českými a německými hovořícími vojáky (kteří tvořili asi 40% pluku) – jeden z nich, Wenzel Plass¹⁶, byl přímo členem tvrdého jádra a kulometčík Franz Schuss se měl stát důležitou postavou ozbrojených bojů, které vzbouřence čekaly. V daném momentu militantní třídní akce mezi nimi existovala organická jednota, s níž podnikali (byť poněkud chaoticky a nedostatečně) nutné kroky k triumfu své vzpoury a k jejímu rozšíření na všeobecné proletářské povstání.

V tomto duchu se vzbouřenci vrhli do města, přičemž obsadili poštu a velitelství praporu a přerušili telegrafické i telefonní spojení. K tomu ovšem nedošlo dost rychle a důsledně, takže praporeční velitelství (a to již v době, kdy je ovládli buřiči!) stihlo informovat vojenské velení v Litoměřicích, které okamžitě začalo mobilizovat všechny dostupné jednotky, aby vzpouru rozdrtily. Při obsazování budovy velitelství v Rumburku byli přítomní důstojníci vyháněni ven a byli jim odřezávány distinkce. Právě zde se k rebelům přidal třiatřicetiletý desátník aspirant Stanko Vodička, český národovec, jenž se svými proslovky bude snažit (celkem marně) vzpouře vtisknout nacionální charakter. Ostatní důstojníci se potupení a/nebo potlučení ukryli všude možné ve městě a někteří dokonce hledali záchranu před vzbouřenými vojáky v útěku do Saska. Pouze slovinský major Zupanc (mezi vojáky oblíbený pro svůj lidský přístup) se ještě pokoušel rebely přemluvit, aby se umoudřili, avšak bezvýsledně. Noha vylezl na vůz před velitelstvím a tlumočil majorova slova ostatním, „Major mi řekl, že když to nezastavím, že budu zastřelen. A dal nám lhůtu až do poledne, abychom se uklidnili. Co tomu říkáte? Ale myslím, že když jsme něco začali, tak to také doděláme. Jeden za všechny a všichni za jednoho!“

¹⁶ Osmnáctiletý obuvník z Nového Volinsdorfu u Podbořan.

Dokončit to, co začali, vzbouřenci, k nimž se prokazatelně přidal jeden z proletářů osvobozených z vězení (jistý Růžička) i někteří místní dělníci¹⁷, opravdu chtěli. Noha se spolu s Vodičkou nejprve postavil do čela části vzbouřenců, která vytáhla směrem k blízkému Hornímu Jindřichovu, kde na svoji stranu strhla většinu kulometné setniny (64 mužů) a získala čtyři kulometry. Jiná část rebelů v čele s Vojtěchem Kovářem odešla zburcovat další část praporu do Dolních Křečan. Pokusil se je zastavit hejtman Weiser, ale sehnal jen 18 mužů, kteří byli bez boje rychle odzbrojeni. Po malé inzultaci hejtmana vyzvali vojáky křečanské I. náhradní setniny, aby se k nim přidali, což skutečně učinilo 149 nováčků a 18 dalších příslušníků útvaru. Kolem deváté hodiny se pak všichni buřiči shromáždili na rumburském náměstí a posléze obsadili místní nádraží. I zde však přednosta stanice bez problému varoval litoměřické velitelství (opět až po obsazení nádraží!). Ve dvou pochodových prouděch pak vyrazili směrem k České Lípě, kde chtěli vyvolat vzpouru královehradeckého 18. pěšího pluku. Tím by se státu značně zkomplikovala možnost zásahu proti vzpouře a rebelové by mohli pokračovat dál v cestě na Mladou Boleslav, Prahu a Plzeň v naději, že se jejich přímá akce rozšíří v revoluční hnutí.

Uskutečněnými revolučními kroky a touto mlhavou představou ovšem všechny plány tvrdého jádra končily. Dokonce je ani nenapadlo použít k cestě do České Lípy vlak, i když Noha a spol. dobře věděli, že hrají o čas. Rovněž se nepokusili rozvrátit další nejbližší části 7. regimentu umístěné ve Šluknově a Varnsdorfu, tím méně potlačovat moc buržoazie obecně a uskutečňovat sociální diktaturu proletariátu, čili revoluční komunističtí společenských vztahů¹⁸, aby se tak pokusili rozhybat místní německý proletariát, jenž se vzbouřenci sice sympatizoval, ale jejich boji jen víceméně pasivně přihlížel a nedokázal se s ním okamžitě a plně ztotožnit. Právě tyto fatální slabiny nepochybně sehrály svoji úlohu v porážce vzpoury.

¹⁷ Pro účast na vzpouře a porušení veřejného klidu byly například zatčeny tři mladé německé proletářky: Marie Köglerová, Ida Eiselová a Marie Hilleová. Podle četnického hlášení vyzývaly dělníky, „stojící na ulicích, aby šli se vzbouřenci, a s posměchem a potupnými řečmi pobízely a strhávaly vojáky, kteří chtěli zůstat neutrální, aby se připojili k již se bouřícím subjektům.“ Podle dalších četnických hlášení se měl v Krásné Lípě ke vzbouřencům přidat chlapec jménem Umlauf, kterému vojáci dali bajonet, pistoli a náboje a on s nimi pak táhnul až do České Kamenice. Po potlačení vzpoury pak německé dělnice a vojáci zdobili květinami hroby popravených vzbouřenců.

¹⁸ Jako se o to snažili (byť nedostatečně) například machnovští povstalci na Ukrajině.

Jelikož se vzbouřenci nepustili do nastolování sociální diktatury lidských potřeb diktaturě zhodnocující se hodnoty, námezdní práce, směnných vztahů... a přitom byli odhodláni dále bojovat, nutná vojenská stránka vzpoury nabyva vrchu a změnila její charakter na čistě vojenskou operaci. Výrazem této skutečnosti byl Stanko Vodička, jenž na úpatí vrchu Dymník hravě přesvědčil Nohu a ostatní „bolševiky“, aby z rebelů zformovali vojenské útvary, které budou postupovat ve formaci. Představenému oddílu velel Vodička, hlavnímu voji Noha, levému křídlu Václav Burda, pravému desátník Adolf Heinrich (v civilu pražič kávy z Plzně) a pochodový průvod uzavírali neozbrojení nováčci. Ti, kdo povstali proti válce, tedy znovu přijali kapitalistickou logiku války. A v této válce neměli bez všeobecné revoluce šanci zvítězit. A projevem neschopnosti militantního jádra „hajmkérů“ uchopit komunizační stránku revolučního boje byl Nohův příkaz, že vzbouřenci nesmí cestou rabovat a krást. Nepochybně mu šlo o to, aby si neznepřátelili civilní obyvatelstvo, nicméně daleko případnější by bylo organizované vyvlastňování potravin z obchodů, skladišť a velkostatků a jejich přerozdělování mezi civilní i vojenské proletáře, kteří byli vyhladovělí.

V půl dvanácté dorazili buřiči do Krásné Lípy, kde obsadili poštu, rozehnali četníky a vyvlastnili osobní vlak, do něž se však všichni nevešli a hlavní síly tudíž pokračovaly v pěším pochodu. Na nádraží v Chřibské-Rybništi došlo k přestřelce s četníky, kteří uprchli připraveným nákladním vlakem. Rebelové rovněž obsadili poštu, kde se zmocnili povozu s koňmi, aby na něm přepravovali kulometry. Vyvlastněným vlakem 30 vzbouřenců pod velením Ladislava Fremla odjelo z Nohova příkazu na boční průzkum do Jedlové. Tam došlo k neúspěšnému boji s četnickým asistenčním oddílem a zatčení části buřičů. Zbytek zmizel v lesích, kde byli postupně dopadeni. Ve Falknově - Kytlici hlavnímu proudu vzbouřenců dokonce padl do rukou nákladní automobil, na nějž instalovali své kulometry. Kolem páté hodiny odpoledne zajali průzkumnou hlídku pohraničních myslivců, která byla předzvěstí loajálních armádních oddílů vyslaných k potlačení vzpoury.

V Horních Arnultovicích před Novým Borem svedli krátký vítězný boj s jednotkou pohraničních myslivců vedenou hejtmánem Fliborem. Ti pod palbou pětaticetiletého Schusse a dalších kulometčků prchli přes Nový Bor (aniž by byli pronásledováni!) a zakopali se za městem poblíž Chotovického vrchu. Jejich pozice byly na kopcích po obou stranách silnice na Českou Lípu, kterou zatarasili pokácenými stromy a převrácenými povozy. Rumburští rebelové zatím vstoupili do Nového Boru, kde obsadili tamní velitelství. V budově se zmocnili několika pušek, které rozdali nováčkům, osvobodili dva vojenské vězně, jež se k nim přidali, ale po potravinách se hladoví vojáci sháněli marně... Přesto ani po třicetkilometrovém pochodu a bojích nenapadlo „hajmkéřský“ předvoj vyvlastnit buržoazii! Po krátké poradě se bez ohledu na blížící se soumrak rozhodli pokračovat v pochodu na Českou Lípu a co nejrychleji vzbouřit vojáků 18. pěšího pluku.

Mezitím však k Chotovickému vrchu přibyla kulometná setnina právě tohoto pluku a posílila Fliborovy pozice. Tou dobou již buřiče obkličovaly rovněž ze severu Nového Boru, a to oddíl 18. pěšího pluku pod velením poručíka Michaela¹⁹. Když vzbouřenci opustili město a po sedmé hodině večer narazili na opevněné pozice pohraničních myslivců, Vodička se v čele asi desetičlenné skupiny s bílým šátkem nad hlavou pokusil dostat co nejbližší k liniím 18. pluku a volal, „Nazdar, osmnáctí nestřilejte,“ v naději, že na stranu vzpoury získá české vojáky z východních Čech. V odpověď mu padla první salva. Následně hejtmán Flibor vyzval vzbouřence ke složení zbraní. Rumburský vojnín Jan Pelnář mu rázně odpověděl, „Na to máme čas, až nás poměry donutí, dříve ne! Palte!“²⁰ Byl rumburští v nevýhodném postave-

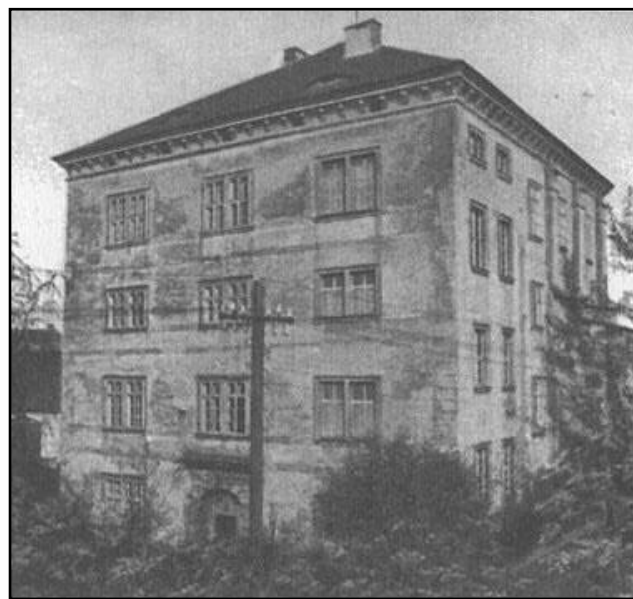
¹⁹ Téhož dne jako rumburští vypověděli ráno kvůli hladu poslušnost i čeští vojáci v Novém Boru. Hejtmán Flibor je však sliby a skrytými výhrůžkami přemluvil a posléze použil v boji proti vzbouřencům. Stejně tak se k protivzbouřenecké operaci nechali použít vojáci 18. pěšího pluku z České Lípy, přestože 10. května 1918 i mezi nimi došlo k malé hladové vzpouře. Ta však byla v zárodku udušena a bylo z ní obžalováno 48 vojáků. Protože však na rozdíl od rumburských neusilovali o vyvolání sociální revoluce, bylo 39 obžalovaných osvobozeno a devíti mužům byl povolen odklad trestu vězení. I tato izolovanost jednotlivých bojů a neschopnost ostatních bojujících proletářů aktivně se s nimi identifikovat, poukazují na slabiny tehdejšího třídního hnutí a naznačují iluzornost Nohovy koncepce, že k vyvolání revoluce postačí pouhý příklad.

²⁰ Za tento svůj výrok byl o několik dní později popraven spolu s dalšími vzbou-

řenci, začali střlet, kryli se v příkopech, pokoušeli se k myslivcům dostat lesem a napadnout je z boku. Brzy však vzbouřencům vpadl do zad Michael se svojí setninou a situace se stala beznadějnou. Franz Schuss z oddílu „rudého gardisty“ Burdy zemřel za svým kulometem a levé křídlo se zhroutilo. Po něm se začaly rozpadat i ostatní rojnice buřičů zaskočených silným odporem loajálních jednotek, které se podle jejich původních naivních představ měly okamžitě přidávat ke vzpouře. Do toho všeho Vodička v nacionalistické obavě z bratrovražedného boje Čechů proti Čechům zrazoval rebely od dalšího boje a volal na ně, „Zabraňte krveprolití! Zastavte palbu! Všechno je ztraceno, vzdejte se!“ Více než on však vojenské buřiče přiměla ke kapitulaci nepřipravenost většiny z nich na tvrdý střet a skutečnost, že v danou chvíli již neměli šanci na vítězství.

Na bojišti za Novým Borem padl také osvobozený civilní vězeň Růžička. O den později svým zraněním podlehl osmnáctiletý Vojtěch Krumpas. Další čtyři rebelové byli zraněni těžce a spousta lehce. 380 rumburských vojáků, včetně Vodičky, se na místě vzdalo, ostatní byli rozprášení a prchali na vlastní pěst z dosahu represivních sil. Jen hrstkám z nich se podařilo stáhnout do města, kde dál kladly ozbrojený odpor. Teprve před druhou hodinou ranní se vojsku podařilo vyčistit Poštovní ulici, kde nezlomně bojovala poslední skupina rebelů. První zajatí vzbouřenci byli shromáždováni v Novém Boru v domě židovsko-německého buržuje (exportéra skla a penzionovaného hejtmána) Schwarze, který seděl s doutníkem v ústech na pohovce před domem, spílal zajatcům, vyhrožoval jim oběšením a plival na ně za to, že zradili císaře pána. Jejich 15 hodin pokusu o sebeosvobození proletariátu skončilo...

V následujících dnech probíhaly v okolí mohutné četnické a vojenské manévry ve snaze dopadnout skupiny rozprášených vzbouřenců a zabránit tak šíření revoluční infekce – rumburská vzpoura se měla co možná nejvíce ututlat či alespoň zamlžit. Některé skupiny měly až 50 členů, kteří se snažili dostat do Prahy a do Plzně, kde se chtěli ztratit a snad i pokračovat v šíření podvratných nálad. Existují četná svědectví, že místní chudé německé obyvatelstvo prchajícím rebelům, „bolševikům“, všemožně pomáhalo, ale ani tak se nedokázali přes sanitární kordon dostat. Zřejmě i proto se František Noha s dalším „hajmkérem“ z militantního jádra, Josefem Zelenkou, vraceli na sever směrem k Německu. Ve čtvrtek 23. května byli oba dopadeni vojenskou hlídkou v Rumburku na tehdejší Schönbornergasse. Vojínovi Josefu Veselému se povedlo utéct až domů na Plzeňsko. Pod dojmem fám, že část vzbouřenců utvořila „zelený kádr“ a bojuje v lesích, se vydal zpět na sever, aby se znovu připojil ke svým bojujícím soudruhům – v Praze jej zatkla vojenská policie se slovy, „Zas jeden od tý nešťastný sedmičky.“ Domů do Plzně se podařilo uprchnout i jednomu z vůdců vzpoury Adolfu Heinrichovi a šesti jeho druhům.

Rumburský zámek, kde probíhal soud s vůdci vzpoury

řenci.

Popravení rebelové František Noha (vpředu) a Stanko Vodička u popravčích kůlů

V sobotu 25. května proběhl stanný soud s Františkem Nohou, Josefem Zelenkou, Vojtěchem Kovářem, Wenzelem Plassem a Stanko Vodičkou. Noha byl identifikován jako vůdce celé vzpoury a odsouzen k smrti zastřelením. Rozsudek smrti byl vyneseno rovněž nad Vodičkou za to, že vedl jeden z ozbrojených oddílů vzbouřenců, a nad Kovářem za to, že ke vzpouře podněcoval, v Horním Jindřichově zatkl důstojníky a vztáhl na ně ruku. Plasse a Zelenku soud považoval jen za řadové rebely a tak jeden dostal 5 a druhý 10 let vězení. 29. května 1918 v 5:45 byli Noha, Kovář a Vodička popraveni na cvičišti za rumburským hřbitovem. Pro výstrahu museli popravě přihlížet odzbrojení česky hovořící vojáci 7. střeleckého pluku. Popravčí četě velel již zmiňovaný lidumil, major Zupanc. Pro vykonání popravky byli zvoleni německy hovořící vojáci salcburského 59. pěšího pluku. Nikdo z nich se však do popravčí čety nepřihlásil dobrovolně a jeden z těch, kteří byli pro tento „čestný úkolů vybráni, bezprostředně po exekuci odhodil pušku a helmu a začal brečet, za což byl zatčen.

Ostatní vzbouřenci byli nejprve drženi v mimořádně nelidských podmínkách v Novém Boru a odtud 29. května odtransportováni do vojenské pevnosti v Terezíně, kde probíhaly další soudní procesy²¹. V Novém Boru zůstalo 21 rebelů podezřelých, že patřili k vůdcům vzpoury. Vojenský soud poslal na smrt všech jednadvacet, ale čtrnácti z nich byl trest změněn na dlouholeté vězení, a to pro jejich údajnou „duševní méněcennost“. Zbýlých sedm, kteří skutečně náleželi k původnímu militantnímu jádru, bylo popraveno 29. května večer v lese za hřbitovem u cesty do Radvance. Byli to František Paur,

Poslední okamžiky života Vojtěcha Kováře před popravou

²¹ Není bez zajímavosti, že v den, kdy byli rumburští vzbouřenci dopraveni do Terezína, našel svobodník Fischer v ubikaci III. náhradní setniny terezínského 42. pěšího pluku německy psaný leták tohoto znění: „Milí kamarádi, naši utlačovatelé jsou stále horší. Teď už nás nechávají střílet a připravují děla. Každý zná své psy. Nezapomínejte na Kastella a na šikovatele Webera, který nám za živa rve vnitřnosti z těla. Z Čechů nemusíte mít strach, ti přijdou s námi.“ Ke vzpouře však již nikdo z německých vojáků odvahu nenašel. Zato v Terezíně našli smrt dalších rumburští vojáci, kteří ve strašlivých podmínkách zemřeli na podvýživu a nemoci. Dnes známe jména jen 11 z nich: Jan Jícha, František (Ondřej) Barnd, František Kunz, Josef Maša, Karel Tuček, František Veverka, Rudolf Macho, Rudolf Belčícký, Josef Prášek, J. Šmídek a Karel Werner.

Jindřich Švehla, Jakub Nejd, Jan Pelnář, Jiří Kovářik, Antonín Šťastný a Jakub Bernard. Popravčí četě velel vítěz nad vzbouřenci, hejtman Rudolf Flibor²², a smrtí „bolševiků“ se přišly pokochat stovky buržoazních paniček z okolí toužících po pomstě za oněch 15 hodin strachu a obav o osud svého panství.

Rumburská vzpoura i přes své slabiny rozhodně patřila k nejvýznamnějším vystoupením proletariátu v Českých zemích. Je důležité pochopit, že tato vzpoura, stejně jako revoluční defetismus obecně, nevznikla z krásných myšlenek, jež se jednoho dne zčistajasna vylíhly v Nohově hlavě, nýbrž z fyzického útoku na naši třídu, který uskutečňoval kapitál v podobě válečných jatek a vykořisťování. Hromady mrtvol na bojištích, strádání ve válečném zajetí, hlad doma v zázemí – právě tato materiální realita vyvolala revoluci v Rusku, revoluční postoje Františka Nohy a ostatních Heimkehreren, ochotu dalších vojáků povstat a tak i vzpouru v Rumburku. Trockisty stejně jako dříve stalinisty (a vůbec všechny dědice kautskyánské verze sociální demokracie) zklame, že tvrdé jádro vojáků na základě vlastních zkušeností nedošlo jen k odborářskému vědomí a i bez vedení buržoazní socialistické strany si rozvinulo vlastní koncepci sociální revoluce a úlohy revoluční menšiny v ní. I přes vágnost a nedostatečnost této koncepce dokázali podvrátit a napadnout represivní síly státu, aby tak přivodili revoluční ukončení války. Svoji přímou akcí vyjádřili nálady a tužby mnoha dalších proletářů v uniformách či bez nich. Nelze se však domnívat, že celá masa vzbouřenců byla na stejné rovině uvědomění. Mnozí z nich nejspíše nepřemýšleli ani tak daleko jako Nohovo „neviditelné vedení“, prostě jen chtěli konec války a bídy a tak povstali bez ohledu na důsledky. V danou chvíli je ale jejich revolučně defetistické jednání spojilo jako třídu – například separovanými kategoriemi národů a profesí, které na nás kapitál uvaluje. Pro různé „anarchistické“ a radovecké sociální demokraty pak jistě bude zklamáním, že jimi tolik ideologizovaná samospasitelná spontaneita mas příliš nefungovala. Noha, Kovář a další naši soudruzi přišli o život mimo jiné právě proto, že na tuto revoluční spontaneitu spoléhali. Nemá smysl spekulovat nad tím, zda by vše dopadlo jinak, kdyby bylo v jejich silách chopit se úlohy a úkolů organického předvoje v daleko větší šíři – možná by tak pohnuli pasivním civilním proletariátem a možná ne. S jistotou však můžeme říci, že jen sama jiskra vzpoury v něm revoluční požár nezažehla, i když si nepopíratelně získala jeho vřelou sympatii a pasivní podporu. I tak rumburská vzpoura byla výrazem a konkrétní částečnou materializací komunistického programu naší třídy.

Poprava dalších sedmi vzbouřenců večer 21. května 1918 u Nového Boru

²² Flibor se později stane agilním důstojníkem československé armády, kde to v roce 1929 dotáhne až na plukovníka. Jeho účast na rozdrčení rumburské vzpoury mu nikdy nebude obzvláštní přítěží, neboť nový stát se sice snažil vzpouru veřejně prezentovat jako nacionalistickou, ale vládnoucí frakce buržoazie dobře věděly, že tomu tak nebylo a že vzpoura sama o sobě byla třídně subverzivním aktem. Na tom nemohla nic změnit ani skutečnost, že po svém osvobození z Terezína na 300 rumburských vojáků propadlo všeobecné národní euforii a přihlásilo se do služeb československé armády a v roce 1919 dokonce bojovalo proti maďarské Rudé armádě na Slovensku. Pro své nové české nadřízené si automaticky nesli cejch špatných vojáků a rebelů. Legionářský generál Eduard Kadlec na jejich adresu v roce 1920 prohlásil: „Podobní živlové mají být z armády vymeteni...“ Přeživší rebelové si v roce 1928 založili Sdružení rumburských vzbouřenců. Byť jeho členové již dávno neměli s třídním bojem nic společného, státní úřady je i tak považovaly za „rudé“ či dokonce za „komunistické“ a házely mu klacky pod nohy.

„Drátenická“ vzpoura

Další velkou vzpourou v řadách rakousko-uherské armády – byť se podle všeho zdá, že z třídního hlediska pokulhávala za rumburským bojem – se byla vzpoura v srbském městě Kragujevac. Právě sem byli krátce po podepsání Brest-Litevského míru posláni vojáci 71. pěšího podpůrného pluku po svém stažení z ruské fronty. Šlo především o proletáře naverbované do armády v oblasti Pováží a Západního Slovenska. Mnozí z nich se v civilu živili jako potulní řemeslníci, a proto se jim také říkalo „drátenický regiment“.

Podmínky v kragujevacském táboře byly, stejně jako ve všech rakousko-uherských vojenských táborech, velmi drsné. Vojáci museli spát na zemi, dostávali malé přídělky potravin a minimální žold. Důstojníci se chovali velmi podrážděně, často vojáky šikanovali a trestali. Na 10. června 1918 byl navíc naplánován odjezd na italskou frontu. To vše přispívalo ke špatné disciplíně mužstva, a proto nasadili důstojníci mezi vojáky špicla (jistého Huberta Jindru), který je informoval o všech přestupcích. Nutno dodat, že mnoho vojáků bylo načichlých atmosférou revolučního Ruska a všichni už měli války plné zuby.

Jedním z buřičů, který vzpouru připravoval, byl Viktor Kolibik, jenž měl známé mezi srbskými vojáky a chtěl přejít přes hory a přidat se k nim. Těžko dnes říci, zda v jeho podání mělo jít o pokus o sbratření s proletáři na druhé straně nebo pouze o změnu imperialistického tábora. Vezmeme-li v úvahu vliv nacionalistické a panslavistické ideologie, druhá možnost je zřejmě pravděpodobnější. Ovšem soudit kragujevacskou vzpouru na základě lichých představ jedné či několika figur, které se jí účastnili, je dobré leda tak pro buržoazní historiky. Důležitý je celkový charakter a smysl vzpoury, která jednoznačně vyvěrala z třídního antagonismu a byla vzpourou proti „vlastní“ buržoazii a jejímu válečnému úsilí – byla odmítnutím další účasti ve válce a snahou o násilný útok na buržoazní stát v bezprostřední podobě důstojnictva.

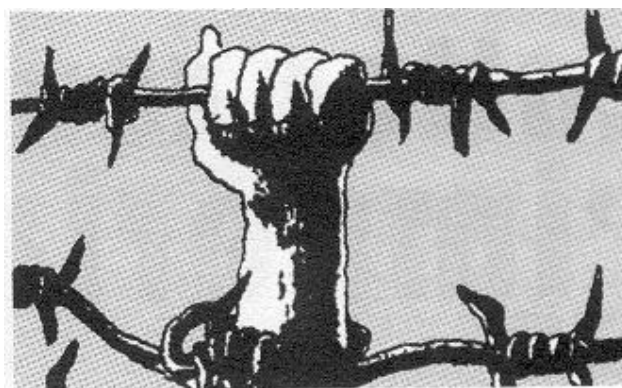
Samotná vzpoura začala ve večerních hodinách 2. června 1918. Iniciátorem byl Martin Riliak, v civilu dráteník z Horné Marfkové. Vojáci se rychle ozbrojili a obsadili muniční sklad. Potom vyrabovali jídelnu a zmocnili se pokladny se 110 000 korunami, což byla v té době obrovská suma. Vyrabovat sklad potravin se jim ale nepodařilo. V Kragujevaci zaútočili na železniční stanici a přerušili telefonní spojení. Také zničili všechny záznamy povolání vojáků.

Velkou neznámou je počet vzbouřenců. Zapojili se nejspíše všichni vojáci, kterým bezprostředně hrozil odchod na frontu a k nim se přidali i mnozí z čerstvých rekrutů, kteří za sebou ještě neměli ani základní výcvik. Přesto se povstalcům podařilo shromáždit jen asi 500 pušek (i když posádka tvořilo zhruba 3000 mužů) a několik kulometů.

O osudu vzbouřenců předem rozhodla jejich izolace pravděpodobně zapříčiněná více nemožností než neschopností rozvrátit další vojenské jednotky a snad se i spojil s místními srbskými proletáři. Ke zlomení vzpoury byl povolán 6. bosenský prapor spolu s dragouny, kulometčíky a horským dělostřelectvem. Nakonec došla povstalcům munice a museli se vzdát. Polní soud rozhodl o trestu smrti pro 44 vojáků, kteří byli také na místě popraveni. Dalších 81 bylo odsouzeno až na patnáct let do těžkého žaláře. Svůj trest si již ale neodpykali, neboť dny Rakouska-Uherska a války byly sečteny.

Konečný rozklad rakousko-uherského vojska

Poté, co se v důsledku sociální revoluce v Rusku a sbratřování rakousko-uherských vojáků s ruskými rozpadla východní fronta, přišla na řadu i fronta italská a balkánská, kde armádní jednotky rovněž zachvátila vlna neklidu. Vojáci se vzpouzeli rozkazům, vyhýbali se boji a dezertovali. V polovině září se zcela rozpadla bulharská armáda, která byla spojencem Rakouska-Uherska. Bulharští vojáci se masově vzdávali nebo prchali domů, kde šířili revoluční nálady. V Radomiru se přímo vzbouřili, vtrhli do štábů a zaútočili na vlastní důstojníky. 29. září tak byla královská rada v Sofii nucena přijmout

příměří rovnající se kapitulaci. Začátkem října 1918 tak již bylo všem naprosto zřejmé, že se habsburské mocnářství hroutí a bude muset kapitulovat. Uherský diplomat Julius Andrássy napsal:

„Jak jsem se dozvěděl o odpadnutí Bulharů, nepochyboval jsem ani na okamžik, že musíme za každou cenu podepsat mír, protože kdybychom to promeškali, byla by revoluce nevyhnutelná.“

Na zasedání korunní rady, jež se konalo 22. října ve Vídni, potom náčelník generálního štábu, generálplukovník baron Arz, varoval, že ve vojsku roste národní, ale i sociální radikalismus a jeho chování je nepředvídatelné. Nevylučoval, že armáda během pár dní „zboševizuje“ a bandy „drancujících a plundrujících“ vojáků se povalí do svých domovů. Ve stejný den maďarská sněmovna rozhodla o vyčlenění honvédů z rakousko-uherské armády a jejich stažení domů k ochraně integrity Uher. Tímto rozhodnutím začala ochabovat disciplína také v maďarském vojsku, jehož oddíly se začaly vzpírat rozkazům a usilovat o okamžitý návrat domů.

Přesto část těchto oddílů – na základě velkouherského nacionalismu – stále aktivně plnila represivní funkci na Balkáně, ale i v Českých zemích. 23. října se v Terstu v 9 hodin ráno vzbouřil chorvatský 79. pěší pluk, tzv. Jelačićův. Vnikl do honvédských kasáren a odzbrojil maďarské vojáky. Vzbouřenci obsadili město, včetně tabákové továrny, budovy soudu a řady dalších veřejných budov a zajali předsedu terstského městského zastupitelstva. Následně osvobodili vězně a v krátkých pouličních bojích rozstříleli městskou policii, obsadili nádraží a vytrhali kolejnice. 25. října se vzbouřily další dva chorvatské pluky ve městě Karlovac. V Rjece a dalších městech došlo k pouličním bouřím a krvavým srážkám s maďarským vojskem. V Lublani vypukly velké protimonarchistické demonstrace a dělnictvo ohlásilo na 28. října všeobecnou stávku na protest proti maďarskému postupu v Chorvatsku a Rjece. Rozklad armády dostupoval svého vrcholu, ale revolučně defetistická třídní odpověď na válečná jatka se mísila s rozkladným a vzápětí zase státotvorným vlivem nacionalismu. Vědomí proletářů v uniformách totiž nebylo čistě třídní, naopak do značné míry bylo vědomím falešným. Nicméně jejich praxe třídní byla. Jenže ideologie i síly národního osvobození, které z těchto slabín žily a prospívaly, v daný moment rovněž vedly svůj útok proti rakousko-uherskému státu, aby vytvořily nové národní státy. Takto byly někdy schopny revoluční defetismus okamžitě rekovperovat.

Dobrym příkladem je vzpoura 30. vysokomýtského pluku na piasvské frontě, k níž došlo 26. října – ve stejný den jako ke vzpouře německých námořníků v přístavu Wilhelmshaven. Když vojáci I. praporu dostali rozkaz, že mají odpochodovat do zákopů, aby nahradili dvě rakouské divize zničené plynovým útokem, tak podle vzpomínek tehdejšího šikovatele J. Kubišty odmítli poslušnost a „za zpěvu národních písní“ se dali na pochod pryč od fronty. Dorazili k II. praporu, který se rovněž vzepřel a stál na silnici směrem k Sacile. U II. praporu však důstojníci vojáky přemlouvali k návratu a vyvolávali mezi nimi nejednotnost, rozepře a zmatek. Tehdy šikovatel Kubišta vyzval vojáky k utáboření na místě a k tomu, aby si každá setnina zvolila dva důvěrníky. Důvěrnická schůze se usnesla, že z nejspolehlivějších mužů sestaví hlídky, které obsadí všechny vstupy do vesnice, kde vojsko tábořilo. Ihned bylo přerušeno telefonické spojení pluku s divizním velitelstvím. Důstojníci a mužstvo německé národnosti byli dáni pod dozor. Bylo vysláno 5 delegátů do Sacile k 29. československému pluku, aby se i on vzbouřil. O druhé ranní 27. října začal

Takto vypadala masová dezerce rakousko-uherských vojáků z italské fronty v obsazených vlacích

30. pluk – více než 2500 mužů – ustupovat ke slovinským hranicím, aniž by se mu v tom rakouské jednotky pokusily zabránit. Naopak řada rakousko-německých vojáků se k němu spontánně přidávala. Jasně tedy vidíme, že jakmile počáteční odmítnutí pokračovat ve válce, které jistě bylo rozporuplné (s prakticky třídním, ale na druhé straně i ideologicky nacionalistickým momentem), dostalo díky této rozporuplnosti demokratickou svěrací kazajku v podobě voleb a důvěrnické schůze, rychle v něm převážily národovecké slabiny a živly. A tak zatímco čeští poddůstojníci a důstojníci, kteří byli zvoleni za delegáty, v podstatě zajali všechny „Němce“ jako nebezpečné pro vzpouru, zároveň odváděli „české“ vojáky ze „žaláře národů“ do nového kapitalistického žaláře – krásného českého.

V noci z 26. na 27. října 1918 italská armáda zahájila útok na levém břehu Piavy. Vojáci rakousko-uherské monarchie, vyčerpaní a plní vzteku na válku a starý svět, který je do války zavlekl, odmítli bojovat, vzali své zbraně, začali si balit věci a opouštěli zákopy. Rakouský ministr vnitra Gayer společně s plukovníkem Rongem z generálního štábu žádali českého sociálně demokratického poslance Tusara, aby se svými kolegy okamžitě odjel na italskou frontu a zadržel tam vojáky, dokud Rakousko neuzavře mír. Tusar však odmítnul, neboť česká buržoazie již tehdy sledovala naprosto odlišnou politiku než podporu monarchie – politiku národního osvobození. 28. října Tusara navštívil admirál Holub, velitel loďstva v pulském přístavu, a i on jej zapřísahal, aby čeští poslanci přemluvili vojáky ještě načas vydržet, a to se slovy: „V Pulji námořníci revoltují..., uhodí-li Italové, padnou jim do rukou ohromné statky.“ I on však byl odmítnut.²³

Během několika hodin tedy fronta nepředstavitelně zeslábla a davy ozbrojených proletářů v uniformách směřovaly ke svým domovům – mnozí z nich odhodlání skoncovat nejen s monarchií, ale rovněž s kapitalismem. Zmočňovali se železničních nádraží, vlaků, automobi-

²³ Avšak v momentě, kdy vznikne národní stát české buržoazie, bude tentýž Tusar přesvědčovat české vojáky, aby zůstali v Rakousku a neztěžovali již beztak obtížnou situaci doma, která byla těhotná třídním rozpory: „Zůstaňte zatím na svých místech. Není pro vás doma dosti potravin. Důvěřujte úplně zástupci československé vlády, který vás co nejdříve odtud vyvede.“

lů..., všeho, co potřebovali k dopravě domů. Staletími zažitý idiotský respekt k soukromému vlastnictví a směnné hodnotě se v tu chvíli rozplynul jako pára nad hrncem – byla to jedna velká jízda „načerno“. *Právo lidu* 30. října psalo, že 35. pěší pluk opustil „piavskou frontu a s dalšími pluky nastoupil cestu domů. Mluví se o celé 40. divisi, která vynutila si energicky vstup do vlaků a poručila strojvůdcům, aby jeli do Plzně.“ A dále: „Dovídáme se, že po zprávách o převratu²⁴ (...) četní (čeští) vojáci a dělníci zaměstnaní v továrnách ve Fischamendu²⁵ obsadili 60 vojenských nákladních automobilů a rozloučili se navždy s Fischamendem, odjíždějíce přes hranice do Čech.“

Když vojáci dorazili domů, přijeli již do nově založeného československého státu. Ten se v buržoazní propagandě jevil jako konec starého světa a příslib světlých zítřků. Všude kolem panovala nacionalistická euforie a na nádražích čekali první spolehlivé ozbrojené síly nového buržoazního státu: sokolové, bývalí rakousko-uherské ofičiři, poddůstojníci, ale také obyčejní vojáci, skauti, členové sociálně demokratických Dělnických tělovýchovných jednot atd. Ti navracející se vojáky odzbrojili a obrali je o skrovné zásoby konzerv rozebraných z armádních zásob, čímž se stát snažil zabránit všeobecnému ozbrojení proletariátu a znovu z rebelujících vojáků udělat poslušné námezdně pracující. Novopečení strážci kapitalistického pořádku se rovněž snažili v řadách vojáků identifikovat přenašeče revoluční infekce. Staronová vládnoucí třída začínala upevňovat své panství...

²⁴ Mínen převrat z 28. října 1918, kterým byl vyhlášen samostatný československý stát.

²⁵ Zaměstnání tam byli v rámci militarizace práce a celofíšské mobilizace pracovních sil.

OD TŘÍDNÍHO BOJE K NÁRODNĚ OSVOBOZENECKÉ KONTRAREVOLUCI

„Čech musí nám býti dnes bližší než příslušník jiného národa, byť byl i socialista. Jsou dnes vyšší zájmy a není též dnes všedělnické solidarity. Proto dělá strana dnes všenárodní politiku, směřující k utvoření českého státu.“

sociální demokrat **F. V. Krejčí**

(25. 11. 1917 na veřejné schůzi mládeže v Praze)

Vraťme se však k samotnému rozpadu mocnářství a vzniku Československé republiky. Od poloviny roku 1918 rakousko-uherský státní aparát už jen více či méně bezmocně přihlížel nekonečnému přílivu stávek, hladových bouří, dezercí, vojenských vzpour a sílících národně osvobozeneckých snah buržoazie v českých zemích, na Slovensku, v Polsku, Haliči, Bukovině a na Balkáně. Dohodové mocnosti sice ještě neměly zcela jasno v otázce zachování Rakouska-Uherska, ale přesto uznaly Československou národní radu v Paříži (Masarykova, Benešova a Štefánikova frakce) za oficiální představitelku české a slovenské buržoazie a de facto vládu budoucího národního státu. Stalo se tak zejména díky Československé legii v Rusku, která pro mocnosti Dohody znamenala důležitou kontrarevoluční sílu, jež potlačovala sociální revoluci a ovládla povolžská města, Sibiř a celou transsibiřskou magistrálu.²⁶ Důvodem však byla i doktrína „práva utlačovaných národů na sebeurčení“, kterou začal prosazovat americký prezident Woodrow Wilson ve snaze postavit z nacionalismu středoevropskou hráz proti revoluční vlně.²⁷

Vědomí neodvratné porážky monarchie a snaha připojit se k vítěznému táboru přiměly většinu českých buržoazních frakcí, aby odhodily své austrofilství a přijaly úsilí o vlastní národní stát. Oficiální rozchod s prorakouskou politikou se odehrál skrze projev agrárníka a předsedy Českého poslaneckého svazu v říšské radě Františka Staňka 2. října 1918. Rozhodující slovo rychle získala národně osvobozenká frakce a její představitel. Krom Masarykova zahraničního odboje sem patřila na něj napojená ilegální organizace zvaná Maffie, která se do té doby snažila skrytě ovlivňovat českou buržoazní politiku i veřejné mínění a provádět špionáž pro Dohodu.²⁸

13. července 1918 byl reorganizován Národní výbor podle výsledků voleb do Říšské rady z roku 1911, čímž buržoazní politické strany stvrdily svoji hegemonii v národně osvobozeneckém hnutí. Národní výbor se začal připravovat na převzetí moci a podle jeho vzoru vznikaly okresní a místní národní výbory. Aby v hnutí posílila své vlastní postavení a dodala mu potenciál kanalizovat bojovnost proletariátu, Československá sociálně demokratická strana dělnická, která se na kontrarevoluční politice národního osvobození plně podílela, se dodatečně pokusila vytvořit jistou protiváhu a spolu s Československou stranou socialistickou založila počátkem září 1918 Socialistic-

²⁶ Masaryka tehdy dohodový buržoazní tisk nazýval „pánem Sibiře“.

²⁷ Otrocky vděčná česko-slovenská buržoazie přejmenuje podle tehdejšího amerického prezidenta Prešpurk. Než získal dnešní jméno Bratislava, jmenoval se chvíli Wilsonovo.

²⁸ Někteří čelní čeští činitelé (mladočeši Karel Kramář, Alois Rašín), kteří byli členy Maffie, se za své aktivity dostali do vězení, byli odsouzeni za velezradu, ale roku 1916 je (bohužel) amnestoval nový císař Karel I (nepotrvá dlouho a mladí proletářští militanti se sami pokusí tyto nepřátele naší třídy násilím odstranit – pro ně již nebude existovat možnost usmíření jako pro posledního habsburského císaře a českou buržoazii).

kou radu²⁹.

Příklon českých buržoazních sil k národně osvobozenké linii však byl dán i snahou zadržet vlnu proletářské revoluce. Podvratné přímé akce naší třídy totiž neohrožovaly pouze panství habsburské dynastie, nýbrž panství kapitálu jako takového, a to na všech stranách imperialistické války. Za této situace se ideologie národního osvobození ukázala být důležitou zbraní buržoazní kontrarevoluce. Zásadního významu – jak pro vítězíci mocnosti Dohody, tak pro dodělávající rakousko-uherskou monarchii – postupem času nabylo i národně osvobozenké hnutí v Českých zemích. Vytvoření nového národního státu a vlna nadšení z nově nabyté „národní svobody“ mohly v této oblasti předejít šíření sociální revoluce či ji alespoň zbrzdit a umožnit buržoazní kontrarevoluci snáze izolovat její ohniska a jedno po druhém je pohlit a zničit.

Proto v roce 1918, kdy se bojovnost a revoluční nálady rozšířily do velké části dělnické třídy a ta začala vykazovat první praktické prvky své autonomie, které se ovšem netransformovaly v jasné programatické závěry, vstupují do třídního hnutí se vší silou a rozhodností buržoazní socialisté, aby využili jeho slabiny a kooptovali je do národně osvobozenkého hnutí. V roce 1918 tak socialisté například poprvé za celou válku pořádali prvomájové manifestace, ovšem pod heslem „Socialistický národ“. Založení Socialistické rady pak bylo jak projevem snahy o kooptaci, tak znamenalo její zesílení spojením sil historické sociální demokracie.

Přesměrovat proletářské hnutí od svržení kapitalismu k boji za národní stát nebyl do jisté míry až tak obtížný úkol. Jestliže se toto

Buržoazně socialistický První máj 1918 v Praze

²⁹ Brzy se do Socialistické rady zapojili i dříve zmiňovaní „centralisté“.

hnutí v mnoha směrech vydalo na cestu rozchodu s kapitalismem, nikdy se na vědomé a programatické rovině zcela nerozešlo s levicovými stranami a s odbory, které v uplynulých letech muselo v třídním boji obejít – nikdy přes všechnu kritiku a nespokojenost třídní boj nenamířilo přímo proti nim. A tak, když se tyto strany aktivně vrací na scénu a tváří se radikálně a bojovně, dělníci se vracejí do jejich náruče v domněnku, že vlastní bojovností přiměli sociální demokraty, aby znovu prakticky jednali jako „prodělnická“ politická strana. Ti však ve skutečnosti jen využívali neschopnosti proletariátu rozpoznat v nich nepřátele, aby veškerou bojovnost směřovali k další otázce, v níž se třídní hnutí nedokázalo totálně rozejít s panstvím buržoazní ideologie – k otázce národního osvobození. V ní spočívala jedna z největších slabin hnutí.

Nacionalismus byl dlouho v českých zemích nejsilnějším článkem panství buržoazní ideologie nad dělnictvem. Byl ideologií, kterou si jak česká tak německá buržoazie vytvořily překonávání feudálních společenských vztahů. Nacionalismus byl nástrojem obhajoby jejich zájmů ve vzájemné konkurenci, ale také ve společném boji proti konzervativním snahám monarchie a proti dělnickému hnutí. Nacionalismus naší třídu rozděloval již od 19. století. Materiální základnou jeho úspěchu byla dělba práce. Ta vzhledem k původně silnějšímu ekonomickému postavení a politickému vlivu německé buržoazie částečně zvýhodňovala kvalifikované „německé“ dělníky (do přelomu 19. a 20. století však toto dělítko zmizelo a z hlediska kvalifikovanosti pracovních sil nebylo mezi „českým“ a „německým“ dělnictvem většího rozdílu). Na jedné straně se tak reprodukovala německá národní pospolitost a na straně druhé se v opozici proti jejímu dominantnímu postavení reprodukovala česká národní pospolitost – dvě falešné, odcizené a odcizující pospolitosti, rozdělující proletariát a stavící jej proti jeho vlastním, buržoazii antagonistickým zájmům.

Výrazem vlivu nacionalismu v řadách dělnictva byla nejen již zmiňovaná Česká strana národních socialistů, ale také sociálně demokratické strany (česká i německá). Předválečná míra tohoto vlivu je dobře patrná z národnostních nepokojů, k nimž došlo na přelomu září a října 1905 v Brně kvůli otázce zřízení české univerzity v tomto městě.³⁰ Při těchto bouřích to byli především „němečtí“ a „čeští“ dělníci, kdo bojoval v ulicích, či krev tekla a kdo umíral v bratrovražedných potyčkách, ale také ve střetech s represivními silami. Prudký rozvoj kapitalistických vztahů, s ním související růst české národní pospolitosti a světová válka pak svým způsobem připravily podmínky jak pro překonání tohoto národnostního rozdělení (v podobě autonomního proletářského hnutí), tak pro jeho prohloubení (v podobě národně osvobozenického hnutí), neboť aktivně protirakouská část české buržoazie se dostala do křížku se státem stejně jako bojující proletáři a v tomto střetu se zdánlivě znovu potvrzovala iluzorní jednota zájmů českého dělnictva a buržujů a oživily sociálně-patriotické tradice idiotského sebepopření jakožto třídy. A to až do té míry, že v říjnu 1918 se válečné proletářské hnutí z velké části rozpadá (nikoli však totálně!) na české a německé a po jistou dobu a do jisté míry se obrací ve svůj opak – stává se z něj nástroj zájmů buržoazie...

Generální stávka 14. října 1918

„Nacionální myšlenka nové doby není už nacionální myšlenkou před válkou. ... národní myšlenka dostává správné sociální podbarvení. Rovnost národů – rovnost v národě!“

České slovo
(národně socialistický list, říjen 1918)

Na podzim roku 1918 je již v rozkladu i samotný rakousko-uherský stát, takže časté demonstrace, stávky, bouře, sabotáže a protestní akce pro něj byly fakticky nekontrolovatelné a téměř nevladatelné. Například 7. října ve Vídni probíhala stávka tramvajáků kvůli mzdo-

³⁰ Přičemž tato otázka by bývala fakticky měla být dělníkům zcela lhostejná, neboť neměli ani tu nejmenší možnost, že by tam kdy mohli nechat své děti indoktrinovat buržoazii.

vým požadavkům a zásobovacím potížím, kdy stávkující zastavovali stávkokazecké vozy na ulici a odstraňovali z nich pojistky, čímž je učinili provozu neschopnými. V týž den stávkovali také pracovníci železničních dílen v Chomutově a na 10 000 dělníků pražských průmyslových podniků. 4000 dělníků pochodovalo Prahou k místodržitelství kvůli špatnému zásobování. 8. října si dělníci z pražských podražkářských závodů vystávkovali zvýšení minimální mzdy při zkrácení pracovní doby. A tak bychom mohli pokračovat donekonečna, neboť podobné události byly na denním pořádku. V některých podnicích museli kapitalisté slíbit i podávání obědů a svačiny zdarma či za mírný poplatek.

Za této kritické situace se vídeňské úřady snažily z Českých zemí odvézt, co se dalo: zejména potraviny, uhlí, další suroviny a vlakové soupravy. Národní výbor, který již sám sebe viděl u vlády, nechtěl být pánem snědeného krámu, chtěl, aby pod kontrolou jím řízeného státu zůstalo maximum výrobních prostředků, zdrojů a zboží a odpírání potravin Rakousku (tedy vyhladovění) chtěl použít jako zbraň při jednání s Vídní o samostatném státu. Proto dal 9. října ústy představitel agrární buržoazie, Antonína Švehly, podnět k protestní akci, kterou měla zorganizovat Socialistická rada. Již o den později vyslyšela volání české buržoazie Česká odborová ústředna železničních zaměstnanců a zahájila částečnou pasivní rezistenci. Místo toho, aby se zmocnili vagonů s potravinami a ty pak přímo, bez směny, distribuovali mezi proletáře všech národností, železničáři jen chránili komodity pro českou buržoazii a příslušné vagony nechávali bloudit po tratích v rámci hranic Českých zemí.

Akcí výbor³¹ Socialistické rady začal na 14. října 1918 organizovat jednodenní generální stávku českého dělnictva, která se měla stát do té doby nejmasovější mobilizací v Českých zemích namířenou proti rakousko-uherskému státu. Zároveň byla součástí snah o kanalizaci boje proletariátu a odrazem míry jejich úspěšnosti. Buržoazní socialisté všech denominací v ní navíc spatřovali příležitost jak oslabit tzv. „měšťanský tábor“ (buržoazní pravici) a stát se vůdčí frakcí národně osvobozenického hnutí. Velmi dobře si uvědomovali, že jedině jejich tradiční masové reformistické strany jsou s to nacionalistickému projektu v očích dělníků vtisknout punc důvěryhodnosti. Slovy národního socialisty Jiřího Stříbrného:

„My socialisté, jednotnou frontu českou neopustíme. Leč nemáme příčiny zamlčovat, že pro příště máme být respektováni jako podstatná část národa. Úlohu nějakého přívěsku hráti nedeme...“³²

Zatímco prvotním motivem proletářského vzteku byla válka a s ní spojené kruté vykořisťování a hlad, Socialistická rada ve své propagandě sekundárně navazovala na ideologickou veteš, kterou byly mozky dělníků stále dost zaneřáděny. Jejich třídní vztek tak ještě silněji ideologicky podchycovala a usměrňovala nacionalismem. Stávce dala nacionalistická hesla a cíle a fakticky tak kontrarevoluci prokázala nesmírnou službu, neboť využila nedostatečného rozchodu proletariátu s kapitálem a národoveckou ideologií k tomu, aby jeho boj podříbila národně osvobozenickému boji a podporovala v dělnických řadách falešné představy, že založení národního státu přinese zásadní změny v jejich společenském postavení.

V tomto smyslu vyzníval i tzv. „oběžník čís. 2“, který dával funkcionářům „socialistických“ stran instrukce k provedení stávky. Krom toho, že Akční výbor v nich varoval před násilnostmi a zdůrazňoval, že jde zatím jen „o zkoušku pohotovosti v pravém slova smyslu bojovné“, rovněž nabádal místní stranické organizátory, aby ve svých veřejných proslovech nenechali své „měšťanské“ spojence na pochybách, že prim v národním hnutí přináležejí levici a jejímu společenskému projektu. Proto měla být na táborech lidu vyhlášena samostatná československá republika³³. A dělníci měli být ubezpečeni, že to bude

³¹ Jeho hlavními protagonisty v případě říjnové generální stávky byli sociálně demokratičtí předáci Šmeral, Stivín, Bechyně a ještě více nacionalisticky naladění národní socialisté Stříbrný, Franke a „anarchistka“ Luisa Landová-Štychová.

³² Noviny *Český socialista*, 11. října 1918.

³³ Když se o tomto plánu dozvěděla buržoazní pravice z Národního výboru, okamžitě se od vyhlášení republiky distancovala v obavách z násilí, ztráty kontroly nad ustavením vlastního státu a svévolnosti tohoto aktu, jenž postrádal koordinaci se zahraničním odbojem a Dohodou.

republika sociálně demokratická:

„Při tom budíž zdůrazněno naprosté provedení zásad demokracie v našem státě a řešení důležitých problémů socialistických. Tato část řeči necht' má nepřímě vyslovené, ale přece úplně zřetelné tóny proti těm příslušníkům buržoazie, kteří by se domnívali, že budou moci do státu přinést neztenčené své výsady politické i majetkové.“³⁴

Na ukázkou sociálně demokratické demagogie, která neměla s třídním bojem ani zbla společného a jen burcovala „pracující lid“ k obraně svobody národa, si ocitujeme několik výňatků z veřejné proklamace Akčního výboru Socialistické rady:

„Čtyři strašná léta utrpení jsou dovršena. Bezpočetné hroby našich nejdražších, pracující lid obrácený v kostry a němé hrůzy v našich rodinách ženou nás k obraně. Domluvili jsme s těmi, kdož nám byli diktováni cizí vládní mocí, a bylo by ponížením pro národ jednati ještě dále s činiteli národu nezodpovědnými, jejichž ruka nám ustavičně slibovala a druhá nás ustavičně loupila.“

„Doba se naplnila. Shodili jsme okovy poddaných rabů. Povstali jsme k samostatnosti. Z nezlomné vůle vlastní a za sankce všeho demokratického světa prohlašujeme, že stojíme tu dnes jako vykonavatelé nové státní svrchovanosti, jako občané svobodné republiky Československé. Prohlašujeme, že každý pokus o vývoz a plen našich zemí je stejnou loupeží a stejným zločinem proti svrchovanosti státu našeho, jako bylo přepadení Belgie na počátku války.“

„Kdo se této vůli pracujícího lidu vzepře, bude se pracujícímu lidu také zodpovídat. (...) Věc naše jest věcí celého světa. Věc ta již slavně zvítězila a běda těm, kdož by se odvážili vzkříšený národ na slavném pochodu k nové budoucnosti zadržovati!“

„Německý“ „pracující lid“ se v provolání zmiňoval jen okrajově jako ten, kdo bude s touto „obranou proti hladu a smrti“ jistě „zajedno“ (opravdu povedený demagogický kousek vezmeme-li v úvahu, že politikou českých nacionalistů bylo zastavení dodávek potravin do německých oblastí!). Mizernou výjimku z obecného přehlížení „německých“ proletářů představovala pouze krajní levice reprezentovaná Bohumírem Šmeralem. V duchu svého již notně pošramocněného austromarxismu považovala za podstatné obrátit se i k německý hovořícím dělníkům. Vzhledem k rychlé radikalizaci proletariátu a nazrávání celosvětové revoluční situace byla přesvědčena, že rozbití monarchie a vznik zcela samostatných národních států bude jen přechodným vývojovým stádiem. Bezprostředně po něm následujícím stádiem bude střet mezi buržoazií a dělnickou třídou. Přirozeně, že sociálně demokratická šmeralovská levice sama sebe viděla jako povolánu vést dělnickou třídu v tomto boji, který se ovšem v jejím pojetí rovnal střetu mezi dvěma vizemi a způsoby správy kapitálu. A chápala, že k vítěznému završení tohoto střetu bude zapotřebí mezinárodní spolupráce levicových frakcí buržoazie, které ustaví mezinárodní federaci „socialistických“ republik. Proto se na rozdíl od ostatních buržoazních „socialistů“ vědomě chtěla vyhnout šovinistickému zprětrhání mezinárodních svazků v dělnickém hnutí. Z těchto důvodů dal Šmeral na vlastní náklady vytisknout leták „Čeští proletáři německému dělnictvu v severních Čechách.“ Příznáčně pro něj je, že i on zcela opomíjí skutečné problémy a zájmy proletariátu a jen se snaží vytvářet falešný dojem, že české národně osvobozenké hnutí, na kterém šmeralovská levice participovala, nedělá protiněmeckou politiku. A tak se v letáku mimo jiné pravilo:

„...Za daných okolností mohou připravované projevy českého proletariátu nabýti politického charakteru. Pro ten případ Vám oznamujeme, že účast socialistických stran poskytuje záruku, že nyní při žádném projevu českého proletariátu nemůže běžeti o nacionálně chauvinistické tendence. Žádajíce pro sebe právo národního sebeurčení až do posledních důsledků samostatnosti československého státu, uznáváme toto právo také pro Vás... Jedině zástupcové

³⁴ Autorství tohoto oběžníku a nápad s vyhlášením republiky se následně připisovaly Šmeralovi, byť pod oběžníkem figurují jména všech členů Akčního výboru. Šlo o zjevnou snahu ostatních „socialistických“ předáků vypadat před pravcovými spojenci lépe a vinu za radikální slova svalit na Šmeralovu krajní levice.

Proklamace svobodné republiky československé, kterou na 14. října 1918 naplánovali buržoazní socialisté

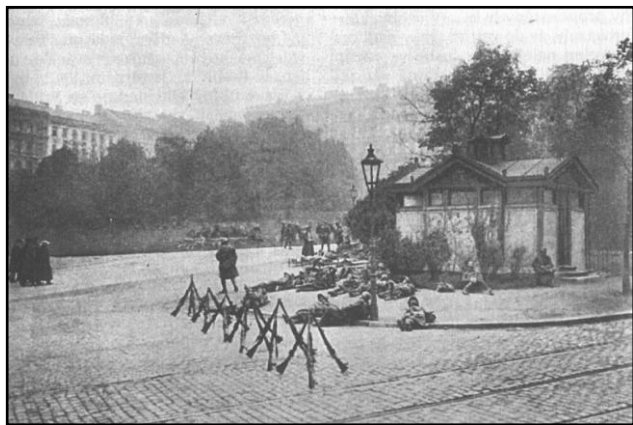
českého a německého proletariátu jsou v této dějinné době povoláni k tomu, aby smluvní cestou rozhodli v budoucnosti o vzájemném poměru obou národností.“³⁵

Sociální demokraté a národní socialisté ale nekombinovali národovecká hesla se socialistickými proto, že by vědomě vytvářeli nějaký „dábelský“ plán jak zkrotit třídní hnutí. Naopak jednali v duchu svého přesvědčení a dosavadní praxe. Jejich představou socialismu byla vždy reforma správy kapitalismu. A ekonomické, vojenské, sociální i politické hrůzy světové války je dovedly k přesvědčení, že kapitalismus došel na konec své dějinné cesty a nyní již stačí jej z ministerských křesel pozvolna přeměňovat v „socialismus“. Buržoazní „socialisté“ vždy sdíleli kapitalistickou ideu pokroku a podporovali vše kontrarevoluční, co se jim jevilo jako pokrokové, jako přibližující konečný cíl „socialismu“: jednou všeobecné volební právo, podruhé ten či onen z táborů imperialistické války a nakonec národní osvobození. Jak 13. října napsalo sociálně demokratické *Právo lidu*:

„Tato světová válka znamená úplný rozvrat kapitalistických řádů hospodářských, úplné shroucení kapitalistického, militaristického a imperialistického státu, a je proto nejvýše na čase jednat jiných základů pro národy a jejich státy.“

Dokonce i do té doby poměrně reakční předák národních socialistů Václav Klofáč – tváří v tvář válečné katastrofě a revolucionizaci svě-

³⁵ V téže době vůdce německé sociální demokracie v Čechách Seliger oznámil ochotu jednat s pravcovými německými nacionalisty o vytvoření Národní rady Německých Čech, jistě období českého národně osvobozenké Národního výboru.

Armáda rozložená na Václavském náměstí v Praze a připravená zabránit vyhlášení republiky 14. října 1918

tového proletariátu – ve stranickém deníku *České slovo* prohlašoval:

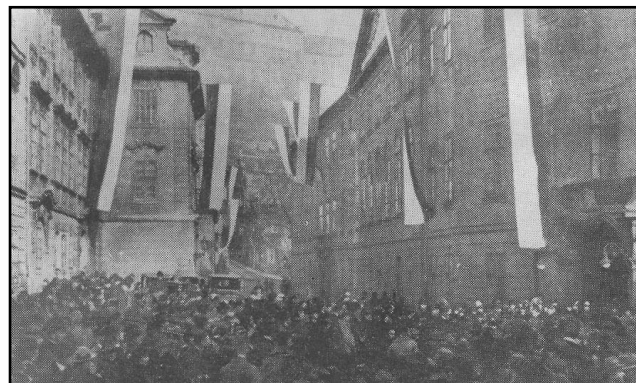
„Po 300 letech národ náš skládati bude zkoušku, zda je národem státotvorným. Socialismus přejímá z velké části odpovědnost za doby příští. Nacionální myšlenka nové doby není už nacionální myšlenkou před válkou. (...) ... národní myšlenka dostává správné sociální podbarvení. Rovnost národů – rovnost v národě! (...) Jako se doplňovali Hus a Žižka, tak i u nás síla strany podepře veliké, lidské cíle, pro něž pracujeme a pro něž jsme se bili.“

Samotná generální stávka měla 14. října obrovskou sílu a přidala se k ní většina průmyslových center. Rozhodujícím místem byla Praha, kde stávkovalo na 35 000 dělníků. Jenže vnitřní město obsadila po zuby ozbrojená armáda s cílem zabránit proklamování republiky. A ustrašení buržoazní „socialisté“ si na veřejnosti nedovolili o samostatném státu ani pípnout a omezovali se pouze na protesty proti vývozu potravin. V okrajových částech Prahy (Žižkov, Holešovice, Smíchov, Královské Vinohrady) se levicoví předáci sice rétoricky osmělili, leč odmítli volání vést demonstranty do centra Prahy. V samotné Praze tedy vyhlášení republiky skončilo naprostou blamáží. V podobný trapas se obrátilo vyhlášení republiky také v Mladé Boleslavi, kde se shromáždění na výzvu zástupce příslušných státních orgánů klidně rozešlo³⁶. Stávkovalo se například také v Plzni (minimálně 25 000 dělníků), Českých Budějovicích, Strakoncích, Kolíně, Protivíně, Poděbradech, Příbrami, Nymburku, Chrudimi, Hradci Králové, České Třebové. Na Moravě zastavily práci všechny továrny v Brně, Přerově, Třebíči, Moravské Ostravě a v Kopřivnici vagónka. Mnohde se strhávaly výsostné znaky monarchie z budov. Stávka a bouřlivý tábor lidu (s účastí 45 000 proletářů!) se konaly také v Kladně, kde z řad dělníků – dlouho marně čekajících na „revoluční“ projev sociálně demokratických předáků – zaznívala hesla

Vojsko na pražském Karlově náměstí během generální stávky 14. října 1918

³⁶ A takových případů bylo vícero. Například pravice sociálně demokrat Modráček ironicky poznamenal na adresu svého spolustraníka Pařízka, že 14. října stál na Brandýsku v čele „socialistické revoluce“, která skončila tím, že se lidé rozešli domů, jakmile zakročili četníci.“

Shromáždění 14. října 1918 v Praze na Malé Straně, na němž nakonec k vyhlášení republiky nedošlo

jako: „Pryč s válkou!“ „Hanba monarchii!“ „Ať žije ruská revoluce!“ „Chceme socialistickou republiku!“

„Nejúspěšnější“ byla československá republika proklamována v Písku, kde dav 4000 dělníků rozehnal mnohonásobně přečíslené četníky, načež starosta (!) oznámil vznik republiky a ve městě zavládla atmosféra všenárodní jednoty a usmíření zakrývající třídní kontradikce. Vojáci včetně několika důstojníků si strhávali z čepic rosety monarchie a nahrazovali je červenobílými stužkami nebo slovanskými trikolorami. Nakonec tento národní dav obsadil budovu okresního hejtmanství a vyvěsil červenobílou vlajku. V noci ovšem do města vtáhly čtyři kompanie vojska z Plzně, okamžitě zahájily zatýkání a bylo po slávě...

Snaha předčít vyhlášením republiky pravicové křídlo národně osvobozenického hnutí tedy skončila jako fraška. Socialistická rada pouze povolila ventil třídnímu vzteku a jeho energii nasměrovala do svých sociálpatriotických mantinelů. Nechala dělnictvo, aby si jeden den zastávkovalo, zademonstrovalo, zaútočilo na symboly monarchie, ale dovést celou akci až k původně vytčenému cíli neměla odvahu a vzhledem k jejímu diletantskému provedení to ani neměla v úmyslu. A „měšťanský tábor“ si byl těchto slabin i předností generální stávky dobře vědom a náležitě je využil k odkázání „socialistů“ zpět do pozice maximálně rovnocenných partnerů v rámci Národního výboru. Slovy masarykovce a státoprávního demokrata J. S. Machara:

„Nikdo nezazlívá socialistickým stranám propagaci republiky – naopak, mohli bychom jim být vděční. (...) Znamenití revolucionáři, z jichž lebek vyšel plán k prohlášení republiky, ponechali... dosavadní vládě železnice, telegrafy, telefony, pošty... a milá rakouská vláda tu byla ovšem druhého dne zas s četníky, vojáky, okresními hejtmany atd. Řada lidí je dnes zavřená, důstojníci, kteří strhali kokardy..., budou postaveni před vojenský soud...“

A buržoazní socialisté? Ti ústy národního socialisty J. Stříbrného následně připustili, že věc nebyla řádně domyšlena. A především vydali smířlivé a omluvné prohlášení:

„Socialistická rada ohrazuje se důrazně proti pokusům jednotlivců a některých listů... vykládati akci... jako pokus o rozrazení jednotných národních řad. Projev českého socialistického proletariátu... posílil a vzpružil český lid v boji za československý demokratický stát, který chceme jako až dosud vésti v jednotném řádku se všemi politickými vrstvami až do úplného vítězství.“

Nakonec si pro zbytek buržoazie našli obětího beránka, na nějž svedli všechny své operetní kroky k získání hegemonie v rámci českého národního hnutí a všechny rány od represivních sil, které proletariát zbytečně utrpěl. Tímto fackovacím panákem se stal B. Šmeral, jenž byl obviňován z „bolševické avantýry“ či z pokusu vnést na příkaz Vídně do národně osvobozenického hnutí rozkol, vyvolat krveprolití a poskytnout státu záminku k perzekuci. Socialistická rada jej pak vyzvala, aby se další činnosti v tomto sdružení vzdal, čemuž Šmeral bez odporu vyhověl.

Během generální stávky však nezůstalo jen u sociálpatriotického spektaklu. Krom toho, že téměř všeobecně zastavila práci, naše třída

Shromáždění stávkujících dělníků 14. října 1918 v Kladně

mnohde i jednala sama za sebe a za své vlastní zájmy. Bohužel jen částečně, neboť vlastní autonomní aktivity se vzdala ve prospěch iniciativy buržoazních stran (levicových i pravicových). Tak například na Kladně se dělnictvo fakticky sbratřilo s místní maďarskou vojenskou posádkou a odzbrojilo ji:

„Na Poldovce si dělníci vynutili na správě závodu povolení volit důvěrníky, kteří by dohlíželi na zásobování a stravování dělnictva. Protože v závodech byli na práci nasazeni vojáci různých národností, byli zvoleni jako důvěrníci též Němci a Maďaři a všichni ostře prosazovali naše požadavky. Předsedou důvěrníků byl zvolen maďarský voják soudruh Tóth. Tak jako do Prahy a ostatních průmyslových měst bylo též do Kladna posláno vojsko, které mělo potlačit již zjevně propukající vzpouru. Důvěrníci na Poldovce, kteří se nyní častěji scházeli k tajným schůzkám v Dělnickém domě, rozhodli, aby soudruh Tóth jako Maďar vyjednal s maďarskou posádkou na Poldovce, aby složila zbraně. To bylo již těsně před 14. říjnem 1918. Maďarští vojáci i s velitelem měli válčení už také dost a byli ochotni zbraně složit. Žádali jen, aby odpovědný člen Národního výboru nebo Socialistické rady, která v poslední době nabývala stále větší autority, přišel a zbraně si jménem orgánu vyžádal. Obrátili jsme se na našeho sociálně demokratického poslance Austa, aby tuto záležitost vyřídil. Tenhle „zástupce“ dělnictva nás přímo vyhnal. Chytil se za hlavu a křičel, že jsme blázni a šílenci, za které on nikdy jednat nebude.“³⁷

Z dané citace jsou poměrně dobře patrné meze samostatné aktivity proletariátu nejen v době generální stávky, ale také před ní a po ní. Byť dělníci byli nuceni bojovat a organizovat se v podstatě mimo odbory a sociálně demokratické strany³⁸, nedokázali prohlédnout kontrarevoluční povahu těchto institucí a vyvodit z toho závěry pro svoji praxi. A tak místo toho, aby zbraně převzali sami a ponechali si je pro nevyhnutelně nadcházející rozhodující střetnutí mezi proletariátem a buržoazií, byli ochotni celou výzbroj maďarské posádky přenechat reakčním žilvům ze Socialistické rady. Svoji roli zde již zjevně sehrála i radikální rétorika národně osvobozeneckého hnutí, podle níž nová demokratická republika automaticky uspokojí všechny potřeby dělnictva.

Dělníci se do práce sice vrátili, ale s vědomím, že situace se změnila. Zejména v místech, kde byla naše třída dlouhodobě nejmilitantnější, se na nějakou dobu zcela změnil poměr sil mezi proletariátem a buržoazií. Rakousko-uherský stát byl v agonii, neschopný jakékoli další represe, a československé národně osvobozenecké hnutí nebylo ani zdaleka tak silné, aby mohlo vykonávat kontrolu a poroučet dělníkům na pracovištích: v továrnách, dolech, hutích, velkostaticích... A tak například na Kladensku dělníci znovu začali normálně chodit na směny, ale ty měly k normálu daleko. Dělníci, nad nimiž se momentálně nevznášela hrozba donucení, represe a trestu začali spontánně svým jednáním vyjadřovat kritiku práce jakožto odcizené, odcizující a jim vnucené činnosti. Maximálně narušovali pracovní proces jeho neúno-

Generální stávka 14. října 1918 v Moravské Ostravě

sným zpomalováním a sabotážemi, které někdy zastavily i celý podnik.³⁹ Tento stav přetrvával až do 28. října 1918. O skutečnosti, že Kladno nebylo jediným místem, kde si proletáři byli vědomi své síly, svědčí i událost z 23. října na Ostravsku. Tam se musel osobně dostavit ministr veřejných prací rytíř Homann, aby přemlouval hornické důvěrníky ke zvýšení těžby. Ti ovšem odmítli, dokud nebude zrušena militarizace práce a nezlepší se zásobování. Navíc ministři oznámili, že vzhledem k ukončení dodávek potravin z Uher na Ostravsko, přerušili dodávky uhlí do Uher, kam ho dosud šlo 400 vagonů denně.

Třídní boj však nabíral i jiné podoby. Podle zprávy z novin *Týdenní válečná kronika* (17. října 1918) docházelo v Praze a dalších městech k sebeorganizaci proletářů, které venkovští i městští keťasové výměnou za potraviny vysvlékli i z posledního šatstva, jež měli na sobě. Tato „společenství svléknutých“, která údajně vzešla z iniciativy vojáků vracejících se z fronty do domovů, kde je nečekalo nic než bída, sestavovala přesné seznamy spekulujících buržoastů s cílem v příhodný okamžik se jim pomstít. Buržoazní tisk a politici (např. V. Klofáč) tuto formu sebeorganizace pranýřovali jako jeden z projevů „bolševických“⁴⁰ tendencí, které podle varování pražského vojen ského velitelství ve stále rostoucí míře zachvacovaly proletariát. Agrárníký vůdce Švehla se vážně obával, že: „Hladový lid může něco provést z nepředloženého zoufalství. (...) ..lid je zfanatisovaný...“ Zvláště, když 24. října tiskové agentury přinášely neověřené zprávy z Bulharska, že sociální revoluce zasáhla již i Sofii: „Bolševičtí dělníci svedli s policií bitvu, při níž přišlo o život 3000 osob.“ Krom toho ve Vídni začínaly vznikat zárodky dělnických a vojenských rad a v Budapešti se ozbrojovali radikální proletáři.

Podobné obavy sděloval do Berlína i německý konzul von Gepsattel, jenž psal, že v proletariátu to vše rozhořčením nad neslýchanou drahotou, hladem a horentními zisky keťasů. Proto se strchoval zejména o „bezpečnost majetku“. Ačkoli byl přesvědčen, že první ná ráně bude soukromé vlastnictví německé a německo-židovské buržoazie, varoval, že dělníci se při případném ořesu jistě nezastaví ani před vlastnictvím českých kapitalistů.

³⁹ Například na dole Engert. Viz Antonín Zápotocký, *Rudá záře nad Kladnem*, Práce – Vydavatelstvo ROH, Praha 1951.

⁴⁰ Buržoazie a její média tehdy označovaly za bolševické vše, co jen trochu zavánělo zpochybněním panství kapitálu v jeho dosud známé podobě. Proto tímto titulem byli častováni a sami sebe častovali všichni od radikálních sociálních demokratů až po skutečné třídní militanty, kteří byli praktickým vyjádře-

³⁷ Vzpomíná kladenský militant Karel Verner v knize 1921 – *Vzpomínky na vznik KSČ*, Nakladatelství politické literatury, Praha 1962.

³⁸ Máme zde na mysli všechna dobová ztělesnění historické sociální demokracie – tedy nejen ČSDSD, ale také národní socialisty i s jejich „anarchistickým“ křídlem.

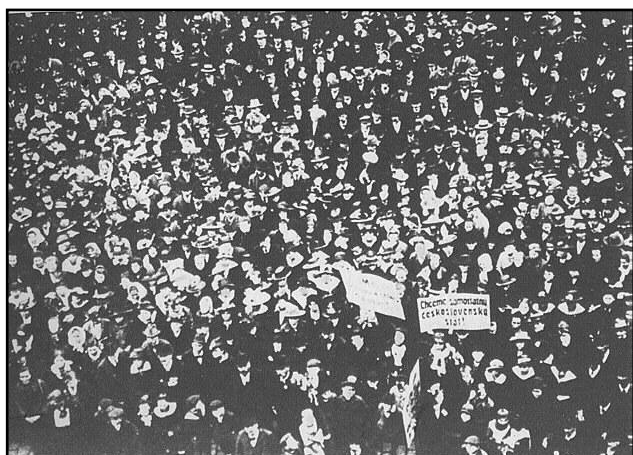
Politický převrat 28. října 1918

„Na počátku velkého díla ukládá Ti Národní výbor, ode dneška Tvá vláda, aby Tvé chování a Tvá radost byly důstojny veliké chvíle nynější. Naši osvoboditelé Masaryk a Wilson nesmějí býti zklamáni ve svém přesvědčení, že dobyli svobodu lidu, který dovede sám sobě vládnouti, ni jediným rušivým činem nesmí být zkaleny nynější veliké okamžiky... Každý z Vás musí bezvýhradně šetřiti všeho, co jinému jest svato. Svobody osobní, majetku soukromého, nesmí býti dotčeno. Podrobně se bezvýhradně rozkazu Národního výboru.“

provolání Národního výboru k československému lidu

25. října 1918 byla jmenována poslední rakouská vláda, kterou tisk označoval za „likvidační ministerstvo“, protože jejím hlavním úkolem bylo pokud možno spořádaně předat moc do rukou nově utvořených národních vlád v jednotlivých zemích mocnářství a tak předejít sociální revoluci. Národní výbor tento vývoj na jedné straně naplňoval nadějami, na straně druhé však věděl o revolučních náladách bouřičích se proletariátu, věděl o tom, že vojáci na italské frontě odmítli dále bojovat „za císaře pána a jeho rodinu“ a masově dezertovali, což byl zároveň důvod k obavám. A tak se zatím připravoval a vyčkával, jak později prohlašovali jeho příslušníci, „až jim zralé jablko spadne samo do klína.“ Od jakékoli akce (zejména takové, která by kývla na existenci národního státu v rámci Rakousko-Uherska) jej navíc zrazovali Masarykův zahraniční odboj, který nařizoval čekat na jeho pokyny a na to, co on vyjedná s dohodovými mocnostmi. Samo vedení zahraničního odboje se již v polovině října prohlásilo za de facto československou vládu, které se postupně dostávalo uznání od spojenců z Dohody. Události se však vyvíjely poněkud odlišně od plánu masarykovců, kteří počítali s tím, že válka potrvá až do roku 1919 a národné osvobozenecký převrat bude tudíž vhodné podniknout teprve až se fronta přiblíží k Českým zemím.

28. října 1918 se v Praze a později po dalších českých a moravských městech začala šířit předčasná zpráva, že Rakousko-Uhersko kapitulovalo a přijalo všechny mírové podmínky dohodových mocností, včetně samostatného vývoje všech národů mocnářství⁴¹. Konec války, který svým revolučním defetismem fakticky přivodil sám proletariát, se tak díky společnému úsilí všech válečných frakcí buržoazie zastavit

28. říjen 1918 – davy lidí v pražských ulicích

ním skutečného komunistického hnutí proletariátu.

⁴¹ 27. října císař Karel pověřil posledního rakousko-uherského ministra zahraničí hraběte Gyulu Andrásyho, aby požádal Dohodu o příměří. Do světa se tak rozléta tzv. Andrásyho nóta, která vyjadřovala souhlas vlády mocnářství s mírovými podmínkami amerického prezidenta Wilsona. V českých zemích si netrpěliví proletáři i buržoazie tuto nótu vložili jako vyhlášení kapitulace. K tomu však došlo až 3. listopadu 1918.

sociální revoluci jevil jako výsledek vojenského vítězství Dohody, které přineslo Čechům a Slovákům buržoazní právo národů na sebeurčení. Dělníci v Praze už před polednem zastavili práci a valili se z továren do ulic. Byli nadšeni koncem války a likvidovali státní symboly nenáviděné rakousko-uherské monarchie. V davech i v jednotlivých proletářích byl však kromě tohoto třídního momentu přítomen i moment nacionalistický a reakční. Nad hlavami zástupů se třepotaly červenobílé národní vlajky, zamazávaly se a strhávaly německé nápisy, provolávala se sláva Československé republiky. Revoluční třídní písně jako Rudý prapor a „Milión paží v tmách se vzpjalo“ zněly společně s nacionalistickou odrhovačkou „Kde domov můj“, která se stane hymnou nového státu.

Národní výbor byl s domácí situací lépe obeznámen než zahraniční odboj, a proto podobné události očekával a kvapně se na ně začal připravovat. Starosta Sokola, Josef Scheiner, byl pověřen sestavováním ozbrojených oddílů ze sokolů, studentů a vojenských invalidů. Brzy se přidali i čeští důstojníci, kteří pomáhali obstarávat zbraně a získávat na stranu nacionalistů vojenské posádky. Mimoto si odbojáři zajišťovali kontakty a podporu mezi četnictvem a pražskou policií. A tak, když se v Praze 28. října daly masy lidí do pohybu, předsednictvo Národního výboru – agrárník Antonín Švehla, státoprávní (později národní) demokrat Alois Rašín, český socialista Jiří Stříbrný a sociální demokrat František Soukup – se rychle rozhodlo jednat a provést svoji buržoazní, tj. národné osvobozeneckou a politickou „revoluci“.

Ze všeho nejdříve přebrali kontrolu nad Obilním ústavem, který byl klíčový z hlediska zásobování. Národní výbor tak kdykoli mohl zastavit přísun potravin neposlušným skupinám obyvatelstva – například proletářům. Prvně se však za pomoci této páky národné osvobozenecké vedení snažilo přimět vojenské velení pražské posádky k neutralitě a součinnosti při udržování buržoazního pořádku. V ulicích byly okamžitě nasazeny předem připravené sokolské hlídky (brzy posílené o skauty a členy dělnických tělocvičných jednot), které v předtuše brzkého zlomu nechal Rašín večer 27. října uvést do pohotovosti. Národní výbor se okamžitě snažil ovládnout i policii – Rašín přikázal vysokému policejnímu úředníkovi Bienertovi, jenž spolupracoval s odbojáři: „Vy hned převeźmete policii. Udržte naprostý pořádek, ani jediná tabulka v oknech nesmí být rozbita!“

Kolem poledne pak členové předsednictva Národního výboru přijeli v otevřeném automobilu pod sochu svatého Václava, kde plamenně oznámili, že Národní výbor převzal moc a vyzývá lid, aby za všech okolností zachoval klid a vzorný pořádek a ukázněně a ihned plnil všechny příkazy národné osvobozeneckého vedení. Byli to buržoazní socialisté Stříbrný a Soukup, kdo promlouval k davům a krom svobody se cítil povinen slibovat i sociální spravedlnost, aby tato kontrarevoluční akce ani na moment neztratila zdání revolučnosti. Slovy Jiřího Stříbrného:

„Národní výbor československý vám oznamuje, že svobodný a samostatný stát československý jest skutkem. Po třech stech let jsme znovu svobodni... Pozdravujeme Masaryka a Wilsona,

Lidé v ulicích oslavují konec války a monarchie

pozdravujeme své legie! Na troskách tyranie si vybudujeme novou budoucnost národní svobody a sociální spravedlnosti. Nevíme ještě, co nás čeká, ale nelekáme se žádných obětí a žádných prostředků... My vytrváme a zvítězíme!"

Následně dali z Obecního domu pokyn k okamžitému vyslání do ulic všech dostupných dechových kapel, které měly hraním různých pochodů a vlasteneckých písní přispívat k co nejradostnější náladě a nacionálnímu opojení. Národní výbor se rovněž snažil zabránit přílišné koncentraci dělníků v centru Prahy, jelikož se obával možných třídních vystoupení. Proletáře ze středu města, kteří již práci zastavili, by z ulic těžko dostával. Ale skrze „socialistické“ strany se snažil (s částečným úspěchem) přimět dělnictvo z periferie, aby dál pracovalo a netáhlo do centra, a to příslibem, že další den bude dnem pracovního klidu, kdy mohou československou státnost náležitě oslavit. K žádným nepokojům či rabování také skutečně nedošlo. Jen ojediněle dostal nějaký rakouský důstojník facku, když si nechtěl sejmout státní znak monarchie z čepice, a objevilo se i několik málo antisemitských incidentů.⁴²

Jistý zdroj problémů představovaly v Praze dislokované cizojazyčné vojenské oddíly. Armádní velení se necítilo dost silné na zásah, protože stále větší počet i dříve nejspolehlivějších vojáků („Chebanů“ a „Maďarů“) odmítal plnit rozkazy. Přesto nervózní důstojníci, kteří nevěděli, zda mocnářství ještě existuje, a jak se mají zachovat, několikrát přiměli své oddíly pochodovat proti manifestantům. Všechny tyto případy skončily poklidnou dohodou s národně osvobozenými činiteli a stažením vojáků, popřípadě jejich sabotováním rozkazů. Nakonec sokolové v čele se Scheinerem vnikli do budovy zemského vojenského velitelství a vynutili si na velícím generálovi Kestřankovi neutralitu v politických záležitostech, spolupráci na udržování buržoazního pořádku, bezodkladné zrušení militarizace podniků⁴³ a odsun nečeských posádek z území nového státu.

Večer „mužové 28. Října“ podepsali text prvního zákona, kterým vyhlásili samostatný československý stát a Národní výbor označili za jediného vykonavatele jeho státní svrchovanosti, ale současně ponechali v platnosti „veškeré dosavadní říšské a zemské zákony a nařízení“ a v činnosti „všechny úřady samosprávné, státní a župní“. ⁴⁴ Národní „revoluce“ české buržoazie tak proběhla přesně podle směrnic, které poslední rakouská likvidační vláda se souhlasem císaře vypracovala pro předávání moci novým národním vládám. Obavu z možných důsledků násilné buržoazní revoluce již 11. října 1918 jasně vyslovil advokát Přemysl Šámal, vůdce Maffie, v dopise Benešovi:

„Pasivní resistance se provádí. Současně... připravujeme vše k nastolení prozatímní vlády, která by dbala o zachování pořádku v zemích českých do příchodu Vašeho a spojenců. S revolucí počítat asi vůbec nelze; při panujícím hladu je obava, že by přešla do kolejí bolševických.“

O tom, jak velice opatrní byli čeští buržoazní „revolucionáři“, aby změna formy politického panství kapitálu proběhla klidně a nedošlo

⁴² Například obchodník se zeleninou František Kopecký chtěl strhnout dav k lynčování svých židovských konkurentů. Do překerní situace se dostal i známý antisemita a autor přihlouplých nacionalistických a antikomunistických písní, Karel Hašler. Dav jej chtěl zbít v domnění... že se jedná o Žida (!) a tak mu nezbylo než zoufale křičet: „Lidičky, nebijte mne, já nejsem žid, já jsem Karel Hašler.“

⁴³ Od čehož si „směrodatné osobnosti slibují okamžitý vzestup pracovních výkonů,“ hlásilo pražské velitelství do Vídně. Nezapomínejme, že v té době byla pracovní kázeň na nízké úrovni a někde se její pokles měnil až v odpor proti práci.

⁴⁴ V sousedním Německu se sociálně demokratická kontrarevoluce rovněž snažila přeměňovat revoluční vření v proletářských masách k boji proti císařství a za republiku. Konfrontována s daleko silnějším třídním bojem však sáhla k mnohem důkladnější reformě státu zaštitěné heslem „demokracie“ (svým obsahem byla stará mocnářství fakticky demokratická již dříve, byť nedokonale, protože zastírala třídní antagonismus tím, že z lidí dělala občany státu). Do obnovované státní struktury integrovala i dělnické rady a milice. Přestože ve 30. letech 20. století se česká buržoazie bude tvářit jako strážkyně „demokratických tradic“ ve střední Evropě, v prvních letech existence ČSR část německé buržoazie ze Sudet, v čele s tamní německou sociální demokracií, svůj odpor proti československému státu zakládaly nejen na právu národů na sebeurčení, ale také na faktu, že ČSR podle jejich slov nebyla skutečně „demokratickým státem“.

První ozbrojené oddíly Národního výboru pochodují Prahou

k žádnému celospolečenskému konfliktu⁴⁵, svědčí dvě epizody 28. října. Když šli představitelé Národního výboru „převzít moc“ z rukou pražského místodržitele, odešli s nepořízenou. Místodržitel byl totiž právě ve Vídni, takže se „převzetí moci“ nekonalo a museli jej navštívit ještě jednou 29. října, až se vrátil do Prahy. Avšak uzavřeli s ním pouze dohodu „o spoluřízení veřejné správy“ v Čechách. Obdobná byla situace v Brně. Moravský místodržitel byl sice přítomen, ale neměl žádné instrukce z Vídně, jak se zachovat a i zde musel Národní výbor přijít přebírat moc až napodruhé a uzavřel tutéž dohodu „o společném obstarávání veřejné správy“. Teprve v průběhu dalších dní, když bylo jasné, že Vídeň k žádným protiopatřením nesáhne a násilný konflikt nehrozí, přešla všechna moc na Národní výbor.

Je zřejmé, že v tehdejší žhavé situaci, kdy byl v posledních dvou letech války boj proletariátu na vzestupu, Rusko a Ukrajinu zachvátila sociální revoluce a hroutící se monarchie byla přímo těhotná vnitroburžoazními střety a třídními boji, bylo pro národně osvobozené vedení prořadým úkolem udržet kapitalistický pořádek a získat klid na upemnění vlastní moci, rekonstrukci a posílení státu. A to třeba i s pomocí starých zákonů a úřadů. Přesně to tehdy pojmenoval Alois Rašín:

„Mělo být zamezeno, aby nastal bezprávní stav, aby se celá naše správa nezastavila a aby se 29. října pracovalo dále, jako by revoluce vůbec nebylo...“

A není divu. Nebyla to totiž jen Praha, kde zpráva o „kapitulaci“ monarchie vyvolala všeobecné pozdvižení (i když později než v metropoli). Stejně scény zastavování práce v továrnách, masových demonstrací, ničení státních symbolů, osvobození dezertérů či „nepřátelských“ vojáků z vězení a nacionalistických výlevů byly k vidění ve všech větších městech. V Plzni dělníci ze Škodových závodů a železničáři shodili do řeky symbolickou rakev s nápisem „Válka,

Sokolská stráž na Pražském hradě

⁴⁵ Z čehož se stane tradice všech českých buržoazních převratů, z níž nijak zásadně nevybočuje ani stalinistický únor 1948.

Deutschland, Rakousko“, v němž se opět snoubil nacionalismus s odporem proti kapitalistické válce. V Brně musela armáda rozehánět „lůzu z předměstí“⁴⁶, která chtěla vězně na Špilberku vysvobodit. Ve všech městech se završoval rozpad rakousko-uherské armády, jejíž české pluky Národní výbor převzal a nedemobilizoval, neboť měly sloužit potřebám nového státu. Jenže proletářům unaveným válkou se již nechtělo zůstat v armádě či dodržovat disciplínu a subordinaci, takže staré jednotky byly z velké části nepoužitelné. Podle četnického generála Řezáče, jež podřídil četníky Národnímu výboru, „v té době se rozutekly celé pluky a... ve vojsku zavládla nevídaná nekázeň. Mužstvo..., které kvůli zaopatření zůstalo, vypovědělo svým důstojníkům poslušnost a vůbec si jich nevšímal. Ti, kteří zůstali, toulali se, národními odznaky dekorovaní, po městě a jen k menáži se pravidelně dostavovali, časem něco udělati slíbili, zídka však slib dodržovali. Největší obtíž bylo sehnati mužstvo na stráž, anebo bylo-li nutno, oddíly z Prahy odeslati.“

Samozřejmě, že ve všech místech pomáhaly situaci usměrňovat loajální represivní síly a podvrtné třídní tendence kanalizovat stovky okresních a místních národních výborů. Lokální zástupci buržoazních politických stran (včetně sociální demokracie) se pouštěli do radikálnější reformy státního aparátu a vědomě porušovali nařízení, že se mají dodržovat všechny císařsko-královské zákony a ponechat v činnosti císařsko-královské úřady. Sami jednali jako rozhodující mocenské orgány rekonstituujícího se státu: sezavolali okresní hejtmány, četníky a starosty z jejich funkcí, budovali ozbrojené strážní oddíly dobrovolníků, ale také prováděli některé sociální reformy jako například zavedení osmihodinové pracovní doby, minimální mzdy atd.⁴⁷ V převážně německých oblastech pak tuto pacifikační a represivní funkci zastávaly orgány německé buržoazie, neboť české národní výbory neměly šanci převzít moc. (Příkladem může být Opava, kde deputace místního NV pokoušející se převzít kontrolu nad nádražím musela prchnout před pobouřeným německým davem a do noci se skrývat v jedné kavárně.)

29. října nastal již zmiňovaný den pracovního klidu, v němž měli dělníci pod bedlivým dohledem sociálně demokratické a národně socialistické strany oslavit vznik samostatného státu. Konala se celá řada táborek lidu a manifestačních průvodů, opět pod heslem „Socialistický národ“. V pražském Lidovém domě sociálně demokratický předák, Antonín Němec, vysvětloval dělníkům, že světová válka „skončila světovou revolucí, v níž císařové a králové ztrácejí své trůny“ a vznikají národní republiky, v nichž „hospodářské a sociální požadavky lidu dělného“ budou splněny. Den, kdy proletariát oslavoval svoji porážku jako velké vítězství, uplynul a Národní výbor se 30. října znovu obracel ke svému lidu: „Národní výbor československý obrací se na Vás s důtklivou žádostí, aby od zejtřejšího dne bezpodmínečně byla všude nastoupena práce. Současně děkuje za všechna ta nezapomenutelná nadšení a lásku, kterou československý lid projevil při uskutečnění národního ideálu. Je však nevyhnutelně třeba navrátiti se do normálních kolejí, a proto žádáme, aby se dnes zamezilo veškerému shromáždění lidu.“

14. listopadu se v Praze sešlo k prvnímu zasedání Národní shromáždění, které vzniklo šestinásobným rozšířením pražského Národního výboru. Teprve toho dne bylo rozhodnuto o republikánské formě československého státu a zahájila činnost první vláda – „vláda všennárodní koalice“ – v čele s vůdcem strany státoprávní demokracie Karlem Kramářem, který byl do té doby předsedou Národního výboru. Prezidentem byl zvolen Tomáš Garrigue Masaryk, který byl tehdy ještě v cizině. Vrátil se před vánočními 1918. Tak vešel v život národní stát české a slovenské buržoazie, Československá republika.

⁴⁶ Rozuměj, obyvatelé dělnických čtvrtí.

⁴⁷ 4. prosince 1918 tyto výbory Kramářova vláda v zájmu posílení a zefektivnění centrální moci rozpustila a zakázala jejich další činnost, aby byl odstráněn chaos ve veřejné správě.

První velká porážka proletariátu

„K památce dnů českého vzkříšení ze trudu třistaletého útisku sazejte na význačná místa krajinná 'Lípy svobody'.“

Právo lidu
(30. října 1918)

Tak přesně takovéto bohubilé aktivity doporučovala sociální demokracie „českým“ proletářům v popřevratových dnech, kdy jejich vídeňští bratři a sestry vstupovali do zásadního revolučního boje. Vždyť ve Vídni (a nejen tam) to vřelo a již 31. října tamní proletariát zformoval svoji ozbrojenou sílu – Rudou gardu, která podle prvních zpráv čítala na 6 tisíc osob. A tak zatímco za „národními“ hranicemi naše třída bojovala v prvních srážkách s policií, někteří „čeští“ dělníci (užiteční idioti) místo toho, aby rovněž zahájili boj, chodili s rýči, motyčkami a konvičkami sázet „Lípy svobody“ na oslavu své vlastní porážky! Obavy německého konzula Gepsattela, že „Příklad Vídně bude možná působit nakažlivě, a bude proto očividně třeba brzy silné ruky, aby udržela vzrušené myslí na uzdě,“ se bohužel ukázaly jako liché... Mezinárodní vazby byly zpřetrhány. Zatímco v lednu 1918 se generální stávka z Vídně okamžitě rozšířila do Českých zemí, o deset měsíců později již bylo něco takového nemožné.

Převrat, který česká buržoazie provedla 28. října 1918, byl triumfem národně demokratické kontrarevoluce nad mezinárodním hnutím proletariátu, které se v Českých zemích začalo rozvíjet během válečných let a skrze poslušnost roztržek s kapitalistickým systémem směřovalo k třídní autonomii, čili k ustavení se ve třídu a komunistickou stranu a nakonec ke komunistické revoluci. S využitím jeho vnitřních slabín – nedostatečný rozchod se sociálně demokratickým a nacionalismem – kontrarevoluce toto hnutí nejprve přivedla zpět pod kontrolu buržoazních „socialistů“, připravila je o jeho internacionalistický charakter a z různých „národnostních“ složek dělnické třídy učinila spojenece „jejich vlastní“ buržoazie. Původně militantní třídní hnutí se z velké části obrátilo ve svůj opak – v sociálněpatriotskou masu, v níž nejprve zejména „čeští“ dělníci prosazovali zájmy „své vlastní“ buržoazie a v tragikomické národně demokratické pospolitosti popírali své historické třídní zájmy.

Ani vlastenecký kretenismus však nemohl odstranit třídní antagonismus, který se uprostřed všennárodní veselice zhmotňoval v praktických rozporech. Uvedme si jeden příklad. Když německá buržoazie v Brně neměla vyklidit radnici a předat ji Národnímu výboru, „čeští“ proletáři se nechali použít „vlastní“ buržoazií jako beranidlo pro dobytí moci. Její levé křídlo v podobě Socialistické rady tehdy vyhlásilo 4. listopadu 1918 stávku, která měla nejen německým radním, nýbrž také pravicovým frakcím české buržoazie ukázat, na čí straně

Pohřební hranice se symboly rakousko-uherské monarchie a portréty mocnářů

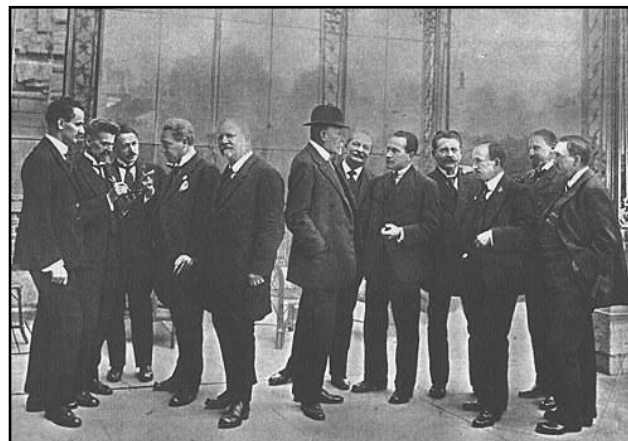
je síla a schopnost kontrolovat a využívat dělníky. V pondělí odpoledne tedy byla zastavena práce ve všech brněnských továrnách a podnicích a na 50 000 dělníků se shromáždilo na náměstí Svobody, kde manifestovali za představy levicových frakcí buržoazní politiky o tom, jak spravovat kapitál v novém státě, pacifikovat proletariát a integrovat jej do kapitalistické společnosti: za konfiskaci válečných zisků, vyvlastnění velkostatků a velkých továren, za úplné občanské svobody a za „socialistickou republiku“. Na druhou stranu však titíž proletáři překročili hranice role demonstrujícího stáda občanů, kterou jim Socialistická rada přidělila, a rozhodli se sami skoncovat s nenáviděnými politiky na radnici, kteří po celou válku spravovali bídu dělníků a pronásledovali pokusy o odpor. Třídní vztek se vлил do nacionálních mantinelů a část dělnictva zaútočila na budovu Staré radnice. Ke spokojenosti německé i české složky vládnoucí třídy zasáhla armáda a policie. Represivní síly sice radnici před dělníky uhájily, ale německá buržoazie se po této akci raději vzdala svých úřadů dobrovolně. A jelikož stejně násilně proletáři nedokázali vystoupit také proti české buržoazii, fakticky jen pomohli dále upevnit její pozice a prohloubit svoji vlastní momentální porážku.

Dělnická třída v nově vzniklé Československé republice byla dočasně poražena buržoazní kontrarevolucí. Ve své většině do jisté míry a po jistou dobu uvěřila – byť nikdy nepřestala zcela bojovat – v „národní jednotu“ a v „lidový“ či „nadtřídní“ demokratický stát, který brzy zlepší jejich postavení. Přesně to sliboval i Masarykův zahraniční odboj v Deklaraci nezávislosti, která hlásala, že republika „vyloučí jakékoli zvláštní výsady a znemožní třídní zákonodárství“ a přistoupí k dalekosáhlým sociálním i hospodářským reformám. Buržoazie přesto nepochybovala, že nezvítězila definitivně. Proto se na jedné straně její vůdčové Kramář, Preiss, Rašín, Klofáč obracejí do Paříže s výzvami k Benešovi, aby byla do ČSR bez prodlení vyslána dohodová vojska, jež by pomohla při upevňování panství kapitálu, a na straně druhé Kramář dělníkům sliboval snížit v nové republice míru vykořisťování: „nebude žádná neštěstí, dostane-li kapitalista méně, a o hodně méně než dosud.“

Tuto fasádu novému kapitalistickému státu pomáhali udržovat nejen liberální politici typu T. G. Masaryka, který tvrdil, že „Tábor je náš program“,⁴⁸ ale rovněž sociální demokraté všeho druhu: „marxističtí“ „soudruzi ministři“ Habrman, Soukup, Winter a také „anarchistický soudruh ministr“ Vrbenský, který tvrdil, že nová vláda je „vskutku revoluční“ a on v ní prosazuje anarchistické zásady. Jedna z těchto reakčních zásad, kterou tzv. „anarchisté“ hlásali, zněla, „Volný člověk ve svobodném národě!“ „Soudruh poslanec“ „anarchista“ S. K. Neumann vyplodil mimořádně stupidní kousek kontrarevoluční propagandy, který si kladl za cíl vyvolávat mezi proletáři zmatek tím, že zbaví pojmy „socialismus“ a „internacionalismus“ jakéhokoli revolučního obsahu a bude dělníky nabádat ke klidné svobodné práci pro novou republiku. Jeho článek „Nacionalism – socialism“ byl natolik nechutný a zároveň pro tehdejší historickou sociální demokracii tak typický, že se nemůžeme ubránit pokušení ocitovat z něj zde několik výňatků:

„(...) Socialism je otázkou svobody všech pracovníků, nikoli otázkou moci proletářské. Socialism může se zroditi toliko pomalým vývojem ze společnosti upřímně demokratické, nikoli předáním moci z rukou vymydlených do rukou učerných. (...) Ale nemohu si také předložit otázku: Napřed socialism nebo osvobození národů?, poněvadž na tuto otázku odpovědělo již cosi silnějšího, než jest jednotlivce; hřímá ji celý svět, veškerá naše doba. I ti, v jejichž ústech je to k smíchu nebo k pláči, byli donuceni hlásati seburčení národů. (...) Seburčení národů, toť nejen heslo v ústech diplomatů, nýbrž a hlavně, cíl v srdcích a myslích miliónů, toť nikoli vítězství, nýbrž porážka nacionalismu, toť úspěch plodného internacionalismu, který chce osvobození, trvalý mír a solidaritu mezi všemi národy země a ví, že jich nedosáhne, dokud jen jediný národ bude moci býti utlačován národem jiným. (...) Socialism stane se v zítřejším světě činitelem ohromným, poněvadž z rukou organizovaného proletariátu dostane se do rukou myslícího lidstva, a získáváje rázu vše

⁴⁸ Se zjevnou snahou odkazovat se na komunistické tendence frakce táboritů v době tzv. „husitské revoluce“, kterou lze nazírat jako první moderní pokus o sociální revoluci na evropském kontinentě, při němž se začínaly profilovat dva antagonistické tábory: proletariát (chudina, nevolníci, námezdní dělníci) a buržoazie (střední stav).

Politici představitelé české buržoazie na jednání v Ženevě (zleva: Markovič, Kalina, Strimpl, Habrman, Staněk, Kramář, Preiss, Osuský, Klofáč, Beneš, Šámal, Svoboda)

lidského, přestane býti odvislým od zdaru či nezdaru nějaké maličké dělnické akce. Dnes však nezbyvá mu než s jistou trpělivostí čekati na vyřízení hlavní otázky a pomalu se orientovati v tom, co bude. Bude mu asi vzdáti se stejně mnoha hesel „revolučních“ jako mnoha hesel „vědeckých“ a přeroditi se, vyrůstati přirozeně z nové situace. Válka, ruské události a jiné věci poučily nás, že ani socialism neprorazí zdi hlavou. Ačkoli se považují dosud za socialistu radikálního, mám za to, že právě nynější doba byla by nejméně vhodná k pokusům o to. Budou se ovšem zdáti čím dále tím snadnější; mnozí z těch, kteří v pravé chvíli mlčeli a schovávali se, polezou hlučně na světlo, ale výsledek, kdyby lid jim dopřál sluchu, může býti jen jeden: nebezpečný zmatek...“

Všechny tehdejší modifikace spojení národního seburčení se socialismem – at s nimi přicházela kterákoli levicová frakce buržoazní politiky – nalézaly svůj výraz ve volání po „Československé socialistické republice“. Obsah tohoto hesla byl pro všechny víceméně společný. Jednalo se o starou sociálně demokratickou doktrínu pokojného převzetí moci v buržoazním státě levicovými stranami skrze parlament a následně postupné socializace ekonomiky, což nemá nic společného s komunistickou revolucí, která směřuje ke zničení soukromého vlastnictví, ekonomiky a námezdní práce. A i ty nejradikálnější formy sociáldemokratismu, které se teprve začínaly formovat a které budou mluvit o revoluci místo pokojné evoluce, budou organické internacionalistické centralizaci proletariátu stavět do cesty kontrarevoluční koncept práva národů na seburčení, s nímž spojovaly socialistickou revoluci. Jejich cíl federace socialistických národních republik v podstatě kopíroval dělbů světa i proletariátu kapitalismu.

A všechny tyto sociálně demokratické kombinace nacionalismu a socialismu (přičemž postoj představovaný S. K. Neumannem stál tehdy na pravici a postoj stoupců bolševismu na extrémní levici sociáldemokratismu) nesmírně napomohly mezinárodní kontrarevoluci: pokus o skutečně internacionalistické revoluční vystoupení proletariátu se odložil o dva roky a mezitím získala vládnoucí třída potřebný čas a klid k potlačování proletářských hnutí v Rusku (skrze legie), Maďarsku, na Slovensku a Podkarpatské Rusi a k upevnění svých pozic.

Národní osvobození jako součást imperialistického konfliktu

„Dobudeme Budapešti a přinutíme Maďary k zaplacení škod a výloh. A konto vezmeme si lokomotivy, vagony, dunajskou flotilu a válečný materiál.“

T. G. Masaryk (1919)

Bylo by ovšem značně nedialektické vidět pouze jednotný postup mezinárodní buržoazie proti revoltujícímu proletariátu a přehlížet, že ve stejnou chvíli jednotlivé buržoazní frakce sváděly tvrdý konkurenční boj mezi sebou navzájem. V dodýchávající habsburské monarchii šlo především o konkurenci mezi národnostními frakcemi buržoazie (rakousko-německá, maďarská, česká, slovenská, polská, ukrajinská, jihoslovanská, židovská a rumunská), které se s vyládkou brzkého založení vlastních národních států snažily na úkor ostatních frakcí urvat co nejvíce přírodních zdrojů a výrobních prostředků. Později se přidal konflikt mezi frakcemi reprezentujícími různé představy o správě kapitalistických vztahů – konflikt mezi radikálním sociáldemokratismem (= bolševismem) s jeho reakční utopii národních republik dělnických rad a klasickou volnotržní buržoazií.

Anexe německých provincií

Výjimkou nebyly ani tzv. historické české země, kde se soustřeďovalo zhruba 75% rakousko-uherského průmyslu. Z toho ovšem 2/3 ležely na převážně německy hovořících územích a patřily německé buržoazii. Samozřejmě, že česká buržoazie měla eminentní zájem na včlenění těchto ekonomicky významných teritorií do svého nového státu. Část rakousko-německé buržoazie ovšem tento projekt nesdílela – obávala se zejména ztráty svého politického vlivu a popřípadě i majetků. Proto se i ona přihlásila k právu národů na sebeurčení, postulovanému americkým prezidentem Wilsonem jakožto nutná součást poválečného uspořádání, a hodlala vytvořit vlastní národní celek (Deutschösterreich), který by byl buď autonomní zemí v rámci reformovaného podunajského soustátí, nebo součástí německé říše. Iredentistické hnutí německých nacionalistů ovšem nerepresentovalo zájmy celé rakousko-německé buržoazie. Zejména němečtí kapitáni těžkého a textilního průmyslu, kteří byli svázáni s odbytišti v českých oblastech a obávali se velkoněmecké konkurence, dávali od německého národního osvobození ruce pryč.⁴⁹ Stejně tak řadě proletářů bylo víceméně lhostejné, v jakém kapitalistickém státě skončí. Proto se také němečtí nacionalisté nikdy nezmohli na výraznější a odhodlanější odpor.

Válečné proletářské hnutí v německých provinciích trpělo totožnými slabínami jako jeho „český“ sourozenec: nedostatečný rozchod s historickou sociální demokracií a nacionalismem. Německá nacionalistická propaganda, na které se podílela i německá sociálně demokratická strana v českých zemích v čele s Josefem Seligerem, se snažila podchytit nespokojenost proletářů, kteří zejména v severočeských, často hornatých, silně průmyslových, pro zemědělskou výrobu nevhodných, německých oblastech, nesmírně trpěli hladem – jejich situace byla snad nejhorší z celých českých zemí. Tento stav ještě více zhoršovala česká buržoazie, která přinejmenším od října 1918 všemožně omezovala dodávky potravin do pohraničních oblastí, do samotného Rakouska⁵⁰, ale také pro vojáky na frontě. Představitel

⁴⁹ Český národní socialista V. Klofáč již 20. října 1918 na veřejném shromáždění prohlášoval: „Dohoda nepřipustí, aby bylo Čechům odebráno pohraničí. Ostatně i tamní němečtí továrníci už oznámili Národnímu výboru, že chtějí zůstat v českém státě.“

⁵⁰ Vlastní rakouská buržoazie a její političtí představitelé byli ochotni vzdát se čehokoli výměnou za potraviny, kterými by nasýtíli a pacifikovali vlastní dělnickou třídu. A Rašín tehdy situaci ve Vídni komentoval slovy: „Za brambory

agrární buržoazie a předseda Zemské hospodářské rady v jedné osobě, Antonín Švehla, tuto politiku ekonomické i politické spekulace s hladem halil do hesel o výživě národa, která je primárním celonárodním úkolem, a dokonce zřídil charitativní organizaci České srdce, která se měla starat o stravování a další potřeby těch nejchudších proletářů. Jenže dělníci hladověli dál, a to i v českém vnitrozemí. Němečtí nacionalisté – přičemž na jejich straně byla rovněž řada keřasů – využívali dané situace k rozdmýchávání protičeského šovinismu a vyzývali k násilnému zabavování potravin všem „Čechům“ žijícím na německém území, i když tamní česky hovořící dělníci hladověli stejně jako „němečtí“ a němečtí buržoazie se měli stejně dobře jako jejich české protějšky.

Když 28. října 1918 vznikl samostatný československý stát, německá buržoazie vzápětí proklamovala samostatnost německých provincií Deutschböhmen (severní a západní Čechy) a Sudetenland (severovýchodní Čechy, severní Morava a Slezsko), okresu Deutschsüdmähren (jižní Morava) a župy Böhmerwaldgau (jižní Čechy). Stejně jako založení ČSR nevedlo k totálnímu konci hnutí naší třídy (i když většinu proletářů na čas paralyzovalo), ani vyhlášení samostatnosti německých provincií nemělo za následek naprostý triumf kontrarevoluce. Již 2. a 3. listopadu 1918 došlo v Ústí nad Labem, Chomutově, Liberci a Sokolově (Falknově) k divokým hladovým bouřím, a 5. listopadu se totéž opakovalo i v Ostravě. Proletáři všech národností táhli ulicemi měst a rabováním obchodů si přímo přivlastňovali své životní potřeby (ve stejné době například proletariát Moravského Slovácka vyvlastňoval zásoby z velkostatků, zatímco drtivá většina „českých“ dělníků ještě oslavovala národní svobodu a většina dělníků „německých“ se na ni teprve těšila). Tváří v tvář proletariátu útočícímu na soukromé vlastnictví se obě konkurenční frakce buržoazie (reprezentované provinční německou vládou a československou vládou) neváhaly spojit za účelem obrany panství kapitálu. Tam, kde německé buržoazii nestačily na násilné potlačení hladových bouří a rabování vlastní represivní síly, neváhala povolat na pomoc české vojenské jednotky a česká buržoazie je ochotně vysílala!

by dali všechno, i český stát, i Deutschböhmen. (...) Všecko se to točí kolem brambor a mouky. Boj se, aby nenastala ve Vídni revoluce.“

K prohloubení vítězství národně osvobozené kontrarevoluce a k pacifikaci velké části dělnické třídy měla v německých oblastech přispět ČSR. Dohodové mocnosti totiž nechtěly dopustit sloučení těchto průmyslových oblastí s Německým Rakouskem. Obávaly se totiž jejich pozdějšího splnutí s Německem, které chtěly oslabit a vyřadit jej jako konkurenta v boji o trhy a zisky. Proto česká buržoazie dostala zelenou k uskutečnění vlastního imperialistického projektu, jenž se zakládal na imperativu masarykovské národně osvobozené ideologie, že nový stát nesmí být „nedochůdce“. Od 27. listopadu do poloviny prosince 1918 narychlo sestavená československá armáda systematicky obsazovala a anektovala výše zmiňované německé provincie, přičemž docházelo k občasným střetům s „německým“ obyvatelstvem (například v Mostu bylo zastřeleno šest německých hovořících obyvatel a v Moravské Třebové čtyři ženy a jeden malý chlapec). Mnohdy se nepochybně jednalo o snahu „německých“ proletářů bránit se proti příchodu nové represivní síly, neboť nacionalističtí politici „německé“ dělnictvo otevřeně varovali před ozbrojeným odporem. Bez vlastní a jasné revoluční perspektivy ale „němečtí“ proletáři stejně končili v dychtivé náruči svých vykořisťovatelů – německé buržoazie. Vida, že jejich politika nemá šanci na úspěch a je sabotována i podstatnou částí německých podnikatelů, němečtí nacionalističtí předáci i se svojí bezmocnou provinční vládou uprchli do Vídně.

O tom, jak moc opustili své vlastní třídní zájmy a padli si kolem krku s německými kapitalisty, svědčila účast tisíců dělníků na událostech 4. března 1919. Politické strany německé buržoazie v čele se sociální demokracií a odbory zorganizovaly na onen den vlastní obdobu „české“ generální stávky z 14. října 1918. Jednalo se o generální stávku a demonstraci na protest proti znemožnění účasti (ze strany ČSR) na volbách do parlamentu Německého Rakouska, jehož zasedání bylo toho dne zahájeno. Sociálně demokratický vůdce Seliger na manifestaci v Teplicích plamenně rozbíjel třídní uvědomění „německých“ dělníků, když hovořil o lásce Němců k jejich národu, svobodě a právům a upozorňoval vítězné mocnosti na „bezpráví vůči Němcům v českých zemích“. V duchu své kontrarevoluční politické tradice sociální demokraté nastolovali nesmířitelný boj za národní zájmy, za zájmy německé buržoazie, a přitom mluvili o socialismu:

„Neslučuje nás nenávisť k českému národu, kterému my jeho osvobození přejeme... Chceme vytrvat v našem boji o právo na sebeurčení... Chceme společně (...) vstoupit do velkého, svobodného socialistického Německa!“

Československá armáda se ukázala být daleko efektivnější represivní silou než armáda rakousko-uherská 14. října 1918. Demonstrace úspěšně rozehnala, v sedmi městech (Kadaň, Šternberk, Karlovy Vary, Cheb, Hostinné, Stříbro...) ostrou střelbou do davu. Výsledkem bylo celkem 54 mrtvých (mezi nimi 20 žen, 2 mladiství, 3 děti ve věku 11-13 let) a 104 těžce raněných. Výsledkem však bylo také posílení nacionalismu v řadách „německého“ dělnictva, upevnění ideologické národní pospolitosti s „vlastní“ buržoazií, což mimo jiné povede k neúčasti významné většiny německých hovořících proletariátu na pozdějších bojích jejich český a slovensky hovořících třídních bratrů a sester.

Válka s Polskem

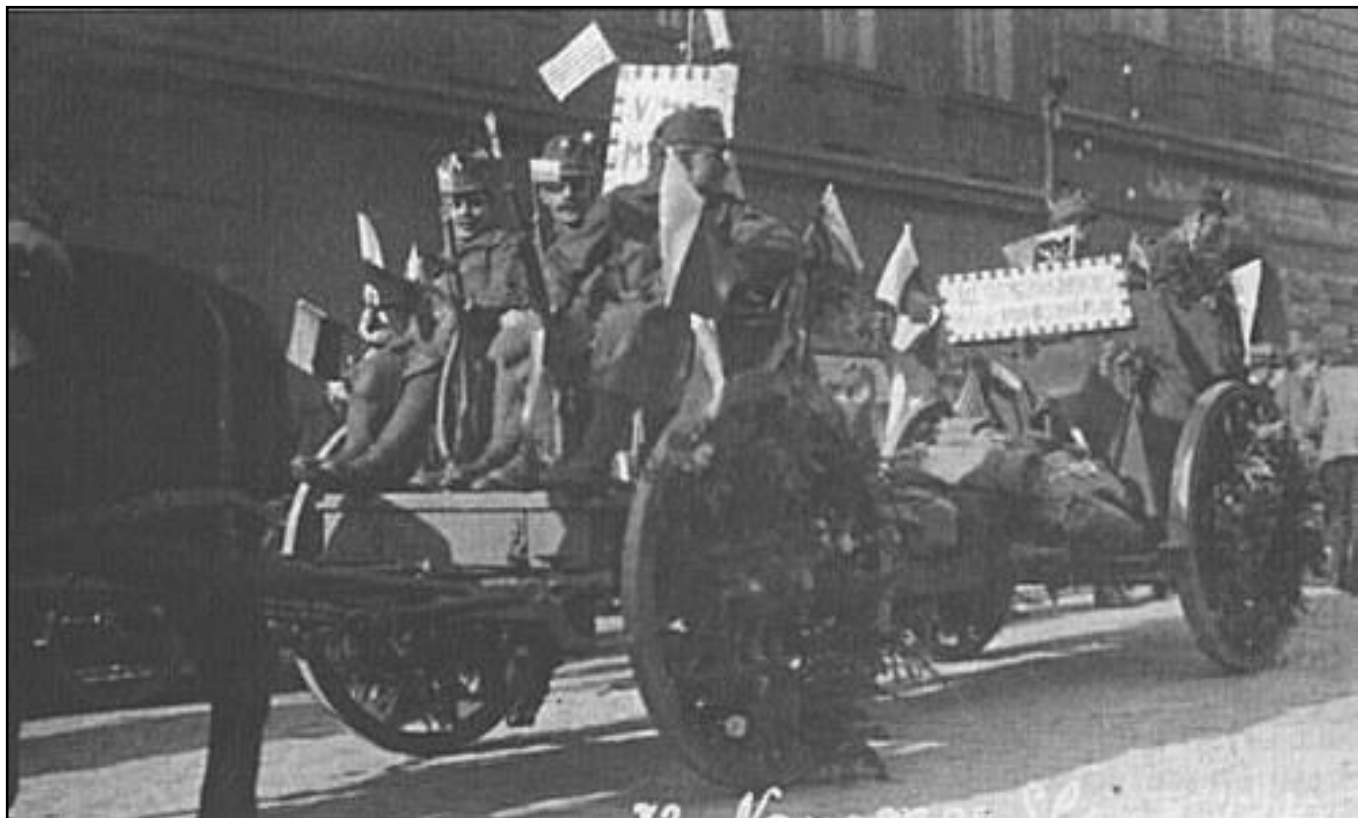
V Těšíně po vyhlášení samostatného československého státu nevznikl Národní výbor, nýbrž polská Rada narodowa, která celé Těšínsko prohlásila za polské, neboť Poláků v této národnostně smíšené oblasti žilo rozhodně více než Čechů. V noci z 31. října na 1. listopad 1918 bylo Těšínsko obsazeno polským vojskem. 23. ledna 1919 potom Masaryk nařídil vojenský útok proti Polsku, v němž československá armáda během týdne obsadila větší část průmyslového Těšínska (s černouhelnými doly a jediným solidním železničním spojením se Slovenskem) za cenu 45 mrtvých na vlastní straně⁵¹. Tentokrát se Československu podpory od spojenců nedostalo a jeho vojsko se muselo stáhnout. Sice si ČSR vymohla výhodnější demarkační linii s Polskem, ale ani zdaleka nezískala vše, co chtěla. Pripadl jí pouze fryštátský a karvinský okres a jen část klíčové železniční tratě přes Bohumín do Čadce.

Tažení na Slovensko a válčení s Maďarskem

Podobné expanzivní choutky měla ČSR i vůči Maďarsku. Nejprve československá armáda sváděla dosti neúspěšné boje s maďarskou armádou o Slovensko. Dohodový spojenci však 3. prosince 1918 donutili Maďarsko, aby svoji armádu ze Slovenska stáhlo, ovšem nespécifikovali, které oblasti má Maďarsko opustit a tak jižní hranice zůstávala nejasná. Pražská vláda se obávala Budapešti navrhovaného plebiscitu o vzájemné hranici, protože významnější protimaďarský odpor na jižním Slovensku, které bylo důležitou zemědělskou oblastí, neexistoval. Teprve 24. prosince 1918 spojenci stanovili i jižní hranici a donutili Maďarsko, aby za ni stáhlo svá vojska. A tak až v lednu 1919 mohla armáda české buržoazie dokončit anexi Slovenska (celkem padlo 200 československých vojáků).

Poté, co 21. března 1919 vznikla Maďarská republika rada, Kramář s Benešem přesvědčili francouzskou vládu, že ČSR je schopna sehrát úlohu bašty proti bolševismu, ovšem za tímto účelem musí dosáhnout spojením s Rumunskem, aby společně odřízly republiku rad od možného spojení se sovětským Ruskem, a proto musí vojensky obsadit a k ČSR připojit do té doby maďarskou Podkarpatskou Rus. Maršál Foch vyslovil souhlas, a tak 27. dubna 1919 československá armáda zahájila postup na východ a obsadila Podkarpatskou Rus. Cestou pryč „omylem“ porušila jižní hranici s Maďarskem a pokusila se obsadit szalgótarjánskou uhelnou pánev a táhnout na Miškolc. Maďarská Rudá armáda ji ovšem rychle zahнала na útek a sama naopak obsadila 2/3 slovenského území, odkud odešla opět až po diplomatickém tlaku spojenců. O imperialistických cílech války s Maďarskem, po níž na československé straně zůstalo 1018 mrtvých

⁵¹ Zde se nabízí jasná paralela mezi T. G. Masarykem, kterého dominantní podoba současné buržoazní ideologie líčí jako humanistu, s dalším humanistou, dalo by se říci Masarykem našich dní, Václavem Havlem a jeho obhajobou dnešních válek. Oba jsou dokladem, že buržoazní humanismus s jeho kázáním všelidských hodnot, práv a morálky je kontrarevoluční ideologií, která ve skutečnosti obhajuje lidem se vymykající, nelidskou, odcizenou a odcizující diktaturu zhodnocující se hodnoty, vykořisťování proletářů a války, v nichž jsou proletáři hnáni na jatka.

Armáda nového buržoazního státu jede „osvobozovat“ Slovensko

vojáků, nás nenechávají na pochybách ani Masarykovy poznámky z této doby:

„Invasi všemi silami vrhneme nazpět a využítujeme vítězství pro naše cíle. Dobudeme Budapešti a přinutíme Maďary k zaplacení škod a výloh. A konto vezmeme si lokomotivy, vagony, dunajskou flotilu a válečný materiál.“

Dopady válečných konfliktů a nacionalismu na proletariát

Všechny tyto miniaturní podoby imperialistické války v prvních letech nezávislého československého státu se nutně odrážely i na dělnické třídy. Přispívaly k rozdmýchávání nacionalistických vášní a k rozbíjení proletariátu na atomy buržoazních národních pospolitostí. Takže německy hovořící část dělnické třídy byla pod vedením německé sociální demokracie zatažena do nacionalistické opozice vůči ČSR, na kterou brzy navázali nacisté.

Jak německé provincie, tak Těšínsko⁵², se staly dějištěm mnoha národnostních nepokojů vyvolávaných českými, slovenskými, německými a polskými nacionalisty, kteří byli vždy schopni zmobilizovat menší část dělnictva k tomu, aby jednalo proti svým vlastním zájmům. Různé buržoazní frakce a síly záměrně rozdmýchávaly tyto nepokoje se zjevným cílem posílit odcizenou národní pospolitost oproti reálné bojové pospolitosti proletářů, která byla chápána jako „protinárodní“, „bolševická“, popřípadě „židovská“.

A tak například ultranacionalistické části demobilizovaných československých legionářů táhly v bandách německými oblastmi Čech a ničily tamní německé památníky a památky a provokovaly srážky s „německým“ obyvatelstvem. V Chebu se strhávání pomníku císaře Josefa II. účastnila i místní vojenská posádka a došlo k přestřelkám a krvavým srážkám s německými nacionalisty, stejně jako třeba v Aši. V červnu 1920 došlo k nacionálně motivovaným

⁵² Polští nacionalisté chtěli nejen opětovně připojení anektovaných oblastí Těšínska k Polsku. Ti nejradikálnější žádali Těšínsko celé až po řeku Ostravici, podle hesla, „Ostravica – Polski granica“.

potyčkám v Jihlavě – vyžádaly si několik lidských obětí. V říjnu téhož roku se opakovaly krvavé srážky československého vojska s „německým“ obyvatelstvem v Teplicích a Chebu. V listopadu se přelily do Prahy, kde rozvášnění čeští nacionalisté násilím obsadili budovu Německého divadla (dnes J. K. Tyla), kterýžto čin české úřady zpětně posvětily. Není divu, když primátorem města Prahy byl Karel Baxa, známý svým protiněmeckým a antisemitismem, takže třeba v roce 1922 zakázal německé zpěvy a cikánskou hudbu v hostincích. V létě 1921 se začaly vypravovat celé vlaky českých nacionálních šovinistů do německého pohraničí, kde pořádali manifestace a provokovali násilné střety. V Ústí nad Labem byli při jednom takovém střetu zabití dva Němci a mnoho dalších zraněno.

Nejreakčnější legionáři pod vedením Čeřenského zformovali Družinu československých legionářů, která kromě protiněmeckých a protizhodozských pogromů organizovala rozbíjení militantních proletářských schůzí a stávek. Brzy se spolu s částí členů Sokola měla stát propagátorkou a nositelkou českého fašismu v podobě Národního hnutí. Podobná uskupení se vyvíjela i na německé straně nacionální hranice, aby se nakonec vlila do nacistické strany DNSAP⁵³.

Všechna tato nacionalistická a fašistická hnutí profitovala ze slabosti proletariátu, neschopnosti jeho významné – i když zatím nikterak rozhodující – části uvědomit si své historické zájmy a zorganizovat se jako třída. Byla rovněž výrazem slabin, které si s sebou nesla uvědomlejší a bojovnější část naší třídy: právě na tyto slabiny později ideologicky navázali fašisté, když převzali jistou podobu radikálního sociáldemokratismu a boj za právo národů na sebeurčení rozvinuli v radikální nacionalismus. Po definitivní porážce proletářského hnutí na přelomu let 1920 a 1921 všechny tyto projevy kontrarevoluce ze zmiňovaných slabin nesmírně politicky a sociálně profitovaly, neboť díky nim dokázaly zkrotit a ovládnout naprostou většinu dělnictva. Ale to už předbýváme událostem...

⁵³ Původně Německá strana dělnická, obdoba českých národních socialistů, která se nakonec stala pobočkou Hitlerovy NSDAP v Československu.

ZÁVĚREM

Zde končí první část našeho kritického pojednání o militantním proletářském hnutí v Českých zemích, které svým dílem přispělo k ukončení první světové války a dalo vzniknout revoluční perspektivě a tendencím. Především stránky obsahují spoustu faktografických informací, z nichž některé jsou pro porozumění danému třídnímu hnutí nezbytné a jiné slouží jen k jeho zasazení do souvislostí a ke zdůraznění zajímavých detailů a epizod, jež by neměly zůstat zapomenuty. Tím vším se proplétají snahy formulovat programatická poučení, k nimž jsme dospěli analýzou tehdejšího hnutí. Uvědomujeme si, že právě tyto závěry se v konečném důsledku mohou čtenáři ztrácet. Proto považujeme za nutné provést bilanci všech silných a slabých stránek bojujícího proletariátu v letech 1914-1918 skrze čistě programatický text pokoušející se zvýraznit všechna poučení, která nám ozřejmila tehdejší dělnická třída svými odvážnými boji i tragickými porážkami.

Je nesporným faktem, že námi analyzované hnutí vzešlo z rozporů vlastních kapitalistické společnosti, které rovněž vedly k vypuknutí světové války. Nehledě na větší či menší odpor některých proletářů, drtivá většina naší třídy z počátku poslušně šla na jatka. Sama sebe tak popřela jako třídu stejně, jako to dělá v dobách míru, kdy panuje sociální smír – válka je totiž jen pokračováním tohoto stavu, kdy buržoazie v třídním boji vítězí až do té míry, že proletariát pozbývá vlastního vědomého bytí a kapitál mu bez větších problémů panuje a vykořisťuje jej. Nelidskost naší existence však za války dosahuje nejvyššího stupně, neboť kapitál řeší nadbytek výrobních sil destrukcí a usiluje o maximalizaci vykořisťování. Věrnými souputníky stále neúnosnější krvavé lázně na bojových frontách se staly rostoucí pracovní normy, militarizace práce, pokles reálných mezd, masový nástup žen a dětí do průmyslové výroby, úbytek potravin dostupných na trhu, klesající příjdy a... hlad.

Právě válečné vraždění a brutální zvyšování míry vykořisťování dovedly významnou minoritu dělnické třídy k revoltě proti strašlivým životním podmínkám. Tato menšina již nehodlala dále trpně klást své životy na oltář prosperity a reprodukce kapitálu a pustila se

do boje za uspokojení svých lidských potřeb. Její boj o holé fyzické přežití zosobněné „ekonomickým“ či „reformistickým“ požadavkem „chleba“ a „míru“ prakticky přímo napadal politiku „jejího“ státu a přispíval k jeho porážce. To znamená, že její boj byl implicitně (a mnohdy i explicitně) „politický“ – revolučně defetistický.

Avantgardní proletářská minorita se bouřila živelně – nepotřebovala žádné levičácké misionáře, kteří by masám po kapkách přinášeli „třídní uvědomění“ a po spletutých stezkách radikálně vystupujícího reformismu vedli jejich kroky až k revoluci (lhostejno zda třeba v podobě trockistických kampaní za přechodné programy nebo anarchosyndikalistického odborářství, jež má být „školou revoluce“). A jelikož stejně jako dnes stála levice (neboli sociální demokracie ve všech svých podobách) na straně kapitalismu, proletářské hnutí vzniklo mimo rámec, iniciativu a efektivní kontrolu tradičních levicových organizací: buržoazně socialistických politických stran/federací a odborů. Všechny tyto formální organizace sociální demokracie byly překážkou pro rozvoj a zevšeobecnění třídního boje. Z hlediska dějinného pohybu proletariátu válka, sílící mezinárodní třídní hnutí a zrod globální komunistické perspektivy strhly levičákům jejich revoluční masku a odhalily jejich prokapitalistickou tvář. Dříve zapříšáhli nepřátelé, „marxisté“, národní sociálové a „anarchisté“, spojovali své síly do předobrazu budoucí Lidové fronty, aby účinně přizivilí všechny slabiny hnutí dělnické třídy a místo sociální revoluce dostali na pořad dne reformu a zachování buržoazního státu. A tak například téměř dvě desetiletí před vstupem španělských „anarchistů“ z CNT-FAI do republikánské vlády, kdy dali přednost antifašistické koalici s buržoazií před revolucí, čeští „anarchisté“ odhazují své revoluční tendence a antietatismus ve prospěch kontrarevolučního projektu národního osvobození a nadšeně se začleňují do struktur kapitalistického státu.

Na rozdíl od dědiců levicových ideologických rodin si nefetišujeme žádné organizační formy. Žádná podoba organizace nikdy nebyla, není a nebude zárukou revolučního obsahu, zárukou vítězného završení revoluce, věčně platnou odpovědí na otázku, jak se má proletariát organizovat jako revoluční třída. Formální politické organizace sociálních demokratů a odbory (parlamentní „marxistické“ nebo nacionálně socialistické strany, legální či ilegální disciplinované strany profesionálních „revolucionářů“, syntetické „anarchistické“ federace, odborové svazy se správným politickým vedením, „anarchistické“ nebo „apolitické“ syndikáty) byly od počátku projevem slabin dělnického hnutí a kontrarevoluční tendence. Jiné formy sdružování naší třídy byly materializací sebeorganizace dělnické třídy v konkrétní moment jejího hnutí: sověty či dělnické rady, závodní výbory, svobodné kolektivy a komuny, „rudé“ armády, partyzánské oddíly, autonomní zóny... Hnutí v Českých zemích v letech 1917-1918 je dokladem, že ani sebeorganizace nemusí být zárukou úplného rozvinutí revolučního obsahu.

Podívejme se na konkrétní příklady. Nalik nám to naše omezené znalosti dovolují, můžeme říci, že tehdejší sdružování bojujících proletářů mělo v zásadě několik podob vycházejících z konkrétních podmínek a zkušeností jejich aktérů. Tak kupříkladu bandy dezertérů, tzv. zelených kádrů, nejprve odmítly bojovat v imperialistické válce a posléze, aby přežily, musely bojovat s represivními silami státu (vraždy četníků a přestřelky s nimi) a vyvlastňovat buržoazii (např. násilná loupežná přepadení sedláků). Čili společenský význam jejich praktického konání byl v tomto směru namířen proti „nedotknutelným“ kapitalistickým vztahům: proti státní moci a soukromému vlastnictví. Zelené kádry v Českých zemích se tak organizovaly na základě holého fyzického přežití svých členů a s ním se pojícího jistého stupně třídního vědomí, které rodilo i perspektivu sociální revoluce, ale nedošly k plnému rozvinutí třídního sebeuvědomění a revolučního programu.

O mnoho různovější (či spíše rudější) a jasnější situace nebyla ani v tvrdých jádrech militantních vojáků, která stála za přípravou vojenských vzpour. Každá z výše popisovaných vzpour byla sociálním obsahem své konkrétní praxe aktem proletářského boje proti válce, přestože do něj někteří jeho aktéři vnášeli nacionalistické a jiné slabiny. Jádra vojenských militantů sice dokázala tyto vzpoury zažehnout, ale ne jim udávat jasný komunistický směr. Rumburští militanti na rozdíl od svých soudruhů z Kragujevace a Kotoru dosáhli skrze předchozí zkušenosti a aktivitu o něco vyšší míry třídního uvědomění a dokázali artikulovat revoluční aspirace, které však byly vágní. Proto jejich konkrétní kroky byly stejně tragicky nedostatečné či přímo mylné. Všechna militantní jádra sdílela stejnou slabinu: chápala se především jako záležitost vojáků a nikoli jako integrální součást dělnické třídy a její organizační vyjádření. A tak, ať už vzbouření mluvili o revoluci, nebo ne, prakticky byli všichni schopni napadnout logiku imperialistické války a hierarchii buržoazní armády a potažmo i státu. Již však nedokázali překročit vojenský aspekt svého boje, vztáhnout se k ostatním složkám proletariátu a zaútočit na celé předivo kapitalistických společenských vztahů.

Rozporuplné byly rovněž důvěrnické sbory průmyslových dělníků. Tyto sbory nebyly ničím novým. Jednalo se totiž o tradiční nejnižší organizační články levicových uskupení a odborových organizací. Pasivní kolaborace odborů a všech dalších formálních stran či federací historické sociální demokracie s buržoazií však notně změnila jejich povahu. Starší kvalifikovaní dělníci – předváleční členové – těchto organizací byli za války nuceni nalézt způsob jak sami organizovat a vést svůj boj bez odborů a politických stran, které do té doby prodávaly iluzi, že jsou to oni, kdo bojuje za zájmy proletariátu. A tak si dělníci přivlastnili důvěrnické sbory, skrze něž se vždy bezprostředně organizovali. Z toho, co dříve sloužilo k dezorganizaci boje, učinili nástroje pro organizování stávek. Jejich struktury v továrnách a dolech zjevně dominovaly i nekvalifikovaným proletářům, kteří nově přišli do průmyslu v důsledku počínajícího nedostatku pracovních sil. Vznikaly i nové důvěrnické sbory, které vycházely z momentálních potřeb dělnictva a byly určeny třeba jen ke splnění jednoho jediného úkolu. Koncem války se v některých militarizovaných provozech důvěrníky stávali i cizojazyční vojáci, kteří se sbratřili s místními proletáři a sabotovali represivní funkce, k nimž byli určeni. Prakticky vzato důvěrnické sbory představovaly důležitou součást třídního boje a jeho stupni odpovídající krystalizaci třídního vědomí i revolučních nálad. Nikdy však vědomě nepřestříhly pupeční šňůru, která je pojila s mateřskými organizacemi. Například na Kladensku se důvěrnické sbory, které původně spadaly pod ČSDSD, vedle přímých akcí také neustále snažily vyjednávat skrze kontrarevoluční zprostředkovatele, tj. stranické poslance atp. Takže, když se levicová kontrarevoluce vrací se vsí silou aktivně na scénu, opět v dělnických důvěrnících nalézá převodní páku pro dezorganizaci téhož třídního

boje. Kromě ne zcela zpochybněné loajality dělníků mohla totiž snadno navázat rovněž na vše, v čem se naše třída nedokázala plně rozejít s kapitálem a jeho ideologiemi.

Organizační výrazy územní centralizace třídního boje se nám podařilo vypátrat pouze dva: první dělnická rada v Praze a Revoluční dělnický výbor v Duchcově. Oba tyto centralizační body představovaly vyšší rovinu třídního hnutí, neboť znamenaly vědomou snahu o propojení jednotlivých skupin a kategorií bojujících proletářů. Zejména to platí pro duchcovský Revoluční dělnický výbor, jelikož pražská dělnická rada měla jepičí život – byla rozbita represí rakousko-uherského státu a nikoli demobilizována národovectvím. Krom toho míra centralizace hnutí, kterou vyjadřovala, byla nižší, neboť dělnická rada se omezovala pouze na pražské tovární dělníky a protiválečné a protimonarchistické akce. Oproti tomu duchcovský výbor již ve svém názvu dával najevo, že jeho cíl je mnohem dalekosáhlejší – dělnická revoluce. Momentálně bohužel nejsme schopni o něm říci více. Nevíme, jak přesně fungoval, zda zahrnoval jen průmyslové dělníky, nebo i jiné kategorie proletářů. Nicméně víme, že byl magnetem pro všechny proletariát ze širokého okolí, včetně žen a dětí, které ještě nebyly vtaženy do průmyslové výroby, a dezertérů. Takovýchto dostředivých sil však zřejmě existovalo jen velice málo, pokud vůbec ještě nějaká kromě Duchcova byla. Přestože byly důležitým krokem ve vývoji hnutí, ani ony nebyly imunní vůči nacionalistické ideologii, takže je národně osvobozené kontrarevoluce mohla podrytí i zevnitř, skrze jejich vlastní slabiny – což se možná stalo i v případě Duchcova.

Zárukou úspěšné revoluční akce proletariátu není ani absence organizace a spontánní výbuchy třídního násilí. Zuřivé davy bouřících se a rabujících proletářů (především žen a dětí), které v ulicích měst útočily na soukromé vlastnictví buržoazie a bojovaly s represivními silami státu, nepřesly automaticky od poličních bouří k ozbrojenému povstání. V jejich třídním vědomí zuly stejné díry a slabá místa jako u všech ostatních a i z nich se stali nadšenými stoupenci národního osvobození, ať už česko-slovenského, německého nebo maďarského. Můžeme tedy říci, že ani z militantní praxe hnutí nutně nevyplývá její plný rozruk v sociální revoluci. A konečně spásným receptem nejsou ani minoritní „světloňoši“ vyzbrojení formálním psaným programem revoluce. Za prvé, nejsou s to voluntaristicky zvrátit nepříznivou kombinaci objektivních a subjektivních podmínek, proletariátu nepříznivý poměr sil. Za druhé, byť by tento program mohl být sebe-revolučnější, nikdy nepostihne celou totality historického komunistického programu, která se může odhalit pouze násobící se silou, aktivitou a iniciativou třídy a mnoha avantgardních menšin, jež se v tomto osvobozujícím dějinném pohybu k sebevědomé revoluční třídě zrodí.

Komunisté tedy nehledají iluzorní záruky revolučnosti a ideologické recepty na úspěšnou revoluci, které se nakonec vždy ukážou být jen pastí, již sociální vztahy starého světa (jejichž jsme stejně tak nositeli, jako jsme i jejich hrobaři) nalíčili na podvrtné hnutí proletariátu. Víme, že nám nezbyvá, než se zabývat společenskou praxí hnutí naší třídy a právě z ní vyvozovat komunistický program. Ten totiž není mrtvou literou, kterou kdysi kdosi sepsal – ani Marx a Bakunin. Vyjasňuje se a vyvěrá z praxe samotného třídního hnutí, i když je ve svých základech neměnný stejně, jako je neměnná podstata kapitalismu, proti němuž proletariát povstává. Komunisté reflektují nejvyšší body třídního boje i jeho porážky, jeho slabé i silné stránky, protože jen tak mohou zůstat na poli historických zájmů a cílů proletariátu. Jen tak mohou být schopni prakticky jednat a dostát úkolům, které před revolucionáře klade třídní boj a revoluce – ne-li plně v dnešních podmínkách spektakulárního triumfu kontrarevoluce, pak v budoucnu zcela jistě. A tato – s praxí nedílně spjatá – aktivita se soustřeďuje v komunistické organizaci a realizuje se skrze ni, neboť je ze své podstaty projevem rozporuplnosti společenského bytí pod panstvím kapitálu a z něj plynoucího sebevědomění proletariátu a nikoli nějakou individualisticko-intelektuální zábavou.

Stejně jako zrod organizovaných komunistických menšin je i rozruk proletářského sdružování a třídního vědomí nevyhnutelnou výslednicí rozporů obsažených v našem společenském postavení dělníků. Z těchto rozporů, z protichůdných zájmů lidí vstřebaných do kapitalistického výrobního způsobu, vyvstává praktický antagonismus mezi dvěma třídami – proletariátem a buržoazií – který se projevuje třídním bojem. Jen na základě a v procesu třídního boje může dojít k ra-

pidnímu rozvoji třídního uvědomění a vzestupu revoluční organizace naší třídy. Ty jsou nepochybně rozhodujícím prvkem pro vypuknutí sociální revoluce. Aby nedošlo k nedorozumění, znovu zdůrazňujeme, že nemohou být proletariátu přineseny z vnějšku – naopak jakékoli pokusy tohoto ražení jsou od počátku kontrarevoluční snahou o sociálně demokratickou pacifikaci povstale třídy (např. leninistický model strany). Skutečná revoluční organizace třídy – komunistická strana – vyrůstá vždy organicky a zdola z vlastního boje a vědomí proletariátu, z proletářské autonomie. Tento programatický postulat není výsledkem intelektuální spekulace a ideologickým konstruktem, nýbrž reflexí minulých revolučních hnutí.

Co tedy máme onou autonomií a komunistickou stranou na mysli? Jako třída může být proletariát autonomní pouze tehdy, ustaví-li se jako bojující třída, která si je vědoma sama sebe jakožto třídy i svého historického zájmu, kterým je zrušení třídní společnosti a tedy i sebe sama, a právě za tento zájem bojuje. Nemůžeme však autonomii vysvětlovat pouze na základě praktických aspektů boje, jako je třídní násilí, útok na komodity atd., které mohou proletáři provádět, aniž by si byli plně vědomi jejich významu. Podstatou autonomie je, že nahlédnou tento význam svých skutků, neboli že si vytvoří třídní vědomí, které umožňuje posun boje na vyšší rovinu. A jelikož emancipace dělnické třídy je podle komunistů skutečně věcí samotné dělnické třídy, autonomie se může zrodit pouze v procesu třídního boje, v konfrontacích s kapitálem, které změni poměr sil mezi třídami ve prospěch proletariátu. Jinými slovy: třídní vědomí může vzniknout pouze za určité intenzity proletářského boje, pouze z praktické kritiky kapitalistických společenských vztahů. Třídní uvědomění je totiž bytostně spjato s bojem proletariátu: je jeho produktem a obsah i forma boje jsou zároveň výrazem momentálního stupně třídního vědomí.

Stejně jako by bylo chybou připisovat zrod autonomie dnešním revolučním minoritám, nelze si jej představovat ani jako jakýsi zářivý moment, kdy třídu cosi osvítl, ona nabude uvědomění a stane se revoluční. I zrod a šíření autonomie jsou praktickým a nerovnoměrným (a jak jsme viděli na příkladu hnutí v Českých zemích, jsou rovněž zvrtným) procesem, v němž bojující třídu a historický zájem proletariátu představují ti dělníci a dělnice, kteří skutečně bojují, a nikoli ti z nich, kteří dále svým myšlením i konáním vězí v bahně reformismu a kontrarevoluce. A v tomto procesu bojového ustavování a šíření autonomie mají své místo i revoluční menšiny, které dříve než ostatní pochopí, pojmenují a budou usilovat o uskutečnění jednotlivých kroků historického programu komunistické revoluce, menšiny, které budou udávat směr zbytku třídního hnutí (a nikoli s ním manipulovat ve smyslu sociálně demokratické buržoazní politiky).

Tyto minority se budou rodit, růst a množit právě díky vysoké intenzitě boje a z něj vyrůstající masové přítomnosti třídního uvědomění, jenž bude boji obratem stále zřejměji vtiskávat charakter konfrontace mezi revolucí a kontrarevolucí. Snaha účinně organizovat stranu revoluce povede k centralizaci těchto minorit i avantgardních jedinců a ke vzniku revoluční organizace třídy – komunistické strany. Komunistická strana se tudíž nepozná podle formálních znaků, nýbrž podle toho, že se v ní shromažďují nejpokročilejší elementy třídy a v jejich činech i ve vědomé reflexi těchto činů se krystalizuje a uskutečňuje komunistický program.

Ve světle všeho výše řečeného je na čase shrnout si a jasně pojmenovat silné a slabé stránky proletářského hnutí v Českých zemích na konci první světové války a vše, co z nich plyne pro živou revoluční „teorii“ – pro komunistický program. Nejde nám totiž o hledání toho nejčistšího revolučního hnutí, k němuž bychom se mohli slavně přihlásit, jako to dělají mnozí, kteří nahlas křičí: „Výborně! Našli jsme další chybějící článek našeho rodokmenu! Je to ta nejlevější z levých frakcí – záruka revoluce!“ My chceme poučení z minulých bojů obrátit ve zbraň proti kapitálu! Na rozdíl od těch, kdo se ještě nezbavili buržoazní koncepce „vědeckého socialismu,“ nepodrobujeme boje naší třídy „seberadikálnějšímu“ výzkumu, ale znovu v nich objevujeme a přivlastňujeme si neměnný komunistický program. Proto je pro nás důležité vidět nejen jejich nejsilnější okamžiky, ale také chyby, kterých se naši třídní bratři a sestry dopustili, s nadějí, že už je díky nim nemusíme opakovat. Stále totiž čelíme nejen tomu stejnému nepříteli, který na sebe bere podobu obłudného klauna z filmu *To!*, a mámi nás barevnými balonky, zatímco drtí naše kosti a saje naši

krev, ale potýkáme se také se stejnými slabiny v řadách jeho potenciálních hrobařů.

Pokusme se tedy o stručnou bilanci militantního hnutí v letech 1917-1918:

1) Hnutí na základě nutnosti začalo bojovat mimo odbory a sociálně demokratické politické organizace. Nakolik tyto vyzývaly proletáře, aby trpně snášeli zhoršující se materiální podmínky svých životů, dokud neskončí válka, popřípadě dokud národní osvobození neuskuteční republikánskou fata morgánu sociální spravedlnosti, byly radikální minority vykořisťovaných nuceny jednat samy za sebe a vymáhat se z levicových kanálů neutralizace podvrtného potenciálu naší třídy. **Obnovování třídní autonomie na základě intenzivního třídního boje, samostatná aktivita naší třídy, rozchod s vtělenými historické sociální demokracie, se všemi prostředníky a falešnými přáteli dělnické třídy, se tak i v Českých zemích potvrdily jako výchozí bod pro zrod revoluční perspektivy.** Jakým způsobem tento boj probíhal a jakých organizačních forem nabýval, jsme již rozebírali, a to včetně míry, do jaké dokázaly či nedokázaly zaútočit na diktaturu kapitálu v celé její totalitě. Postačí tedy jen znovu říci, že byt' proletariát podnikal první krůčky ke své třídní autonomii, jednalo se o rozporuplný proces především v tom ohledu, že daný stupeň boje nevyvolal jasnější vědomou reflexi všech rozhodů s buržoazními ideologiemi a společenským projektem. Proto proletářské hnutí již nedošlo od boje mimo odbory a levici k boji proti nim, jakožto proti svým třídním nepřítelům, a nechalo se jimi znovu rekuperovat.

2) I tato proletářská zkušenost s utvářením a ztrátou své třídní autonomie na základě počínajícího rozchodu s odborářstvím a opětovného návratu do jeho pacifikující a dezorganizující náruče, by měla být výstrahou všem dnešním militantům, kteří jsou náchylní uvěřit povídačkám všemožných syndikalistů, anarchosyndikalistů, trockistů, stalinistů a dalších sociálních demokratů, že dělnická třída se stane revoluční třídou skrze organizovanost v odborech a levičáckých politických stranách. Historie bojů naší třídy nám totiž ukazuje pravý opak: **jakékoli odbory (ať jsou natřené na žluto, růžovo, rudo nebo černorudo) a politické strany (ať si třeba říkají federace a jsou mimoparlamentní) zůstávají svojí společenskou funkcí na poli kapitálu. Proto jedním z prvních kroků, kterými se dělníci ustavují jako revoluční třída a jako komunistická strana, tj. jako**

organizované hnutí komunistické revoluce, je nejen opuštění odborářsko-levičáckého rámce buržoazních organizací a reformismu, ale také vědomý a důsledný boj proti nim.

3) A právě toho třídní hnutí v letech 1917-1918 nebylo schopné. V praxi svoji autonomii utvářelo mnohem dynamičtější než na vědomé rovině. A tak byť v nejsilnějších momentech třídního boje dělníci mnohdy jednali internacionalisticky, zároveň byli nositeli levicově buržoazního programu národního osvobození a národních socialistických republik. **Zatímco internacionalismus byl projevem síly bojujících dělníků, neboť napomáhal rozšiřování boje a ustavování třídy bojující proti kapitálu, národní osvobození se ukázalo být zhoubou celého hnutí, neboť je štěpilo a připoutávalo k různým frakcím buržoazie, bránilo šíření boje a svádělo jej na slepou kolej, dezorganizovalo a rozkládalo proletariát jakožto třídu.**

4) Zásadním projevem hnutí byly rovněž faktické útoky na kapitalistické společenské vztahy. Od stávek za nižší míru vykořisťování přešlo na svých vrcholech k praktické kritice práce v podobě plánovitěho flákačství a sabotování celého výrobního procesu. Skrze rabování, polní pychy a banditismus dezertérů probíhala praktická kritika komodit a peněžního zprostředkování mezi lidskou potřebou a jejím uspokojením. Kolektivní dezerte a vzpoury vojáků byly reálným odmítnutím konkrétní podoby diktatury kapitálu a buržoazie (ať už zosobněné důstojnictvem nebo monarchií jako celkem) a války mezi různými frakcemi vládnoucí třídy. Jak jsme již říkali na začátku, **jakýkoli boj – třeba jen za vyšší mzdy nebo přiděly mouky – napadal přímo zájem válčícího státu, a tedy ve své podstatě byl „politický“ a revoluční: byl projevem revolučního defetismu, jenž sledováním zájmů proletariátu přispívá k porážce „vlastního“ státu a vládnoucí třídy. V tisících každodenních aktů a bojů, kterými se podvracely do té doby posvátné a nezpochybnitelné kapitalistické vztahy, a pod vlivem proletářských bojů v Rusku a na Ukrajině, se tedy začala rodit revoluční perspektiva.** Daný stupeň praktické kritiky společenských vztahů se však netransformoval v systematickou vědomou kritiku. Třídní uvědomění vykristalizovalo pouze ve velmi vágní podobě. Neprecizovalo se do programu odvozeného ze subverzivní praxe hnutí a tak hnutí ve finále přešlo program kontrarevoluce: národní osvobození, republikánství a chimeru sociální spravedlnosti. Jinými slovy: nepřekonalo své vlastní počáteční slabiny, čímž přispělo k vyvolání podmínek a sil, které umožnily jeho rekapitaci.

5) **Žádné hnutí není krystalicky čisté, bez rozporů, kde všichni dělníci mají ty „správné“ názory a „správné“ prapory.** Proletářské

boje posledních let existence Rakouska-Uherska nebyly v tomto ohledu žádnou výjimkou. Kapitalistické vykořisťování a útlak, které denně zažívali, si bojující proletáři často mylně vysvětlovali jako útlak národnostní. Fakt, že ta část buržoazie, která byla zodpovědná za vytváření obecných podmínek (stát a vláda), za kterých se jejich vykořisťování odehrávalo, byla organizovaná na národním (převážně německo-maďarském) základě, zamlžoval globální podstatu kapitálu a skutečnost, že jejich přímí vykořisťovatelé (buržoazie přímo kupující jejich pracovní sílu: majitelé a ředitelé továren, latifundisté) se rekrutovali ze všech národů. Proto například stávkující dělníci v továrně mluvili o „rakušácké porobě“, i když se vlastně bouří proti porobě uvalené na ně kapitálem. **Tento rozpor mezi polovičatým, vědomým vyjádřením svých zájmů a radikální praxí se objevuje zas a znovu v každé proletářské vzpouře. Na mnoha místech vstupovali proletáři do střetu s kapitálem vyzbrojeni jen vetřými a v zásadě kontrarevolučními frázemi, ale ve stejný okamžik byli schopni prakticky podvracet kapitalistické vztahy kolem sebe.** Nacionalistické bláboly o budování slavné říše a nesmrtelném císaři z jedné strany, nebo o žaláři národů z druhé, nalézaly ve slabinách vědomí proletariátu živnou půdu. Přesto nezabránilo například tomu, aby nasraní vojáci – proletáři v uniformách – čas od času odmítli potlačovat stávky a hladové bouře, byť je jejich velitelé za tím účelem posílali přes půl monarchie, třeba z Maďarska do Sudet. **Na druhou stranu však buržoazní prapory vždy označovaly limity jakéhokoliv boje, pokud je proletáři nebyli schopni odvrhnout na základě svých vlastních praktických zkušeností.**

Náš příspěvek ke kritické reflexi prvního aktu revolučního dramatu, jež proletariát v Českých zemích a také na Slovensku rozehrál v posledních letech světové války a v dalších dvou následujících letech, nelze ukončit, aniž bychom toto drama uvedli do souvislosti s dramatem mnohem širším – s revoluční vlnou, která tehdy otrásla celým světem a donutila konkurenční tábory buržoazie ukončit válku dříve, než kapitál potřeboval. Jen v tomto celosvětovém rámci mohou lokální události odhalit svůj skutečný význam pro naši třídu, která je stejně globální jako kapitál. Námi analyzované hnutí bylo nedílnou součástí onoho rámce a z globálního hlediska se tak vlastně jedná o jednu z epizod světového revolučního dramatu. A zcela jistě to nebyla jedna z těch nejdůležitějších, jeden z vrcholů třídního hnutí.

Skutečné vrcholy a epicentra proletářské revoluce se v letech 1917-1918 nalézaly především v Rusku, na Ukrajině a v Německu. Ne že by revoluční hnutí v těchto zemích netrpěla vnitřními rozpory. Ale nejmilitantnější minority dělníků (průmyslových i zemědělských) tam v procesu bojového konstituování třídní autonomie uskutečnily kvalitativní skok ve svém praxi podmíněném a praxi ovlivňujícím třídním vědomím, který je dovedl k pokusům o nastolování společenské diktatury proletariátu, tj. diktatury lidských potřeb nad kapitálem a ekonomikou. Rovněž se objevily první projevy organického vyrůstání komunistické strany, ať už byly sebezporupnější a říkaly si jakkoli: marxisté, anarchisté, maximalisté, rudí gardisté, černí gardisté, revoluční povstalci, komunisté...

Proč tomu tak nebylo i v Českých zemích? Nakolik můžeme se vši skromností alespoň nastítnit odpověď na tuto otázku, zdá se nám, že příčina netkví jen v míře vykořisťování a změnách v jeho organizaci, ve velikosti strádání a hrůz, jimž byli proletáři v té či oné zemi vystaveni. To vše nepochybně stojí za rozmachem třídního boje a zrodem dělnické autonomie, ale její rozvoj nebo zabrzdění měl rovněž co do činění se slabinami samotného hnutí a buržoazními ideologiemi, jejichž pilíře dělníci sami reprodukovali a jejichž vlivu byli zároveň vystaveni. Právě váha ideologií v kombinaci s materiálními podmínkami a třídním bojem formovaly perspektivu proletářů.

Konkrétněji řečeno, v Rusku, Německu a na Ukrajině stará ztělesněná sociální demokracie (odborní, menševici, Esefi a SPD) jasně a aktivně podporovala válku, což na straně proletariátu vyvolalo stejně jasnou reakci. Nejbojovnější menšiny naší třídy se postavily proti těmto buržoazním stranám a z přednosti i slabin dělnických minorit rostla ještě za války krajně levá opozice. I během pozdějšího vzestupu třídního boje od konce roku 1916 dochází k jasné konfrontaci s bojovnou částí třídy a otevřeně proválečnou sociální demokracií. Politika ČSDSD ovšem tak krásně čitelná nebyla. Válku aktivně nepodporovala ani se proti ní aktivně nestavěla, prostě válečnému úsilí

napomáhala v tichosti a hlavně svojí pasivitou.⁵⁴ A tak i ty nejradikálnější menšiny proletářů ještě na konci války chovaly vůči ČSDSD řadu iluzí. A na ty, kdo už „marxistům“ z Druhé internacionály nevěřili, čekali národní socialisté se svými „anarchistickými“ poskoky, kteří se trvali jako důsledně protiválečná a prodělnická alternativa.

K takto otupeným hrotům konfrontace mezi sociální demokracií a třídním hnutím se přidávala hlavní slabina na straně samotného proletariátu: víra v národní osvobození. Zatímco v Rusku ani v Německu nebylo na pořadu dne a na Ukrajině belhalo opožděně za proletářskou revolucí, v Českých zemích, ale také na Slovensku a v Polsku, budilo společně s republikánstvím zmatenou představu, že sociální revoluce je totožná s národně osvobozeneckým převratem a reformou buržoazního státu. Jestliže se tedy proletariát v Rusku, na Ukrajině a v Německu v jisté okamžiky přímo střetával se státem, v Českých zemích se nechal použít ke svržení monarchie a vyhlášení česko-slovenského národního státu. Jeho frontální střet s vládnoucí třídou a jejím státem se odložil o dva roky, čímž se mezinárodní buržoazii povedlo vytvořit středoevropský sanitární kordon, kterým oddělila revoluční Německo od Ukrajiny a Ruska. Rovněž tak získala čas a vytvořila podmínky pro triumf sociálně demokratické kontrarevoluce v těchto třech zemích, což vše přispělo i k pádu Maďarské, Slovenské a Zakarpatské republiky rad či spíše proletářských hnutí, které tyto republiky na jednu stranu zplodily, aby jimi na druhou stranu byly manipulovány, zkráceny a likvidovány.

Přestože hnutí v Českých zemích nedokázalo ve fázi let 1917-1918 překročit své výchozí limity a nedošlo tak daleko jako v epicentrech revoluce, je třeba říci, že jeho slabiny jsou ve své podstatě identické se slabinami hnutí v Rusku, Německu, na Ukrajině, ale i jinde, byť se tam projevovaly jiným způsobem a na jiných rovinách. Ve své většině tato hnutí reprodukovala koncept národa, jenž se pak materializoval v podobě národně strukturovaných socialistických republik rad. Skutečnost, že mezinárodní hnutí jako celek nedokázalo rozvinout totální revoluční útok proti kapitálu a státu – skutečnou diktaturu proletariátu a komunistickou sociálních vztahů – vedla k triumfu sociálně demokratické kontrarevoluce Leninů, Trockých, Noskeů, Ebertů... Ano, některé revoluční menšiny zašly v jistých směrech dále než zbytek hnutí, ale i ony při realizaci svého společenského projektu došly nejdále k jakési samosprávné formě kapitalismu postavené na pracovních komunách nebo dělnických kolektivech. Od otázky, „kdo má v komunismu šéfovat,“ se již nedostaly k otázce, „čemu vlastně šéfovat, co spravovat.“ Přesto jen díky gigantické zkušenosti světového revolučního hnutí, jsme dnes schopni daleko přesněji říci, co komunismus není a v čem spočívá nebo nespočívá podvrácení kapitálu.

Stejně jako na konci první světové války, i dnes jsou proletářská hnutí plná vnitřních rozporů. A to tím více, že se dnes nenacházíme v předvečer celosvětové revoluce, ale naopak v období porážky a všeobecné atomizace naší třídy. Když dnes někde proletářský vztek propukne v otevřený konflikt s kapitálem, na druhém konci světa nebo

⁵⁴ Proto i šmeralovskou „frakci“ nelze, co do radikality, srovnávat třeba se Spartakovci, bolševiky nebo levými esery. Nefungovala jako svébytná organizace ani jako organizovaná skupina uvnitř strany a neangažovala se v přílivové vlně třídního boje let 1917 a 1918.

i v sousední zemi si dělníci ťukají na čelo, co že to ti islamisté, rolníci, přistěhovalci nebo separatisté zase vyvádějí. Stejně tak i dnes buržoazie těchto rozporů využívá, když potřebuje posílit svoji dominanci nad proletariátem. Dezertéři ze srbské armády a demonstrijící dělníci v Sarajevu se tak jako mávnutím kouzelného proutku mění v agenty v žoldu USA, které je lépe ostřelovat z děl, nebo bojovníky za svobodnou a nezávislou Bosnu – podle toho na jakou televizi se zrovna díváte. Ozbrojené guerilly zemědělských proletářů ze sojových plantáží v Somálsku dostanou nálepku islamistů lačnicích po právu Šaría a krvi nevěřících, které musí potlačit etiopská armáda. Mladí proletáři bojující o život s policií na chudých pařížských předměstích jsou zase jen banda přistěhovalckých gangsterů, kteří si neváží pohostinnosti francouzského státu.

Nedokážeme na základě studia třídního hnutí v letech 1914-1918 vědecky odhalit, jaká konstelace objektivních a subjektivních podmínek spolehlivě uvádí proletariát do pohybu. Jaké podmínky jej vedou ke stále intenzivnějšímu boji, v němž překonává všechny fyzické i ideologické separace, kterými jej kapitál dle svých potřeb strukturuje a rozděluje, k boji, z něž se zrodí třídní autonomie a revoluce. Komunismus totiž není věda, je to živé hnutí vycházející z dnešních kapitalistických vztahů a tyto vztahy podvracející. Neřídí se pevně danými zákonitostmi, které naši třídu nevyhnutelně dovedou až k revoluci a k uskutečnění projektu celosvětové komunistické pospolitosti. Komunistická revoluce a společnost nejsou dějinnou nutností, která, chtě nechtě, nastane a k níž proletariát přijde jako slepý k houslím. Komunistická revoluce a společnost jsou pouze jediným možným překonáním nelidskosti kapitalismu skrze sebezrušení proletariátu a tak i kapitálu, státu a celé třídní společnosti. Toto sebezrušení ovšem nemůže nebýt vědomým aktem. Bez rozhodování se mezi komunismem a barbarstvím ke kvalitativnímu skoku od třídní autonomie k revolučnímu subjektu dějin nedojde. A to dnes platí stejně jako roku 1917...

Proletářská autonomie – Komunistická revoluce – Diktatura proletariátu

TRÍDNÍ VÁLKA

TV blog: www.tridnivalka.blogspot.com

TV kontakt: tridnivalka@yahoo.com